گانڌي ويچار

ديباچو :

سنڌالڪ ''ڏيک ساهتيہ''

جيڪو آيان سنڌي ؛

گانڌي ويچار

سمپادڪ:- ديپچندر تلوڪچند

پهريون ڇاپو] قيمت ٠-٠-١ [ڪاپيون ١٠٠٠

پڪو جلد ٠-٤-١

پرڪاشڪ سنچالڪ "نئو يگ ساهتيہ"
[قومي ٻولي ڪتاب گهر]
حيدرآباد سنڌ.

Printed by Chetandev K. Kodwani at the
Kohinoor (Elec.) Printing Works,
Mula Babur Lane, Hyderabad Sind.
Published by Dipchandra Tilokchand
Sanchalak "Nava yuga Sahitya"
Hyderabad Sind.

فهرست

باب	وشيہ	صفحہ
	فهرست	٢-۴
	مهاڳ [شريمت جيرامداس دولترام]	٥-٦
	پومڪا [ليکڪ]	٧
	ٻه اکر	٨
باب پهريون	**ملڪ**	٩-٢۴

سچي فرض ادائي، ديس ڀڳتي، سياسي آدرش، آزاديءَ جي حفاظت، آزادي ڇيچل استري، سلطنت شاهي آفت، سوراج جي چند چاڙ، سوراج جي وياکيا، قربانيءَ جو معدو، ڪانگريس زنده باد، سياست ۽ ڌرم، پرڳٽي واد جو زهر، اسان جو فرض، آپيشاه سرشتو، انگريز ۽ هندستان، پورن آزادي

باب ٻيو	**اتحاد ۽ فرقيوار مسئلو**	٢٥-٣٦

قومي اتحاد، اول آزادي، سلطنت شاهي رنڊڪ، پاڪستان ڪوڙ، هڪ يا ٻه قومون؟ اڇايا سپنا، غلط پرچار، معهن ڪيئن ڏيون؟ باجي جو سوال، فساد ۽ وقيمعض، تپسيا جي راه، جتي ٻ ڇڪا اتي جهڳڙالو فرقيوار مٿوريون.

باب ٽيون	**مالي مسئلو**	٣٧-۴٩

مالي نظام، اول اَن پوءِ ايشور، ڪلن جي خلاف؟

باب | وشيه | صفحو

ڳوٺن جي سنتياناس، آدرش کهڙو؟ ساميواد ۽ ۽ گانڌي اصول، ڪلاس وار لڙائي، ٻکيا ٻچاء پورهيو، شاهوڪار ۽ ڌن، ڳوناڻا هنر، غريبيءَ جو ڪارڻ.

باب چوٿون — استريون — ٥٠-٥٩

استريءَ جي اهميت، زال مرد جو ناتو، ستيءَ جي رکيا، ڇوڪرين ۽ حفاظت، زال جي عزت ڪيئن ٿي بچائي سگهجي؟ پردو ۽ پوڙيتا، زيور، ڏيتي ليتيءَ جي ڪڌي رسم، زالن جو سينگار.

باب پنجون — شاگرد — ٦٠-٦٨

شاگرد ۽ هٿ جو پورهيو، انگريزي يا هندستاني؟ هٿ قاڙ خرچن لاء تنبيهه، همت ڏاريو، سنڌي شاگردن ڏانهن، نٽ ضروري، اعليٰ تعليم بابت ويچار.

باب ڇهون — چرخو ۽ کادي — ٦٩-٧٦

چرخي جي مهما، اهنسا جو اُهڃاڻ چرخو، کادي مهما، کاديءَ جو راز، ڪانگريسين جو فرض، مل جو ڪپڙو پهريندا يا کادي؟ ان سرٽيفائيڊ کادي ونڻ اٿناچار.

باب ستون — اهنسا — ٧٧-٨٩

اهنسا جي مهما، اهنسا جو راز، اهنسا جو عمل،

باب   وشيه   صفحو

اهنسا ۽ ملڪ، ٻزدليءَ جي اهنسا کان ٻهاڙ ريءَ
جي هنسا بهتر، هنسا ۽ اهنسا ۾ فرق، گونڌي
کان ٻچڻ لاءِ زال ۽ ڌسعدڙ ڇا ڪري؟ اهنسا
جو سؤداگر، اهنسا ٻهادرن جو ڌرم.

باب اٺون   سچ ۽ ايشور   ۹۰-۹۸

سچ جي صفائي، سچ جي شڪتي، سچ جو
العام، سچ ئي پرميشور، ايشور هستي، ايشور
وشواس، قادر ڪتي، پرارٿنا جو پرتاپ، پرارٿنا
ڇا هي؟ رام نام جي مهما.

باب نائون اخلاق، ڌرم ۽ روحانيت ۹۹-۱۱۱

اپوتر ويچار ڪيئن دٻائجن، وهڻ سکو، پل پاسرڻ
ماڻهو وڏو ڪيئن ٿئي ٿو، عمل ۾ شڪتي،
بدني پورهيو، اندرين تي ضابطو، ڪروڌ=
شراب + آفيم   همچري، ڌرم جي ڪشادگي،
ڌرمن جو ڳانڍاپو،   ڌرم جو سچو مطلب،
اڇوتپڻو زهر، ڌرمي لڙائي   گندگي،
زندگيءَ جو مقصد، اندر جو آواز، مڪ   ڇا ۾؟
سنتوش ۾ سک، پريم، شرڌا، سچي نيي.

باب ڏهون   راشٽر ڀاشا   ۱۱۲-۱۱۶

انگريزي يا هندستاني؟ هندي + اردو=
هندستاني، جپان جي ترقيءَ جو راز، اسانجي
راشٽر ڀاشا.

مهاڳ

منهنجو اهو وشواس آهي ته مهاتما گانڌيءَ جو جيترو قدر اڄ هندستان يا دنيا ڪري ٿي، ان کان صدبار وڌيڪ قدر سندس گذاري وڃڻ بعد ٿيڻو آهي. هندستان ۾ هو اوتار يا اولياءُ ڪري ليکبو. ٻين ملڪن ۾ هڪ روحاني پيغمبر جو درجو لهندس. هن سمي جي جوانن جا وڏا ڀاڳ آهن جو هيڏي مها ڪرم يوگيءَ جي يگه ۾ سندن جنم ٿيو آهي. جي ان جو پورو پورو فائدو وٺڻو اٿن ته پوءِ هن انقلابيءَ جي "ويچار ڌارا" جو ڳوڙهو اڀياس ڪرڻ گهرجين.

ڪرم يوگيءَ جي حيثيت ۾ مهاتما گانڌي پنجاهه سالن کان پنهنجي هڪ هڪ گهڙي منش سيوا ۾ گهاري آهي. ماڻهن جي هر مسئلي ۾ ڀرو ورتو اٿس. اهو ڀرو وٺندي هن منش سماج ۾ هر طرح جو انقلاب آڻڻ جي ڪوشش ڪئي آهي، ۽ منش جاتيءَ کي پشوپڻي جي رهيل اثر کان آجو ڪرڻ جو اُدم ڪيو آهي. زبان ۽ قلم ۽ عمل وسيلي اهو يتن ڪيو اٿس.

جيڪي زبان سان چيو اٿس ۽ جيڪي قلم سان لکيو اٿس، سو ايڪ اخبارن ۽ پستڪن ۾ ٽڙيل پکڙيل آهي. اهو ٽڙيل پکڙيل خزانو سڀ کي ميسر ڪين ٿي سگهندو. انهي خزاني ميڙڻ لاءِ وقت گهرجي، ڌيرج گهرجي. انڪري ئي ضروري آهي ته سندس ويچار ڌارا سمجهڻ لاءِ سندس ليکن مان چونڊ چوٽيون حال گڏ ڪري اسان اڳيان رکيون وڃن.

شري ديپچندر ڪن خاص مسئلن نسبت اها محنت ڪئي آهي. اسين اهي چوٽيون پڙهون. ڌيان سان پڙهون. اکر اکر کي ڌيان وزن ڏيون. انهن ويچارن تي، ويچار ڪريون. ائين نه ڪنداسين ته مهاتما گانڌيءَ جي ويچارن کي پوريءَ ريت ڪين سمجهنداسين.

مونکي اميد آهي ته هن ننڍي پستڪ جا پڙهندڙ "گانڌي ويچار" چڱي طرح گرهڻ ڪري انهن تي ڪجهه نه ڪجهه عمل ڪرڻ جو اُدم ڪندا.

حيدرآباد سنڌ
۱۷-۹-۱۹۴۵

جئرامداس دولترام

ڀومڪا

مسٽر جان هومس سچ لکيو آهي ته ”اڄ مهاتما گانڌي ساري سنسار جي زندگيءَ جي وچ ۾ بيٺو آهي ۽ ڪيترن ئي صدين جو نصيب سندس مٺ ۾ بند آهي.“ مهاتما گانڌي مهاپرش آهي ۽ جنهنجي ڪٿي ته هن يگ جو رهبر آهي. هو نئون يگ آڻڻ لاءِ سرجوشيءَ سان ڪم ڪري رهيو آهي. سندس ويچارن جو اثر نه صرف هندستان تي مگر ساري سنسار تي پئجي رهيو آهي. انڪري ضروري آهي ته هر ڪو انسان پنهنجي زندگيءَ کي ڪامياب ڪرڻ لاءِ سندس ويچارن کان واقف ٿئي. اهنسا، ڪلن، مالي نظام وغيره بنسبت مهاتما جي ويچارن واسطي ڪيترن ماڻهن ۾ ڀرم ڦهليل آهي، انڪري هيڪاري لازمي آهي ته سندس خيالن جي ڀليءَ ڀت بوجهه رکجي.

سنڌيءَ ۾ هيلتائين اهڙو ساهتيه گهٽ ڪو نڪتو آهي، جنهن ۾ مهاتما گانڌيءَ جا جدا جدا وشين تي ويچار هڪ ئي پستڪ ۾ ڏنل هجن. مون ڪن سالن کان مهاتما جي ويچارن جي ڇنڊ ڇاڻ ڪئي آهي. اهي ويچار مهاتما گانڌيءَ جي ”هريجن سيوڪ“ ۽ ”سرووديه“ اخبارن ۽ سندس جدا جدا ڪتابن مان گڏ ڪيل آهن. شريمت جئرامداس جي خيال موجب جيڪڏهن حوالا به ڏجن ها ته بهتر ٿئي ها مگر ڪتاب اڳيئي ڇپجي چڪو هو. جيڪڏهن وجهه مليو ته اها ڪمي ٻئي ڇاپي ۾ دور ڪئي ويندي.

حيدرآباد سنڌ
١٨ سيپٽمبر ١٩٤٥ع

ديپچندر ”چندر“

ٻــه اکــر

« نئوَيگ ساهتيه » طوفان هيءَ پستڪ سنڌواسين اڳيان رکندي خوشي ٿئي ٿي. اُميد آهي ته آئينده به ترقي پسند ساهتيه ڪديڄلاء ڪوشش جاري رهندي. جيڪڏهن ڪي به سنڌي ليکڪ پنهنجا تيار ڪيل ڪتاب، خاص ڪري قومي ڪتاب موڪليندا ته اُهي « نئوَيگ ساهتيه » طرفان پڌرا ڪيا ويندا.

اڄ ڪلهه هڪ روپئي ۾ ١٠٠ صفحن جو ڪتاب ڏيڻ جو رواج چالو ٿي ويو آهي، مگر اسان هڪ رپئي ۾ ١٢٠ صفحه ڏيئي رهيا آهيون جيتوڻيڪ سچو ڪتاب هٿ جي پني تي ڇپايو ويو آهي، جو رواجي پني کان ٻيڻ کان به وڌيڪ اگهه ۾ ملي ٿو. اُميد ته سنڌواسي، خاص طرح قومي ڪنڌ ۽ هن پستڪ جي پرچار ۾ پنهنجو هٿ ٻ گهيريندا.

مان سنڌ جي هيري شريمت جٿرامداس دولترام جو نهايت شڪرگذار آهيان، جنهن انيڪ مشغوليون هوندي به تڪليف وٺي مهاڳ لکي ڏنو آهي.

شيوا ۾

ديپچند ر

سنچالڪ « نئوَيگ ساهتيه »

(قومي ٻولي ڪتاب گهر

حيدرآباد سنڌ.

گانڌي ويچار

باب ٻهريون

ملڪ

-- جيستائين اسين ڪالترتي يا انهيءَ خيال کان پنهنجي عزت وڃائي ويهنداسين يا سروچڻ جي ڊپ کان پنهنجي سماج جي براين ڇاڇڻ جو ڪم ڇڏي ڏينداسين ۽ پنهنجي قوم جي سڦمن سمجهندي ته اُن طرف ڌيان نه ڏينداسين تيستائين ٻاهرين سون علاج آزمائيندي، ڪانگريس اجلاس ڪندي ۽ گرم سڏائيندي به اسين هندستان جو ڀلو نه ڪري سگهنداسين."

سچي فرض ادائي

ديس جي محبت کي مان پنهنجي مذهب جو حصو

پاڳو نه سمجهان. ملڪي محبت کانسواءِ ڌرم جي پوري پالنا ڪري نٿي سگهجي. پنهنجي فرض ادائيءَ ڪندي، جي پنهنجي پران پياريءَ استريءَ ۽ پٽ جو وڇوڙو سهڻو پوي ته به خوشيءَ سان سهڻ گهرجي. جيڪڏهن اهو وڇوڙو هميشه تاءِ هلي، تڏهن به پرواهه نه ڪجي. ڌرم ۽ ملڪ کان مٿي ڪا به چيز ڪانهي. فرض ادائي اِها آهي.

ديس ڀڳتي

منهنجي ديس ڀڳتي ڪا تنگ چيز ناهي. اها بلڪل عالمگير آهي. مونکي اهڙيءَ ديس ڀڳتيءَ جو تياڳ ڪرڻ گهرجي، جا ٻين ملڪن کي مصيبت ۾ وجهي، کين لٽي، وڏائي حاصل ڪرڻ چاهي ٿي.

سياسي آدرش

منهنجي نظر ۾ سياسي طاقت اسانجو مقصد نٿو ٿي سگهي. جن ذريعن سان زندگيءَ جي هرهڪ حصي ۾ پنهنجي ترقيءَ ڪرڻ جي طاقت ماڻهن ۾ اچي ٿي، انهن مان سياسي سٽا هڪ آهي. ملڪ جي عيوضين وسيلي قومي زندگيءَ تي ضابطي رکڻ جي زور کي ٿي سياسي سٽا سڏجي. تو؟ جيڪڏهن قومي زندگي ايتري مڪمل ٿي وڃي، جو اها خود ضابطي ۾ هميشه رهي ته نه عيوضيپڻي جي ضرورت ٿي ڪانه ٿي رهي. آها هڪ سگهڙ راڄڪتا (Anarohy) جي حالت ٿيندي. جنهن

۾ هرڪو شخص پنهنجو پاڻ حاڪم ٿيندو. هو پنهنجو پاڻکي اهڙيءَ طرح روڪيندو، جنهن ڪري سندس پاڙيسريءَ جي چڱائيءَ ۾ اٽڪ نه ٿئي. آدرش اوستا ۾ حڪومت ئي نه رهندي ته پوءِ سياسي طاقت ڪٿان ايندي؟ انهيءَ ڪري ٿورو چيو آهي ته سڀ کان اعليٰ سرڪار اُها آهي، جا گهٽ ۾ گهٽ حڪومت ڪري ٿي.

آزاديءَ جي حفاظت

جيستاءِ رڪ جون دليون اُنجي حفاظت لاءِ موجود نه هجن، تيستاءِ آزادي هڪ تمام خراب چيز مثل آهي.

آزادي چِنڊِچِل استري

اسانجي قومي اتهاس جي هن جڳه ۾ بيجان ڪل وانگر عام رايو ڪنهن ڪار جو ناهي ... آزادي هن سنسا ۾ سڀ کان زياده موهني آهي انکي راضي ڪرڻ تمام مشڪل ڪم آهي. اُها پنهنجو مندر جيلخانن ۾ ۽ اهڙيءَ اوچائيءَ تي بڻائي ٿي، جو اُتي ويندي ويندي اکين اڳيان اونده ڇانئجي وڃي ٿي ۽ اسانکي ... هماليه جي چوٽيءَ مثل اوچائيءَ تي نهيل انهيءَ مندر تاءِ وڃڻ جي اُميد سان ڪندن، پٿرن ۽ ڏکين پيچرن ۾ رتورت ٿيل پيرن سان منزل طيءِ ڪندي ڏسي تهڪ ڏيئي کلي ٿي!

سلطنت شاهي آفت

دنيا جي سڀ کان وڏي آفت ته اڄ اُها سلطنتشاهي آهي، جا ڏينهون ڏينهن پنهنجا پير پساريندي وڃي ٿي.

سوراج جي ڇنڊڇاڻ

اهنسڪ سوراج:- جنتا (عوام) جي سوراج جو مطلب آهي هرهڪ شخص جي سوراج مان پيدا ٿيل لوڪشاهي راڄ. اهڙي حڪومت فقط هرهڪ شخص جي هڪ لڳرواسيءَ جي روپ ۾ پنهنجي فرض جي پالنا ڪرڻ مان ئي پيدا ٿئي ٿي.

* * * *

سوراج ۾ راجا کان وٺي رعيت تائين هڪ ئي حصو اڻ ٽٽل رهي، ائين نه ٿيڻ گهرجي. اُن ۾ ڪوئي ڪنهنجو دشمن نه ٿئي، سيئي پنهنجو پنهنجو ڪم ڪن، ڪو اڻ پڙهيل نه رهي، سادڙه سيني جي گيان جي ترقي ٿيندي رهي، ساري رعيت ۾ گهٽ ۾ گهٽ بيماريون ٿين، ڪو به ڪنگال نه هجي، پورهئي ڪندڙ کي هميشه ڪم ملندو رهي، اُتي جوا، چوري، شراب ۽ ويچار جا اوگڻ نه هجن. ڪلاس وار ڇڪتاڻ نه هجي، ساهوڪار پنهنجي ڌن جو ضمير سان استعمال ڪري ۽ نه عيش عشرت جي ترقيءَ ڪرڻ يا گهٽي ڌن ڪني ڪرڻ ۾. ائين نه ٿيڻ گهرجي، جو مٺ ڀر شاهوڪار رهن ميناڪاري محلن ۾ ۽ هزارين ۽ لکين ماڻهو هوا ۽ روشنيءَ بنا ڪوٺڙين ۾.

* * * *

اهنسڪ سوراج ۾ ڪو به ڪنهنجي مناسب حق جي ڪمت سنت لتو ڪري سگهي. جتي جي حڪومت نيڪ

آهي، اُلي ڪو بہ غير واجبي حق ماڻي لٽو سگهي.

سوراج جو نقشو:- سوراج جي باري ۾ منهنجي خيال بسبت ڪا بہ غلط فهمي نہ رهڻ گهرجي. سوراج جو مطلب آهي ڌاريءَ حڪومت کان پورو پورو ڇوٽڪارو ۽ پوري پوري مالي آزادي. اهڙيءَ طرح هڪ پاسي سياسي آزادي آهي ۽ ٻئي پاسي مالي آزادي. اُنجا ٻہ پهلو ٻيا بہ آهن. اُنهن مان هڪ اخلاقي ۽ ٻيو ڌرمي آهي. اسان اُنکي ڪٺي سوراج جو چوڪنڊو چئون. جيڪڏهن اُنجي هڪ بہ ڪنڊ غلط ٿي تہ اُنجي صورت ئي بگڙي ويندي. اُنهيءَ سياسي ۽ مالي آزاديءَ کي اسان سچ ۽ اهنسا بنا پهچي ڪين سگهنداسين. وڌيڪ صاف ٻوليءَ ۾ چئجي تہ ايشور ۾ زنده عقيدي ۽ اُنهيءَ لاءِ اخلاقي ۽ ڌرمي ترقيءَ بنا پهچي نہ سگهنداسين.

سوراج جي وياکيا (Defination)

۱. سوراج جو مطلب آهي خود پنهنجو پاڻيهي حاصل ڪيل راڄ

۲. پر اسان تہ اُنجي وصفن ۽ صورت جو بہ تصور ڪيو آهي. اُنهيءَ ڪري سوراج جو مطلب آهي ملڪ جي آمدنيءَ ۽ روانگيءَ، فوج ۽ عدالت تي عوام جو پورو ضابطو.

۳. پر شخصي سوراج جو استعمال تہ ساڏو ماڻهو اڄ بہ ڪندا هوندا ۽ اسان جي پارليامينٽ قائم ٿي وڃڻ تي

۽ ممڪن آهي ته ماڻهن جي نظر ۾ اهو سوراج نه ٿئي. انهيءَ ڪري سوراج جو اَرٿ آهي- اَن ۽ ڪپڙي جي گهڻائي. اُها اينري هٿن گهرجي جو ڪنهنکي ۽ اُن بنا بکيو ۽ ننگو نه رهڻو پوي.

۴. اهڙي حالت ٿيڻ تي ته هڪ قوم ۽ هڪ ڪلاس جا ماڻهو ٻين کي دٻائي سگهن ٿا. انهيءَ ڪري سوراج جي معنيٰ آهي- اهڙي حالت، جنهن ڪري هڪ ننڍڙي ۽ گهور اونده ۾ ٻي دٻائيءَ سان گهمي گهتي سگهي.

۵. قومي سوراج ۾ هر هڪ پاڳو زنده ۽ ترقيءَ لئي وسيل ٿيندو ۽ هٿن گهرجي. انهيءَ حالت ۾ سوراج جو مطلب آهي- اڇوتن جي اڇوتپڻي کي صفا نابود ڪرڻ.

۶. برهمڻ ۽ غير برهمڻ جي جهڳڙي جو خاتمو.

۷. هندو مسلمانن جي ڪلوفت جي بلڪل بربادي. انهيءَ جي اها معنيٰ آهي ته هندو، مسلمانن جي مريادا رکن ۽ اُنهن لاءِ سر جي ٻه ست ڏين. اهڙيءَ طرح مسلمان، هندن جي دل نه ڏکوئين بلڪ ڳئوڪوس بند ڪن ۽ پنهنجي هندو ڀاءُ جي چت کي چوٽ رسڻ نه ڏين ۽ هندو بنا ڪنهن سؤدي ڪرڻ جي مسجدن اڳيان باجا نه وڄائين ۽ مسلمانن جي دل نه ڏکوئين بلڪ مسجدن وٽان لنگهندي باجي بند رکڻ ۾ پنهنجو شان سمجهن.

۸- سوراج جو اَرٿ آهي هندو، مسلمان، سک، پارسي، عيسائي، يهودي سڀني مذهبن جا ماڻهو پنهنجي

پنهنجي ڌرم جي پالنا ڪري سگهن ۽ انهن ڪرڻ ۾ هڪٻئي جي حفاظت ڪن ۽ هڪٻئي جي مذهب جي عزت ڪن.

٩. سوراج جو مطلب آهي ته هرهڪ ڳوٺ چورن ۽ ڌاڙيلن جي ڏپ کان پنهنجي حفاظت ڪرڻ ۾ طاقتور ٿئي ۽ هرهڪ ڳوٺ پنهنجي لاءِ ضروري اَن، ڪپڙو پيدا ڪري.

١٠. سوراج جي معنيٰ اها آهي ته ديسي رياستن، زميندارن ۽ رعيت ۾ دوستي رهي، ديسي رياستون يا زميندار رعيت کي زيربار نه ڪن ۽ رعيت، راڄا يا زميندار کي تنگ نه ڪري.

١١. سوراج جو اَرٿ آهي- شاهوڪار ۽ مزدورن جي جي وچ ۾ دوستي. مزدور مناسب مزدوري وٺي، شاهوڪار وٽ خوشيءَ سان مزدوري ڪري.

١٢. سوراج اُهو آهي، جنهن ۾ زالون، ماتائون ۽ ڀينر سمجهيون وڃن ۽ سندن مان عزت ٿئي ۽ اوچ-نيچ جو ڀيد ڀاءُ دور ٿي وڃي ۽ سڀيئي ڀاءُ ڀيڻ جي ڀاونا سان ورتاءُ ڪن.

* * * *

سوراج جو مدار:- سوراج جو مدار ڪسانن تي آهي. جيڪڏهن هو مدد نه ڪندا ته سوراج حاصل ڪري ڪين سگهبو. جيڪڏهن هو سرڪار سان سهڪار (تعاون)

ڪندا ته توهان جون سڀئي چڱايون به توهانکي سوراج حاصل ڪرڻ ۾ مدد نه ڪنديون. جيڪڏهن هندستان جا ٢٥ ڪروڙ ماڻهو پنهنجي فرض ڪان منهن موڙي ڇڏيندا ته سوراج حاصل ٿي ڪين سگهندو.

قربانيءَ جو معدو

اسانکي هلڻ ائين گهرجي، جو سرڪار تڪليف ڏئي ته به سڀ برسر ڪري ڏيکاريون ته ملڪ لاءِ ڪابه قرباني ڪري سگهون ٿا.

* * * *

منهنجي اِها راءِ آهي ته جيڪي هن سچ جي لڙائيءَ ۾ شامل ٿين، تنکي وقت لي سڀ ڪجهه سهڻو پوندو. اسانجو مددگار ايشور آهي. اسين سچ تي هلي رهيا آهيون. هو ڄاڻي ڄاڻهار آهي. وقت تي جي پنهنجن ريتين رواجن ۽ معمولي مذهبي پابندين موجب هلي نه سگهياسين ته به فڪر ناهي. مقصد تي نظر پوري اٿئون ته پاسن ڪندن تي نهارڻ جو ضرور ڪونهي. جي انهن ريتين رواجن جي پابندين ۾ ڦاٿاسين ۽ جيل ۾ وڃڻ کان ڊ ناسين ته هميشه غلام رهنداسين ۽ غلامن لاءِ نه هي جهان ۽ نه پيو جهان آهي.

* * * *

ستياگرهين کي ڏکه ڏاکڙا ڏسي، ڍلجي يا ڪمزور ٿي وڃن نه گهرجي، پاڻ دل ڏاڍي ڪرڻ کپي ۽ سڀ

ڪجھ سھڻ لاءِ تيار رهڻ جڳائي، جيئن سرڪار کي سچيءَ حالت ۾ پسي ويھن ئي تنھن جو زور آزمائي پاڻ کي آزاد ڪريون. جيڪو آزاديءَ جي لڙائي لڙي رهيو آهي، تنھن لاءِ جيل جو تجربو ضروري آهي.

*　　*　　*　　*

موت جو ڊپ ڇڏيو:- سوراج جي هڪ وياکيا آهي موت کان ئي ڊپو ٿيڻ. جا قوم موت جي ڊپ کان متاثر ٿي سگھي ٿي، اُها هرگز سوراج حاصل ڪري نہ سگھندي ۽ جيڪڏهن ڪنھن طرح حاصل بہ ڪندي تہ بہ اُنتي قابض نہ رهي سگھندي. انگريز لوڪ هميشہ پنھنجي جان تريءَ تي رکندا آهن. عرب ۽ پٺاڻ موت کي معمولي بيماري سمجھندا آهن. جڏهن سندن ڪو عزيز مري تہ رڻ پٽڻ جو وٽن دستور ڪونھي. بوئر استريون تہ موت جي ڊپ کان بلڪل غير واقف آهن. بوئر جي جنگ ۾ هزارين نوجوان بوئر زالون وڌوائون ٿيون، ليڪن اُنھن ڪا بہ پرواه نہ ڪئي. جڏهن سندن پتي يا پٽ ماريو ويندو هو، تڏهن اُنھن ڪڏهن بہ افسوس جو اظھار نہ ڪيو، بلڪ سندن لاءِ اها تسلي ڪافي هئي تہ ملڪ جي عزت محفوظ آهي. جيڪڏهن ملڪ غلام ٿي وڃي تہ پتيءَ کي بچائي ھو ڇا ڪنديون؟ سندن خيال موجب اهو هزار ڀيرا بھتر آهي تہ پٽ جي فاني جسم کي زمين جي هيٺان دٻايو وڃي ۽ سندس يادگيري

هميشہ لاءِ رکي وڃي، بجاءِ انهيءَ جو هو ڪڏهن به قوم جو غلام ٿي وڃي. انهيءَ خيال کان بوئر استرين پنهنجن پيارن ٻچن کي خوشيءَ سان موت جي فرشتي جي حوالي ڪيو.

*　　　*　　　*　　　*

سرڪار ڪيئن جهڪندي؟:- اسان ڪڏهن به سوراج حاصل ڪري ڪين سگهنداسين، جيڪڏهن ملڪ جي هڪ جماعت به ان لاءِ ڪم ڪرڻ ۽ قربانيءَ لاءِ تيار ناهي. هيءَ سرڪار لفظن جي منطق اڳيان ڪين جهڪندي هيءَ سواءِ بهادريءَ ۽ سچن ڪمن جي ٻئي ڪنهن منطق کان واقف ناهي. هيءَ تلوار جي بهادريءَ کان واقف آهي ۽ هن پاڻ کي اسان جي تلوار جي استعمال کان محفوظ ڪري ڇڏيو آهي. مجهانئس ڪيترا اهڙا ڳالهه پسند ڪندا ته اسين هنسا لاءِ تيار ٿيون. هنسا جو مقابلو ڪرڻ ۽ انکي دٻائڻ جي فن ۾ مٿس ڪو به فتح نٿو پائي سگهي. انهيءَ ڪري اسان رٿيو آهي ته پنهنجيءَ اهنسا سان سندن هنسا جي طاقت کي بيڪار بنايون هنسا مري وڃي ٿي، جڏهن اها پنهنجي شڪار کي جواب ڏيڻ لاءِ آماده ڪرڻ ۾ ناڪامياب ٿئي ٿي. اهنسا، اسهڪار (عدم تعاون) جي عمارت جو بنيادي پٿر آهي.

ڪانگريس زنده باد

منهنجو اهو رايو آهي ته ڪانگريس لاءِ ڪو به ماڻهو

چاهي اُهو ڪيترو ئي وڏو ڇو نہ هجي، تہ بہ تمام ضروري ناهي. اڄ ڪٿي آهن دادا ڀائي ۽ لوڪمانيہ تلڪ؟ ڪٿي آهي سر فيروزشاه مهتا جو آواز؟ پر اُنهن جي وڃڻ سبب ڪانگريس ٽوڙوني ڪا ميٽجي ويئي؟ هدن ڪانگريس جي جا عمارت اَڏي هئي، اُنکي ڪاڻٽن پوءِ جيڪي آيا آهن، اُنهن اڳتي ئي وڌايو آهي ۽ بس چار سرون مٿي ئي رکيون آهن. انهيءَ ڪري جيڪڏهن مان مري بہ وڃان، سردار پٽيل، راجيندر بابو سڀيئي باهر نڪري وڃن، تڏهن بہ ڪانگريس زنده رهندي ۽ اُنکي جيڪو سڏو ڪرڻو آهي، سو ڪندي.

* * * *

جڏهن سنستا (ڪانگريس) جي «آزادي» جان آهي ۽ جا دنيا جي هڪ زبردست سلطنت شاهيءَ سان ٽڪر کائي رهي آهي، سا ڀئي ڪنهنجي بہ دباءَ جي مقابلي لاءِ پنهنجو ٻچو ٻچو قربان ڪندي. جيستائين سندس اهنسا ۾ ايمان آهي، تيستائين ڪو بہ اُنکي تباه ڪري نہ سگهندو ۽ نہ اُنجي مٿان فتح پائي سگهندو.

سياست ۽ ڌرم

مان ڌرم کانسواءِ سياست جو خيال بہ نٿو ڪري سگهان. حقيقت ۾ ڌرم تہ اسانجي هر هڪ ڪم ۾ سمايل هئڻ گهرجي. هتي ڌرم جو مطلب ڪٽر پنت سان ناهي.

اُنجي معني آهي- ”دنيا جي هڪ اخلاقي سٽي جوڙجڪ ۾ شرڌا.“

*　　*　　*　　*

مان ملڪ جي اکين ۾ ڌوڙ نه وجهندس. مون لاءِ ڌرم ڪانسواءِ سياست ڪا چيز ڪانهي. ڌرم جي معني وهمن ۽ ابي ڏاڏي کان هلندڙ ڳالهين وارو ڌرم ناهي، حسد ڪندڙ ۽ وڙهندڙ ڌرم ناهي، بلڪ عالمگير رواداريءَ جو ڌرم. نيتيءَ کان خالي سياست ٺڪرائڻ لائق آهي.

پرگڻي واد جو زهر

اسانکي پرڳڻي واد کي به مٽائڻ گهرجي. جيڪڏهن اندرا وارا چون ته اندرا اندرا لاءِ آهي، اٽڪل واسي چون ته اٽڪل، اٽڪل واسين لاءِ آهي ته انهيءَ طرح ڪافي پرڳڻي پٽو اچي وڃي ٿو. سچ ته اهو آهي ته * اندرا ۽ اٽڪل ٻنهي کي ملڪ ۽ دنيا لاءِ قربان ٿيڻ واسطي تيار ٿيڻ گهرجي.

اسان جو فرض

اسانکي سقراط وانگر جيئڻ ۽ مرڻ سکڻ گهرجي. سقراط سچ پچ هڪ وڏو ستياگرهي هو. هن پنهنجي ئي سماج جي ماڻهن برخلاف ستياگره ڪيو هو جنهجي اُڌ مر سارن يونان جي ماڻهن ترقي حاصل ڪئي.

---

* هتي بن پرڳڻن جا نالا فقط مثال طور مهاتما جيءَ آندا آهن. سندس اشارو سيني پرڳڻن ڏانهن آهي.

اصلي درد کي سڃاڻي، ٻي ڌ پائيءَ سان اُنکي کولي، دور ڪري سگھون، اهڙا علاج اختيار ڪرڻ سان، جڏهن هندستان جو پاهريون ۽ اندريون سرير صاف ۽ درد ڪانسواءِ ٿيندو، تڏهن ئي انگريزي يا ٻين ظلمن جي بيمارين جا جيوڙا، اُنکي ڪو نقصان نہ پهچائي سگھندا. انجي اُبتڙ جيڪڏهن سرير پاڻ سڙيل هوندو تہ هڪ قسم جي جيوڙن ناس ٿيڻ تي بہ اُنجي جاءِ ٻئي قسم جا جيوڙا اچي والاريندا ۽ هن سرير کي پائمال ڪندا.

آپيشاهي سرشتو

چاليهن ڪروڙن جهوني سڀيتا وارن ماڻهن جي مٿان، هڪ برطانيہ جو ايلچي، جنهنکي وائسراءِ ۽ گورنر جنرل چيو وڃي ٿو، ۲۵۰ سرڪاري آفيسرن جنکي ڪليڪٽر چيو وڃي ٿو ۽ هڪ انگريزي فوج، جنهن ۾ گهڻو تعداد هندستاني سولجرن جو آهي ۽ ڪين انگريزي آفيسرن جي هٿان سکيا مليل آهي ۽ جا فوج عام ماڻهن جي لڏ وچڙ ۾ ناهي، تن جي مدد سان راڄ ڪيو وڃي ٿو.

وائسراءِ کي پنهنجي دائري اندر انگلنڊ جي بادشاہ کان بہ وڌيڪ طاقت آهي، جيتري قدر مونکي خبر آهي تہ اهڙي طاقت دنيا ۾ ٻئي ڪنهن بہ ماڻهوءَ کي ناهي. ڪليڪٽر پنهنجي حدن اندر ننڍا وائسراءِ آهن. هو سڀ ڪجھہ پاڻ آهن، جيئن سندن نالي مان پڌرو آهي. هو پنهنجي ضلعن ۾ روينيو ڪليڪٽر بہ آهن تہ ڪين مئجسٽريٽي

اختياريون به آهن. جڏهن به هو چاهين، تڏهن ملٽريءَ کان مدد وٺي سگهن ٿا. جيڪڏهن سنڌ ۾ پنڌرهن رياستون آهن ته هو انهن جا پولٽيڪل ايجنٽ آهن ۽ انهيءَ مٿان وڏا لارڊ آهن.

انگريز ۽ هندستان

جهڙ چڏيو:- انگريزو! پڳوان جي واسطي هندستان کي هاڻي سنڌس تقدير تي ڇڏي ڏيو. اسانکي آزاديءَ جو ساه کڻڻ ڏيو. پرواه ناهي، جيڪڏهن اها آزادي اسانکي امريڪا جي انهن غلامن وانگر، جنکي اچانڪ آزاد ڪيو ويو هو، تن وانگر پريشانيءَ ۾ وجهي، يا اسان جو ساه گهٽي؛ مگر اج جو هيءُ ڍونگ ۽ پاکنڊ ته ختم ٿي ويڻ گهرجي.

*　　　*　　　*　　　*

ڪنهنکي سونپيو وڃي؟:- مان برٽن کي ائين نٿو چوان ته هو هندستان ڪانگريس يا هندن جي هٿن ۾ سونپي وڃي. هو اهو ڏيءَ جي پروسي ڇڏي وڃن يا اج ڪلهه جي بوليءَ ۾ چوان ته انڌ ڌنڌ جي هٿن ۾ ڇڏي وڃن. پوءِ يا ته سڀيئي پارٽيون پاڻ ۾ ڪتن وانگر وڙهنديون يا جڏهن ذمنديون ته ذميواري سچ پچ سنڌن سر تي اچي پيئي آهي ته پوءِ ناه جو ڪو رستو اختيار ڪنديون. مان اُميد رکان ٿو ته انڌ ڌنڌ مان اهنسا جو جنم ٿيندو.

*　　　*　　　*　　　*

انگريزن جو ڌهرو پاپ:- جيڪڏهن فوجي هلچل هندستان تي انگريزن جو ضابطو مضبوط ڪندڙ ٿي ته مون کي اُنجي به مخالفت ڪرڻي پوندي. مان اينترو سخي ناهيان، جو پڌهنجي آزادي وڃائي به مدد ڪندو رهان ۽ نوهانکي ته مان اهو سمجهائڻ گهران ٿو ته هڪ مردو ڪنهن زنده جي مدد نٿو ڪري سگهي جيستائين طرفدار ملڪ هندستان جي غلاميءَ ۽ حبشين ۽ ٻين آفريڪن ذاتين جي غلاميءَ جي ڌهري پاپ جي ڳنڍري پڌهنجي ڳات تي ڪٽي وينا آهن، تيستائين اها دعوا نٿا ڪري سگهن ته هو انصاف لاء لڙي رهيا آهن.

* * * *

ساري هندستان جي آزادي:- آزاديءَ بسبت ڪو به ناه ڪري نٿو سگهجي. هن يا هن پارٽيءَ کي به آزاد ڪرڻ سان ڪم لئو هلي سگهي. ساري هندستان جي آزادي ضروري آهي. مان چوانٿو ته هندستان تي قبضو ڪرڻ ئي پاپ هو ۽ هاڻي هندستان کي سندس تقدير تي ڇڏڻ سان ئي اُن گناه کان ڇٽڻ کپي.

* * * *

هندستان قيدخانه مثل:- اوهان * سهڪار جي طلب ٿا ڪريو پر سهڪار هڪجهڙائيءَ ۽ هڪٻئي ڏانهن وشواس

هيءَ ٽڪر وائسراء ڏانهن لکيل خط مان ڪڍيل آهي.

مان پيدا ٿيندو آهي. اڳين تجربن سبب هيءَ سرڪار وشواس وڃائي ويٺي آهي. ڪانگريس جي نهراءَ جو مطلب جنگي ڪوشش ۾ رڪاوٽ وجهڻ ڪين آهي.

سرڪار آزاديءَ ۽ سچ جو گلو دٻائي رهي آهي. سرڪار جا آرڊيننس ڪارا قانون آهن اوهانجي اهڙا بدگماني آهي ته اسانکي توهان جي طاقت ۾ شڪ هو ته توهان هندستان کي بچائي ڪين سگهندا. توهان پلي ڪا بي رياءَ ٽربيونل مقرر ڪري انکان فيصلو ڪرايو. ڪانگريس جي حالت ۾ سرڪار ڪيس ڪندڙ، جج ۽ جيلر سڀ ڪجهه پاڻ آهي. سڄو هندستان هڪ قيدخاني مثل آهي، جنهن ۾ ٤٠ ڪروڙ ماڻهو قيد ڪيا ويا آهن. اوهان جيڪي خيال ظاهر ڪيا آهن، انهن موجب مان جيل ۾ رهڻ تي به راضي آهيان.

پورن آزادي

جيسين هندستان پنهنجي بچاءَ لاءِ برٽن تي ڀاڙيندو، تيسين انجو درجو پورن آزاديءَ کان گهٽ ئي ٿيندو. هندستان ڪا ننڍي قوم ڪانهي. مان ته هوند چاهيان ته هندستان اڻ چاڻايل مدي تاءِ پورن آزاديءَ لاءِ اهسڪ جنگ جوٽي ۽ نه ڪنهن گهٽ ڳالهه تي راضي ٿئي. هندستان تڏهن ئي صلح سانت ۾ آزادي ماڻي سگهندو، جڏهن انکي ڪهڙين به طاقتن جي مقابلي ڪرڻ جي شڪتي هوندي.

باب ٻيو

اتحاد ۽ فرقيوار مسئلو

”هندستان هڪ ملڪ آهي، هندو مسلمان اُن جا ٻه ڪُکيون آهن. اج اُهي ٻئي ڪُکيون لڳاتار ڦٽيل آهن ۽ ملڪي آسمان ۾ اُڏامڻ آزاديءَ جي اوچل ۽ صحت بخش هوا کائڻ ۾ بيوس ٿي پيو آهي.“

قومي اتحاد

جيستائين ديس جي جدا جدا قومن ۾ اتحاد قائم نٿو قائم ڪيو وڃي، تيستائين سُوراج حاصل ڪرڻ ۽ اُهو قائم رکڻ ناممڪن آهي. انهيءَ اتحاد حاصل ڪرڻ لاءِ اِهو ضروري ناهي ته سڀني قومن ۾ روٽي ٻيٽيءَ جو ڳيد ميٽجي وڃڻ کپي. هر هڪ قوم کي گهرجي ته پنهنجي پنهنجي خاصيت قائم رکندي، اتحاد حاصل ڪري

* * * *

اهڙي اتحاد لاءِ وڏين قومن کي واجب آهي ته ننڍين

قومن کي سلامتيءَ جي خاطري ڏين. وڏين قومن کي يقين ڏيارين ته وڏين قومن جو رخ اهڙي قسم جو ٿيندو جو سندن ڌرم، ٻولي، ادب (ساهتيه)، رسم رواج، تعليم خواه ٻئي جي حالت ۾ ڪين ڪو نقصان نه رسندو. ها، انهيءَ ڳالهه جو ضرور خيال رکڻو پوندو ته اهي عام ڀلي جا مخالف نه هجن.

*　　　*　　　*　　　*

هندو ۽ مسلمان هميشه لڙندا نه رهندا. جڏهن سندن اڳيان ڪڏ يل مقصد هوندو، تڏهن هو ايڪتا ۾ اچي ويندا.

*　　　*　　　*　　　*

اڄ ته آسمان ڪارن ڪڪرن سان ڇانيل آهي پر اِها اُميد نه ڇڏيندس ته اهي بادل ٽڙي پکڙي ويندا ۽ اسان جي ملڪ ۾ فرقيوار ايڪتا ضرور پيدا ٿيندي. جيڪڏهن مون کان ڪو پڇي ته انجو ثبوت ڏيان ته منهنجو اهو جواب ٿيندو ته منهنجي اُميد جو بنياد ته شرڌا (عقيدت) آهي ۽ شرڌا کي ثبوت جي ڪا ضرورت ڪانهي.

*　　　*　　　*　　　*

اسين مقصد تي ترت پهچي سگهون ٿا، ڇاڪاڻ ته اها ايڪتا تمام سچاويڪ آهي ۽ سڀني لاءِ بيحد ضروري آهي. منهنجو انساني سڀاءَ ۾ پورو اعتقاد آهي، انهيءَ ڪري مونکي خاطري آهي تہ اها ايڪتا ضرور اچڻي آهي.

اول آزادي

مهنجي حياتيءَ جو مقصد اهوئي رهيو آهي ته هندو مسلم اتحاد ڪجي. پر جيستائين ڌاريءَ طاقت کي ٻاهر نه ڪڍيو ويو آهي. تيستائين اُهو حاصل ڪري نه سگهبو. انهيءَ ڪري خود آزادي جي حق استعمال ڪرڻ جو پهرئين ۾ پهريون شرط اهو آهي ته اول سيني پارٽيون ۽ سنستائون گڏجي آزادي حاصل ڪن.

جيڪڏهن ڪمېٽيءَ وچان سڀ پارٽيون شامل ٿي نه سگهيون ته پوءِ جيڪي پارٽيون يا سنستائون گڏ ٿي سگهيون، تنجي مدد سان ئي مان ملڪ جي آزاديءَ لاءِ لڙندس.

* * * *

مهنجو اهو محڪم ارادو آهي ته جيستائين ٽينءَ ڌر کي دور نه ڪيو ويو آهي، تيستائين اسين هڪٻئي سان صلح سانت ۾ رهي نه سگهنداسين. پر انهيءَ جي اها معنيٰ نه آهي ته پدهنجي وچ ۾ دائمي صلح قائم ڪرڻ لاءِ ڪي رستا ۽ اُپاءَ ڳولڻ جي ڪوشش نه ڪريان.

سلطنت شاهي ريڪ

مسٽر جناح چيو آهي ته هو هندستان جي آزاديءَ ۾ گهڻو چاهه ٿو وٺي پر مونکي ڏسڻ ۾ نه آيو ته اُنتي ايترو زور ڏئي ٿو، جيترو پاڪستان کي ترت تسليم ڪرڻ تي ڏئي ٿو. توهان ڏنو هوندو ته مهنجو رايو اهو آهي

۽ جيستائين اسان سلطنت شاهيءَ کان آزاد نہ ٿيا آهيون، تيستائين اسان هڪٻئي سان آزاديءَ سان ملي نہ سگهنداسين ۔

پاڪستان ڪوڙ

مان ته چٽي ڇڪو آهيان تہ پاڪستان هڪ اهڙو ڪوڙ آهي، جو بيهي ئي نٿو سگهي. جيئن ئي انهيءَ اسڪيم جا ناهيندڙ انکي عمل ۾ آڻڻ وهندا، تيئن کين خبر پوندي تہ اها عمل ۾ آڻڻ جي ڪا چيز ئي ڪانهي.

هڪ يا ٻہ قومون؟

مون راجاجيءَ جي فارمولا کي من مان ڪڏهن ڇڏيو آهي. هاڻي توهان جي مدد سان مان مسلم ليگ جي مشهور لاهور واري ٺهراءَ تي ڌيان ڏيڻ ٿو چاهيان. توهان اهو قبول ڪندا تہ ٺهراءَ ۾ ٻن قومن جي اصول ڏانهن ڪوبہ اشارو ٿيل ناهي. اسان جي بحث هلندي توهان انهيءَ ڳالهہ تي زور ڏنو آهي تہ هندستان ۾ ٻہ قومون هندو ۽ مسلمان آهن، جيئن جيئن ڳالهيون وڌنديون ويون ٿيون، تيئن تيئن مونکي توهانجي پيش ڪيل صورت حالات خطرناڪ معلوم ٿيڻ ٿي. تواريخ ۾ اهڙو مثال ڪونہ ٿو لڀندو، جو هڪ مذهب ڇڏي ٻئي ڪي پنهنجي دين ۾ آڻي ۽ پوءِ اُن جا پوئلڳ پنهنجن ابن ڏاڏن کان ڌار قوم هئڻ جو حق ڇڪين. جيڪڏهن اسلام جي اچڻ کان اڳ هندستان هڪ قوم هو تہ هاڻي پڻ هڪ قوم آهي.

---

۱۵ سپٽمبر ۱۹۴۴ تي مسٽر جناح کي لکيل خط مان.

توهين هڪ فاتح قوم جي حيثيت ۾ ڌار قوم هجڻ جو حق ڇڪيندؤ ۽ اسلام قبول ڪرڻ ڪري ئي توهين ائين ڪريو ٿا. سڄو هندستان جيڪڏهن اسلام قبولي ته ڇا پوءِ ٻن قومن مان هڪ قوم ٿي ويندي؟ توهان هي قومن جو سوال نيڪ نه ڇيڙيو آهي. جيڪڏهن مان انکي قبول ڪندس ته پوءِ مونکي ٻين به ڪيترن حقن جو مقابلو ڪرڻو پوندو. ۽ اهڙيءَ طرح معاملو ڪڏهن به حل نه ٿيندو. مکيه ڳالهه اها آهي ته اسين غلام آهيون. جيڪڏهن اسان گڏجي ڪوشش ڪري پاڻکي جلد آزاد ڪريون ته پوءِ سڀ جهڳڙا ختم ٿي ويندا. تنهنءَ ڪري جي وچڻ کانپوءِ پلي اسان اينڊو هيٺ ڪرون، جو ڌار ڌار قومون ٿي وڃون.

اجايا سپنا

هندن لاءِ اها اميد رکڻ ته اسلام، عيسائي ڌرم ۽ پارسي مذهب هندستان مان ڪڍي سگهبو، اهو هڪ فضول سپنو آهي. اهڙيءَ طرح مسلمانن جي به اها اميد ڪرڻ ته ڪڏهن ڏينهن سندن خيال ۾ وينل اسلام جو راڄ سڄيءَ دنيا ۾ ٿي ويندو، سو ڪوڙو خواب آهي. پر جيڪڏهن اسلام لاءِ هڪ ئي خدا کي ۽ انجي پيغمبرن جي انت سلسلي کي مڃڻ ڪافي هجي ته اسان سڀيئي مسلمان آهيون، اهڙيءَ طرح اسان سڀيئي هندو ۽ عيسائي

بہ آهيون. سچ ڪٿهن هڪ مذهبي ڪتاب جي ملڪيت ناهي.

غلط پرچار

مذهب تہ انسان کي ايشور سان ٻڌي ٿو ۽ انسان کي انسان سان. ڇا اسلام صرف مسلمان کي مسلمان سان ئي ٻڌي ٿو ۽ هندوءَ سان دشمني پيدا ڪرائي ٿو؟ ڇا پيغمبر صاحب جو اُمن جو پيغام فقط مسلمانن لاءِ ئي محدود هو ۽ هندن ۽ غير مسلمانن جي خلاف هو؟ ڇا اڄ ڪروڙ مسلمانن کي اهائي خوراڪ ڏيڻي آهي، جنهنکي مان فقط زهر ئي چئي سگهان ٿو؟ جيڪي ماڻهو اهو زهر مسلمانن جي دلين ۾ ڀري رهيا آهن، اُهي اسلام جي تمام خراب خدمت ڪري رهيا آهن. مان ڄاڻان ٿو تہ اسلام اِهو ڪين آهي.

مونهن ڪيئن ڏيون؟

مان ڄاڻان ٿو تہ ڪافي مسلمان اهڙا آهن، جي هندن کي ڪافر سمجهن ٿا ۽ ساڻن ميلاپ نٿا چاهين. مگر مڙيئي مسلمانن جي من ۾ ڇري ڪانہ آهي ۽ ڪيترا اِهو بہ سمجهندڙ آهن تہ هندو اسان جا ديس ڀائي آهن ۽ ساڻن گڏجي مسجي رهڻ ۾ ئي ٻنهي جي ڀلائي ۽ ترقي آهي. پر اسانکي تہ اهڙن مسلمانن کان بہ نہ ڊڄڻ کپي، جنجي هٿن ۾ دلين ۾ ڇري هجي. اسان سندن دلين کي بہ جيتينيون، جيئن سندن لاءِ بہ اسان تي ڇري هلائڻ ناممڪن

تي پوي. آخر ڇا اسان ئي انسان آهيون ۽ هو ناهن؟ هڪ ڏينهن انسانيت جي قدر هو به ڪرڻ وارا آهن. اسان جو علاج سندن سمجهه ۾ ڪنهن نه ڪنهن ڏينهن ضرور ايندو. هي سوال دل جي ايڪتا جو آهي.

باجي جو سوال

هندو ڌرم جي ڪا به رسم اهڙي ناهي، جا بنا باجي وڄائڻ جي ٿي سگهندي هجي. ڪيترين ئي رسمون اهڙيون آهن، جن ۾ اول کان آخر تائ باجو وڄائڻ ضروري آهي. هائو، انهيءَ ۾ به هندن کي ايترو خيال ضرور رکڻ گهرجي ته مسلمانن جي دل نه ڏکي. باجو آهستي وڄايو وڃي، گهٽ وڄايو وڃي. اهو سڀ ڏي وقت جي نيتيءَ پٽاندر ٿي سگهي ٿو ۽ ٿيڻ گهرجي. ڪيترن ئي مسلمانن سان ڳالهين ڪرڻ سان مونکي ائين معلوم ٿئي ٿو ته اسلام ۾ اهڙو ڪو فرمان ڪونهي، جنهن ڪري ٻين جي باجي کي بند ڪرڻ لازمي هجي. انهيءَ ڪري مسجد اڳيان وڌرميءَ جي باجي وڄائڻ سان اسلام کي ڌڪ ڪونه ٿو پهچي ۽ اهو باجي جو سوال جهڳڙي جو بنياد نه ٿيڻ کپي

ڪيترن هنڌ مسلمان پاڻ زبردستيءَ باجو بند ڪرائڻ ٿا چاهين، اهو برداشت ڪرڻ کان ٻاهر آهي. جا ڳالهه نهٺائيءَ سان ڪري سگهجي ٿي، اها زور زبر سان نٿي ڪري سگهجي. نهٺائيءَ اڳيان جهڪڻ ڌرم آهي، زور زبردستيءَ اڳيان جهڪڻ اڌرم آهي. مار جي ڊپ کان

جيڪڏهن هندو باجو وڄائڻ ڇڏين ته هندو نه رهندا. انهيءَ لاءِ عام نيم اينترونئي پڌائي ته سگهجي ته جتي هندن جاڻي ٻجهي گهڻي وقت کان مسجد اڳيان باجي بند ڪرڻ جو رواج ڪري ڇڏيو آهي، اُتي ڪين انجي ٻالنا اوس ڪرڻ کپي. جتي هو هميشه باجو وڄائيندا آيا آهن، اُتي ڪين وڄائڻ جو حق هٿڻ کپي. جتي مسلمان بلڪل نه مڃين، يا جتي هندن تي زبردستيءَ تيڻ جو انديشو هجي ۽ جتي عدالت باجي وڄائڻ تي بندش نه وڌي هجي، اُتي هندن کي ٻي ڏپو تي باجو وڄائيندو لنگهڻ کپي ۽ مسلمان چاهي ڪيترين به مارڪٽ ڪن ته هندو اُها سهن اهڙيءَ طرح اُتي جيترا باجو وڄائيندڙ ملن، اُتي سيئي پنهنجو بليدان ڪن. انهيءَ ۾ ڌرم ۽ خود داريءَ ٻنهي جي رکيا ٿيندي.

فسادن وقت فرض

فساد وارن شهرن ۾ اسان پاڻ‌ڪي جهنگلي ۽ گيدي ثابت ڪيو آهي. ڪانگريسي طرفن ونڻ ڪانسواءِ پنهنجي جان سان، بنا هنسا ڪم آڻڻ جي مصيبت ۾ آيل ماڻهن جي مدد ڪن. گيدي صلح يا آزادي نه آڻي سگهندا. انڪري عا ڪي چوندس ته خطري واري هند تان ڀڄي نه وڃو. جي منهنجي طريقي جي پيروي نه ڪريو ته بهتر نموني ۾ پنهنجو بچاءُ ڪريو. اها بهادري ناهي، جو اوچتو ڪنهن بي گناه شخص کي ماريو وڃي، چاڪاڻ ته

هو اسانجي ڌرم جو ناهي؛ يا هندجي ملڪيت ساڙي وڃي. جيڪي ائين ڪن ٿا، سي پنهنجي ڌرم ۽ پاڻ کي لڄي ڪن ٿا ۽ آزاديءَ جو رستو بند ڪن ٿا.

*　　　*　　　*　　　*

مونکي ڪيئن ڏجي؟:- هنڙي نازڪ وقت*کي منهن ڏيڻ جا ٻه رستا آهن. هڪ رستو اهو آهي ته ڏک جو جواب ڏک سان ڏجي. ٻيو رستو آهي ته صبر سان ڏک سهجي. پهريون رستو سڄيءَ دنيا ۾ اختيار ڪيو وڃي ٿو.

خطري واري هنڌ تان ڀڄي وڃڻ ۾ مردانگي ڪا نه آهي. گگدام جانورئي ائين ڀڄندا آهن، جڏهن ڪين هڪاليو ويندو آهي. پر وقتي جانور ٻه مقابلو ڪندا آهن، اسانکي انڪري جهڳڙي واري هنڌ تان ڀڄڻ نه گهرجي پر صبر سان ڏک سهي موت جي سيڄا تي ليٽڻ گهرجي. پر جيڪڏهن اوهان اهو اعليٰ رستو اختيار ڪري نٿا سگهو ته اڳرائي ڪندڙ کي دلپسند مزو چکايو پر اها ڳالهه ياد رکو ته اوهانکي اڳرائي ڪندڙ ڪانئي حساب ونڻو آهي. ڪو گونڊو يا بدمعاش جيڪڏهن ڪنهن ماڻهوءَ کي ماري ٿو ته پيا اُنجو بچاءَ ڪرڻ بدران وني ٿا ڀڄن. مان وري ٻه چوندس ته ڀڄڻ ۾ مردانگي ڪا نه آهي. اوهين جيڪڏهن اُن وقت اهنسا سان مقابلو ڪري نٿا سگهو ته بلاشڪ ڏک جو جواب ڏک سان

* فسادن ڏانهن اشارو.

ڏيڻ جو آدي رستو اختيار ڪريو.

*　　　*　　　*　　　*

سنڌواسي ڇا ڪن؟:- آءٌ هڪ ئي رستي سنڌواسين کي مدد ڏيئي سگهان ٿو. * اُهو اِهو آهي ته ڪين اهنسا جو رستو ڏيکاريان. پر اهنسا هڪ ڏينهن ۾ سکي ڪا نه سگهجي. ٻيو رستو آهي هٿيارن سان جان ۽ مال جي بچاءُ ڪرڻ جو. ايشور اُنهن کي ئي مدد ڪري ٿو، جي پاڻ کي مدد ڪن ٿا. سنڌين سان ب اهو قانون لاڳو آهي. ڪين ڦورن، حملي ڪندڙن وغيره کان بچاءُ ڪرڻ جو هنر سکڻ گهرجي. هو جيڪڏهن پنهنجي بچاءُ ڪرڻ لاءِ پاڻ کي ڪمزور سمجهن ٿا ته هو اُها جڳه ڇڏي وڃن، جا سنڌن رهڻ لاءِ سلامتيءَ واري ثابت نه ٿي آهي.

*　　　*　　　*　　　*

هندن جو ٻ پ جوابدار:- جيستائين هندو ٻ جدا رهندا، تيستائين جهڳڙا ٿيندا ئي رهندا جتي ٻ رپوڪ ٿئي ٿو، اُتي ٻ ٻچاريندڙ هميشه ميسر ئي ٿي پوي ٿو. هندن کي سمجهڻ کپي ته جيستائين هو ٻ جدا رهندا، تيستائين سندن حفاظت ڪو ب ڪو نه ڪندو، ماڻهوءَ جو خوف رکڻ، اهو ڏيکاري ٿو ته اسان جو ايشور ۾ اعتقاد ڪونهي. جڏهن اهو وشواس نه هجي ته ايشور اسان جي چوطرف آهي، هر هنڌ حاضر ناظر آهي يا اهو اعتقاد جهڪو هجي،

* سنڌ ۾ ٿيل فسادن تي لکيل.

اُهي پنهنجي ٻانهن جي ٻل تي ياڙيندا آهن، هندن کي ٻن مان هڪ ڳالهه حاصل ڪرڻي پوندي. جيڪڏهن ائين نه ڪندا ته هندو جاتيءَ جي ناس ٿي وڃڻ جو امڪان آهي.

تپسيا جي راهه

جيڪڏهن اسان مسلمانن جي دل جيتڻ چاهيون ٿا ته اسانکي تپسيا ڪرڻي پوندي، اسانکي پوتر ٿيڻو پوندو. اسانکي پنهنجا عيب دور ڪرڻا پوندا. جيڪڏهن هو اسان سان لڙن ته اسانکي موٽ ۾ وار نه ڪندي همت سان مرڻ جي تعليم سکڻي پوندي. ٻه ڀيرا مرڻ جي ٻارن، ٻچن، ڌن ۽ گهر ٻار ڇڏي ڀڄڻ ۽ پڇندي مرڻ، مرڻ نه ٿو سڏجي؛ بلڪ اُنهن جي وار اڳيان بيهڻ ۽ کلندي کلندي مرڻ اسانکي سکڻو پوندو.

جتي ڊڄڻا اُتي جهڳڙالو

ڪانئرتا گناهه آهي. منهنجيءَ دل ۾ شڪ ناهي ته گهڻو ڪري جهڳڙن ۾ هندن جو هٿ گهٽ آهي. منهنجو پنهنجو انڀوءُ انهيءَ مت جي پشٽي ڪري ٿو ته مسلمان عام طور اڳرائي ڪن ٿا ۽ هندو اڪثر ڪانئر ٿين ٿا. ريل گاڏين، عام رستن، ۽ جن جهڳڙن ۾ مونکي جاچ ڪرڻي پيئي آهي، اُنهن جهڳڙن ۾ مون ائين ئي ڏٺو! ڇا هندو پنهنجي ڪانئرتا واسطي مسلمانن کي ڏوهه ڏيئي سگهندا؟ جتي ڊڄڻا ڊرپوڪ هوندا، اُتي جهڳڙالو ماڻهو

به ضرور هوندا. چون ٿا ته سهارنپور ۾ مسلمانن گهر لٽيا، ڇوڪريون ڀڄيون ۽ هڪ استريءَ جو ست ڀڳ ڪيو. اهو ڪنهنجو ڏوهه هو؟ سچ آهي ته مسلمان اهڙي نفرت جهڙي ورتاءَ جي پشتي نٿا ڪري سگهن. پر هڪ هندوءَ جي حيثيت ۾ مونکي مسلمانن جي هلت تي رنج بدران هندن جي ڪانئرتا تي وڌيڪ شرم آهي. پنهنجي ملڪيت ۽ شان مان بچائڻ جي ڪوشش ڪندي، انهيءَ گهر جا مالڪ مري ڇو نه ٿي ويا؟

فرقيوار مقرريون

پبلڪ سنستائن ۾ نوڪرن ۽ آفيسرن وغيره جي مقرريءَ ۾ فرقيوار نيتي اختيار ڪرڻ، انهن ڪاتن جي هوشياريءَ کي ناس ڪرڻ جو طريقو آهي. انلاءِ ڪنهن ذات پات، ڌرم وغيره جي ڪنهن به ڳالهه جو ويچار نه ڪري، ڪم جي لائقيءَ جو لحاظ ئي مقرريءَ وقت ڪرڻ کپي.

باب ٽيون

مالي مسئلو

”عوام جي مالي حالت ۾ هڪجهڙائي پيدا ڪئي وڃي. موجوده وقت ۾ جي وڏا ويڇا آهن، اُنهن جو هڪ تمام وڏيءَ سماجڪ خرابيءَ جي صورت ۾ مقابلو ڪرڻ گهرجي. ڪنهن تندرست سماج اندر ٿورڙن ماڻهن ۾ ڌن جو ڪٺو ٿيڻ ۽ لکن جو بيروزگار ٿيڻ هڪ وڏو سماجڪ گناهه يا مرض آهي، جنهنجو علاج اوس ٿيڻ کپي.“

مالي نظام

منهنجي راءِ موجب هندستان جو ۽ ساري سنسار جو مالي نظام اهڙو هئڻ گهرجي، جو اُن ۾ بنا ڪاڌي ۽ ڪپڙي جي ڪوبه نه رهي. ٻين لفظن ۾ هر هڪ کي پنهنجي گذر لاءِ ڪافي ڪم ملڻ ٿي گهرجي. اهو آدرش تڏهن پورو ٿيندو، جڏهن زندگيءَ جي اوائلي ضرورتن پورين ڪرڻ

جي ذريعن تي عوام جو اڌڪار رهندو. جهڙيءَ طرح ڌٽيءَ جو پيدا ڪيل هوا- پاڻي سڀني کي مفت ميسر ٿي ملي ٿو يا ملڻ گهرجي، تهڙيءَ طرح اهي وسيلا به سڀني کي بنا روڪ ٽوڪ جي ملڻ گهرجن.

* * * *

مالي برابريءَ جي ڪوشش جي معنيٰ آهي پونجي (سرمايه) ۽ پورهئي (مزدوري) جي ٻراڙيءَ مخالفت کي ناس ڪرڻ. انجو مطلب هيءُ آهي ته هڪ طرف جن ٿورن سرمايه دارن جي هٿ ۾ ملڪ جي ڌن جو گهڻو ڀاڱو ڪٺو ٿيو آهي، اهي هيٺ پرو لهن ۽ جيڪي ڪروڙين ماڻهو ننگا ۽ بکيا آهن، اهي مٿي چڙهن. جيستائين مالدار ماڻهن ۽ بکايل عوام جي وچ ۾ اها وسيع کاهي موجود آهي، تيستائين اهنسڪ حڪومت جو طريقو بلڪل ناممڪن آهي. نئين دهليءَ جي راج محلن ۽ غريب مزدورن جي جهوپڙين جي وچ جو شاهي تفاوت آهي، اهو آزاد ڀارت ۾ هڪ ڏينهن به ٽڪي ڪين سگهندو، جاڪاڻ ته اُنوقت غريبن کي اوترو ئي ملندو، جيترو وڏي ۾ وڏي شاهوڪار کي. جيڪڏهن پونجيءَ جو ۽ پونجيءَ مان نڪتل واريءَ طاقت جو خوشيءَ سان تياڳ نه ڪيو ويندو ۽ عوام جي ڀلائيءَ لاءِ اُنهن جي پوري ورڇ نه ڪئي ويندي ته خوني انقلاب ۽ خونريزي ضرور ٿيندي. منهنجي ٽرسٽي شپ جي اصول جي جا مذاق

ڪئي ويئي آهي، اُنهي باوجود به مان اُنتي قائم آهيان،
اهو سچ آهي ته اُنکي عمل ۾ آڻڻ مشڪل آهي پر اهنسا
جي حالات به ته اوتري ئي مشڪل آهي.

اول ان پوءِ ايشور

ڪروڙين ماڻهو بيروزگاريءَ سبب ساندهه زيادهه ۾
زيادهه ذليل ٿي رهيا آهن، سندن آتم-مريادا ناس ٿي
چڪي آهي ۽ مدجهن ايشور لاءِ ڪا شرڌا ڪانه رهي
آهي. خيال ڪريو ته اها ڪهڙي نه ڀيانڪ آفت آهي.
ڪين ايشور جو پيغام ٻڌائڻ جي همت مان نتو ڪري سگهان،
سامهون جو هي ڪتو وينو آهي، اُنکي ايشور جو پيغام
ٻڌائڻ ۽ جنجي اکين ۾ روشني ڪانهي، روٽيءَ جو هڪ
ٽڪر ئي جنجو ديوتا آهي، اُنهن کي ايشور جو پيغام ٻڌائڻ،
هڪجهڙوئي آهي. مان پوتر پورهئي جو پيغام ڪين
ٻڌائڻ وڃي سگهان ٿو. صبوح جو سوير مزيدار نيرن ڪري،
سوادي روٽيءَ جي انتظار ۾ ويٺل اسان جهڙن ماڻهن لاءِ
ايشور بنسبت گفتگو ڪرڻ آسان آهي، مگر جنکي ٻئي
ويلا بکيو رهڻو ٿو پوي، تنسان مان پرماتما جي گفتگو
ڪيئن ڪريان؟ سندن سامهون ته پرميشور فقط دال
روٽيءَ جي روپ ۾ ئي پرگهٽ ٿي سگهي ٿو.

ڪلن جي خلاف؟

مهاتما گانڌيءَ کان پڇيو ويو ته توهان ڪلن جي بلڪل
برخلاف آهيو نه؟ جواب ۾ چيائون ته "ڪيئن ٿي سگهان
ٿو؟ جڏهن مان سمجهان ٿو ته مهنجو بدن ئي هڪ تمام

وڏي نازڪ ڪل آهي، تڏهن ڪلن خلاف ٿي مسان ڪيئن وهي سگهان ٿو؟...... منهنجي مخالفت، ڪلن بنسبت ڦهليل پاڳلپڻي سان آهي، ڪلن سان ڪانهي. پورهئي جو بچاءُ ڪندڙ ڪلن بنسبت ماڻهن جو جيڪو پاڳلپڻو آهي، اُن سان منهنجي مخالفت آهي. پورهئي جي بچت ايتريءَ حد تاءِ ڪئي وڃي ٿي، جو هزارن کي آخر بک مرڻو پوي ٿو ۽ کين بدن ڍڪڻ لاءِ به ڪجهه نٿو ملي. مونکي به وقت ۽ پورهئي جو بچاءُ اوس ڪرڻو آهي، مگر اهو مٺ ڀر ماڻهن لاءِ نه، بلڪ ساريءَ انسان ذات لاءِ. وقت ۽ محنت جو بچاءُ ڪري مٺ ڀر ماڻهو سرمايدار ٿي وڃن، اهو مون لاءِ برداشت ڪرڻ کان ٻاهر آهي. مان ته چاهيان ٿو ته هرهڪ جو وقت ۽ پورهيو بچي، سڀني کي کاڌو ملي سگهي، سڀيئي ڀري اوڍي سگهن ۽ سڀني جي ترقي ٿئي، اِهائي منهنجي آرزو آهي. اڄ ڪلن سبب لکن جي پٺيءَ تي مٺ جيترا ماڻهو سوار ٿي ويٺا آهن ۽ کين ستائي رهيا آهن، ڇاڪاڻ ته اُنهن ڪلن علائڻ جي بنياد ۾ لوڀ آهي، ڏن جي خواهش آهي ۽ عوام جي سک جي ڀاونا ڪانهي."

انهيءَ تي مهاتما کان پڇيو ويو ته ڇئبو ته توهان ڪلن جي بد استعمال جي برخلاف آهيو ۽ چڱي استعمال جي برخلاف ڪين آهيو؟ مهاتما وراڻيو "هائو، ليڪن اهو به ٺيڪ سمجهو. اهي ڏن حاصل ڪرڻ جا وسيلا

پهريائين دور ڪرڻا پوندا، تڏهن ڪلن جو چڱو استعمال ٿي سگهندو ۽ ڪاريگرن مٿان اڻ سهڻ جهڙو بوجو نہ رهندو. تڏهن هو فقط ڪم ڪندڙئي نہ رهندا پر انسان ٿيندا. ڪلون پلي ڪلياڻ جا ذريعا ٿي رهن. مان انهن جي صفا نابودي نٿو چاهيان. مان فقط اهي مريادا اندر رکڻ چاهيان ٿو.“

مهاتما کان وري سوال ڪيو ويو تہ ڇا انهيءَ وشيہ جي توڙ تاءِ وڃڻ تي ائين نہ چوڻو پوندو تہ سڀيئي ڪلون نقصانڪار آهن؟ مهاتما جواب ڏنو ”شايد چوڻو پوي. مگر جيستاءِ ڪل ماڻهوءَ تي حملو نٿي ڪري، تيستاءِ اها برداشت ڪري سگهجي ٿي. انسان کي جيستاءِ پنگلو نٿي بنائي، تيستاءِ بہ برداشت ڪري سگهجي ٿي. ڪي ڪلون تہ ڪمائتيون ئي رهنديون. سنگر جي مشين ئي وٺو. تمام فائديمند شين مان اها بہ هڪ آهي. ڪهڙي نہ پريم ۽ بهادريءَ جي ڪهاڻي انهيءَ جي کوجنا بنسبت آهي. سنگر ڏٺو تہ سندس زال سارو ڏينهن ڪپڙن تي جهڪي جهڪي، اکين تي زور ڏيئي، آهستي آهستي ٽانڪو هڻي ٿي ۽ بلڪل ٿڪجي پوي ٿي. سندس دلير اها ڳالهہ ڇيي ويئي ۽ آخر پنهنجي پريم جي طاقت تي هن سبڻ جي مشين کوجنا ڪري ڪڍي. انهيءَ ڪري هن نہ فقط پنهنجي ئي زال جي محنت بچائي آهي، بلڪ هر هڪ شخص جي، جيڪو اها خريد ڪري سگهي ٿو، تنهن جي محنت بچائي آهي.“

انهيءَ تي مهاتما کان پڇيو ويو ته جيڪڏهن اسان اهڙيون مشينون منظور ڪريون ته اسانکي انهن مشينن جي ناهڻ لاءِ ڪارخانن کي به قبول ڪرڻو پوندو نه؟ مهاتما وراڻيو هائو، مگر اهڙا ڪارخانا ڪنهنجي شخصي ملڪيت نه ٿيندا، بلڪ سرڪاري ملڪيت ٿيندا. اينترو سوشلسٽ مان آهيان."

ڳوٺن جي ستيا ناس

اسانجي سامهون جيڪي ٿي رهيو آهي، اُهو اسين ڏسي رهيا آهيون. انڌي جون نديون ملون هٿ جي چڪين کي، تيل جون ملون ڳوٺ جي گهاڻن کي ۽ کنڊ جون ملون ڳڙ ناهڻ جي ڳوٺاڻن ذريعن کي ناس ڪري رهيون آهن، ڳوٺاڻي پورهئي جي ائين ختم ٿيڻ ڪري ڳوٺاڻا ڪنگال ٿي رهيا آهن ۽ شاهوڪار ماڻهو مالدار ٿي رهيا آهن. جيڪڏهن ڪافي ڊگهي عرصي تاءِ اهو سلسلو هلندو رهيو ته بيءَ ڪنهن ڪوشش ڪانسواءِ ئي ڳوٺن جي ستيا ناس ٿي ويندي.

آدرش ڪهڙو؟

گهٽ ۾ گهٽ پورهيو ڪري دنيا جا سيئي ماڻهو هڪجهڙي يا سٺي ۾ سٺي زندگي گذارين، انهيءَ آدرش لاءِ ڪوشش ڪرڻ گويا آسمان جا گل پٽڻا آهن. سٺي ۾ سٺي يعني زيادہ ۾ زيادہ سٺي - عيش پري زندگي، سيئي لاءِ اهڙيءَ نامناسب زندگيءَ جو خيال نٿو ڪري

سگھجي. ساري مريادا ڇڏي وڃي ته آخر ماڻهو ڪٿي وڃي پهچندو؟ انهيءَ ڪري ويدواڪيه انڪان نيڪ اُلٽو آهي- "اوچ ويچار- سادي رهت." اهوئي سچو منتر آهي ... هندستان جي ڪروڙين ماڻهن لاءِ اسان آمدنيءَ جي هڪ اهڙي حد ٻڌي سگهون ٿا، جو گهٽ ۾ گهٽ اوترو ته سڀني کي ملي. انهيءَ آدرش تي پهچڻ جو خيال ڪري سگهجي ٿو پر انهيءَ آدرش کي حاصل ڪرڻ لاءِ ڪوشش ضروري آهي.

ساميواد ۽ گانڌي اصول

مهاتما گانڌيءَ کان پڇيو ويو ته توهان جي مت ۽ ساميواد ۾ ڪهڙي برابري ۽ ڪهڙو تفاوت آهي. جواب ۾ چيائين ته "برابري ته ڪافي آهي. "سڀي ڀومي گوپال کي" تي وڃي، اهو ته مان به چاهيان ٿو. ساري پونجي پرجا جي آهي، اهو به مان قبول ئي ڪريان ٿو. تفاوت هي آهي ته هو مڃين ٿا ته انجي شروعات اسان سڀيئي گڏوگڏ ڪريون، مان چوانٿو ته پنهنجي شخصي هلت ۾ ته اسان کي انجي شروعات ترت ڪرڻ گهرجي. جيڪڏهن اسانجي اهڙي شرڌا آهي ته گهٽ ۾ گهٽ اسان پنهنجي جائداد ته سماج کي ارپڻ ڪري ڇڏيون، هڪ ڪوڏي به جيستائين ڪو رکندو، تيستائين اهو ساميوادي نه آهي. هو قانون کان ڪم وٺڻ ٿا چاهين. قانون ۾ دٻاءُ ٿيندو. اڄ هو اهو سڀ جو لٽيا ڇون، انجو ڪارڻ ته اهو آهي، جو

اها سندن وس جي ڳالهہ ڪانهي- بيوس ساڌو آهن.
ڪميونسٽ - ساميوادي -زبردستي ڪرڻ چاهين ٿا پر
هو لاچار آهن. اسان ڊيموڪرئٽڪ - لوڪشاهي وادي -
آهيون."

ساميواديءَ ۽ مون ۾ هي وڏو فرق آهي. اُنجو اصول
آهي تہ پهرياءِ ساريءَ دنيا کي پنهنجي خيال جو ڪريون
۽ پوءِ سڀئي ڪريون. هڪ هڪ جي عمل ڪرڻ جي
ڪا ڳالهہ سندن اسڪيم ۾ ڪانهي. اهنسا جو اهو مارگ
ڪين آهي. اُنجي شروعات شخصي عمل سان ٿي،
سگهي ٿي.

ڪلاس وار لڙائي

اهو چوڻ صحيح ناهي تہ مان ڪلاس وار لڙائيءَ جي
هستيءَ ۾ اعتبار نٿو ڪريان. جنهن ڳالهہ ۾ مان وشواس
نٿو ڪريان، اُها آهي ڪلاس وار لڙائيءَ کي ڀڙڪائڻ،
جوش ڏيارڻ ۽ اُها جاري رکڻ. ڏينهون ڏينهن منهنجو
اهو وشواس وڌندو ئي وڃي ٿو تہ ڪلاس وار لڙائي ٿيڻ
نہ ڏيڻ بلڪل ممڪن آهي. مزدورن جي پنهنجي پورهئي
جي عزت سڃاڻندي ئي پئسو پنهنجي مناسب جڳہ
وٺندو... چاڪاڻ تہ پئسي ڪارڻ پورهئي جو ملهہ زياده آهي.

بکيا بجاءِ پورهيو

ننگن کي جنجي ضرورت ناهي، هڙا ڪپڙا ڏيئي
مان سندن بي عزتي ڪرڻ نٿو چاهيان؛ مان اُن بدلي

کين ڪم ڏيندس، ڇاڪاڻ ته اُنهي کين سخت ضرورت آهي مان سندن اچڻ ڏيندس تيڻ جو پاپ ڪڏهن به نه ڪندس. مگر اهو محسوس ڪرڻ تي ته کين تباه ڪرڻ ۾ مدهدجو به هٿ رهيو آهي، مان کين سماج ۾ عزت پري جڳه ڏيندس. کين جوٽ يا رهيل کهيل کاڌو هرگز کين ڏيندس. مان کين پنهنجي سٺي ۾ سٺي کاڌي ۽ ڪپڙي ۾ حصيدار ڪندس ۽ سندن محنت ۾ خود حصو وٺندس.

* * * *

بنا مناسب محنت جي ڪڏهن به چڱي پلي ماڻهوءَ کي مفت ۾ کاڌو ڏيڻ مهنجي اهنسا برداشت ئي نٿي ڪري سگهي. جيڪڏهن مهنجو وس هلي ته جتي مفت کاڌو ملي ٿو، اهڙو هرهڪ سداورت يا اَن ڇيٽر مان هوند بند ڪرائي ڇڏيان. انهيءَ سببان راشٽر جي زواليت ٿي آهي ۽ سستي، پاکنڊ ۽ گدهگاريءَ کي مدد ملي آهي.

شاهوڪار ۽ ڌن

هڪ پيري مهاتما ظاهر ڪيو هو ته شاهوڪارن کي پاڻڪي ڌن جو ٽرسٽي سمجهي، ڪفائت سان پاڻ لاءِ خرچ ڪرڻ گهرجي ۽ باقي ڌن پر اُپڪار ۾ لڳائيندو رهڻ کپي. اُنتي ڪانئس ڪڏهن سوال ڪيو ته ڌارمڪ اُپاون سان لکين روپيه ڪيئن ٿا ڪمائي سگهجن؟ سرگواسي

شري جمنالعل بجاج چوندو هو ته ڌن ڪمائڻ ۾ پاپ ته
ڪونهي ٿو. شاهوڪار ڪيترو به شريف ڇو نه هجي ته
به هو پنهنجو ڪمايل ڌن، پنهنجي اصلي ضرورت کان
ڪجهه وڌيڪ خرچ ڪري ئي وٺي ٿو. اهو به پاپ آهي.
انهيءَ ڪري ٽرسٽي ٿيڻ جي ڳالهه ڇڏي، شاهوڪار نه
ٿيڻ تي ئي زور ڇو نه ڏنو وڃي؟

مهاتما جواب ڏنو ”سوال سنو آهي. شري جمنالعل
جو چيو ته ڌن ڪمائڻ ۾ پاپ ته آهي ئي، سا ڳالهه ٺيڪ
اهڙي آهي، جهڙي گيتا ۾ چئي ويئي آهي ته سڀ آرنڀ
(شروعاتون) دوش پريل آهن. منهنجو اهو ويساه آهي
ته جاڻي ٻجهي پاپ نه ڪرڻ سان به ڌن ڪمائي سگهجي
ٿو. مثال طور، جيڪڏهن مونکي پنهنجي هڪ ايڪڙ
ٻنيءَ ۾ سون جي کاڻ ملي وڃي ته مان شاهوڪار ٿي
پوندس. مگر ڏنوان نه ٿيڻ تي ته منهنجو زور آهي ئي.
مون جو ڌن ڪمائڻ ڇڏي ڏنو، انجو مطلب اهو آهي
ته مان پين کان به ڇڏائڻ گهرانٿو. مگر جيڪي ڌن ڪمائڻ
جي خواهش نٿا ڇڏين، تنکي مان ڇا چوان؟ انهن کي
مان اِهو ئي چئي سگهان ٿو ته هو پنهنجي ڌن جو استعمال
شيوا لاءِ ڪن. اهو به ٺيڪ آهي ته ڌنوان ڪوشش
ڪندي به اڪثر پنهنجي غريب ساٿين جي مقابلي ۾
ڪجهه زياده خرچ ڪندو ئي. مگر اهو ڪو نيم ڪونهي.
مون اهڙا سوين شاهوڪار ڏٺا آهن، جي پنهنجي لاءِ

ڏايا ڪنجوس ٿين ٿا.

*   *   *   *

شاهوڪارن جي ٻارن جي باري ۾ مونکي اهو چوڻو آهي ته شاهوڪار ماڻهو پنهنجيءَ سنتان لاءِ ڌن جي روپ ۾ ڪجهه نه ڇڏين. ها، ڪين سٺي تعليم ڏين، روزگار ڌنڌي لاءِ تيار ڪن ۽ پاڻ تي آڌار رکندڙ بڻائين. اسانکي اها شرڌا رکڻ گهرجي ته جيڪڏهن اسين پنهنجي غريبيءَ ۾ خوش رهنداسين تہ شاهوڪار بہ اسان جو نقل ڪندا.

*   *   *   *

شاهوڪارن کي چتاءُ:- شاهوڪارن کي پنهنجو فرض سوچڻ گهرجي. جيڪڏهن پنهنجيءَ جائداد جي حفاظت لاءِ اُنهن سپاهي وغيره رکيا تہ ممڪن آهي تہ دولت جي هنگامي ۾ رکيا ڪندڙ ئي سندن ڪائيمدڙ ٿي وڃن. انهيءَ ڪري شاهوڪارن کي يا تہ هٿيار هلائڻ سکڻ کپن يا اهنسا جو ورت وٺڻ گهرجي. انهيءَ ورت وٺڻ جو سڀ کان اعليٰ منتر آهي "تين تيڪتين ڀنجيٿا" (اُپنشد) يعني پنهنجي دولت جو تياڳ ڪري تون اُنکي ڀوڳ. اهو وستار سان سمجهائي چوان تہ ائين چوندس تہ ڪروڙين روپيہ خوشيءَ سان ڪماءِ، مگر سمجهہ تہ تنهنجو ڌن فقط تنهنجو ناهي، ساريءَ دنيا جو آهي؛ انهيءَ ڪري تنهنجون جيتريون سچيون گهرجون هجن، اُنهن پورين

ڪرڻ بعد، جيڪي بچي، اُهو سماج لاءِ ڪم آڻ. صلح جي معمولي حالت ۾ ته انهيءَ نصيحت تي عمل نه ٿيو، مگر تڪليف جي هن وقت ۾ به جيڪڏهن شاهوڪارن اُنکي اختيار نه ڪيو ته دنيا ۾ هو پنهنجي ذن ۽ پوڄ جا غلام ٿي تي رهي سگهندا ۽ آخر ۾ بدني طاقت وارن جي غلاميءَ ۾ پئجي ويندا.

انهيءَ ۾ شڪ ڪونهي ته هن لڙائيءَ جي انت ۾ شاهوڪارن جي پڃاڙي ٿيڻ واري آهي ۽ غريبن جو سڪو چمڪو آهي، پوءِ اُهو چاهي بدني طاقت سان ٿئي يا روحاني طاقت سان. بدني طاقت سان حاصل ڪيل طاقت انساني سرير وانگر ناسونت ٿيندي پر روحاني طاقت سان حاصل ڪيل طاقت آتما وانگر اجر- امر رهندي.

* * * *

سلطنشاهيءَ جا ٿنڀا:- اميريڪا جي راڪفيلر کان هندستاني راڪفيلر سنو ٿيندو، اهو سمجهڻ ڀل آهي. سچ ته اهو آهي ته مفلس هندستان آزاد ٿي سگهي ٿو مگر اخلاق گنوائي، شاهوڪار ٿيل هندستان جو آزاد ٿيڻ محال آهي.

انگريزي راڄ کي قائم رکڻ وارا اهي شاهوڪار ٿي آهن، جاڪاڻ ته سندن مطلب انهيءَ ۾ آهي. پئسو ماڻهوءَ کي پيمو بدائي ٿو.

* * * *

مايا ميڙڻ چوري:- هرهڪ محنتي ماڻهوءَ کي گذران حاصل ڪرڻ جو حق آهي، مگر ڌن ميڙڻ جو ڪنهن کي به حق ڪونهي. سچ پڇجي ته مايا ميڙڻ چوري آهي. جو گذر کان وڌيڪ ڌن ميڙي ٿو، اهو ڄاڻ يا اڻڄاڻائيءَ ۾ ٻين جو گذران ڦري ٿو.

ڳوٺاڻا هنر

مونکي ڏاڍهون پيئون ملن ته ڪيترا ڪانگريسي کادي ته پهرين ٿا پر ڳوٺاڻن هنرن جون شيون ننڍا ڪم آڻين. اڪثر مون پڇي ڇڏيو آهي ته کادي مرڪزي سورج آهي ۽ ٻيا ڳوٺاڻا هنر انجي چوڌاري گرهن جيان چڪر هڻن ٿا. کادي مکيه ڳوٺاڻو هٿ جو هنر آهي. کاديءَ جي مؤت سان ڳوٺن جو مؤت آهي ۽ اُن سان گڏ اهنسا جو. جيڪڏهن اسانکي سوراج جو بنياد اهنسا تي وجهڻو آهي ته اسانکي ڳوٺن کي پوري جڳه ڏيڻ کپي.

غريبيءَ جو ڪارڻ

هندستان جي عام جنتا جي سخت غريبي گهڻي قدر انڪري آهي، جو اسان سوديشيءَ کي وسارڻ جي گهاتڪ نيتي اختيار ڪئي. هندستان کان ٻاهران جيڪڏهن واپار جي ڪا به شيءِ نه اچي ته هندستان ۾ هوند اڄ به کيرَ ۽ ماکيءَ جون ڌارائون وهنديون ڏسڻ ۾ اچن.

باب چوٿون

استريون

"جيڪڏهن هوءَ اهو ويچار ڇڏي ڏئي ته هوءَ خود ابلا آهي ۽ مرد جي ڪيڏڻ جي گڏيءَ هئڻ لائق آهي ته هوءَ خود پنهنجوءِ مرد جو (پوءِ اُهو چاهي سندس پتا هجي، پت هجي يا پتي هجي) جمر سداري سگهي ٿي ۽ پنهي لاءِ هن سنسار کي سرس سکدائي بنائي سگهي ٿي."

استريءَ جي اهميت

استري ڇا هي؟ ساکيات تياڳ مورتي آهي. جڏهن ڪا استري ڪنهن ڪم ۾ دل وجان سان لڳي وڃي ٿي، تڏهن اُها پهاڙ به ڏوڏي ڇڏي ٿي.

*　　*　　*　　*

استريءَ کي ابلا چوڻ سندس بي عزتي ڪرڻي آهي. اُنکي ابلا چوڻ ساڻس بي انصافي آهي جيڪڏهن طاقت

جو مطلب حيواني طاقت آهي ته لاشڪ مرد جي مشابهت ۾ زال ۾ گهٽ حيوانيت آهي. پر جيڪڏهن انجو مطلب اخلاقي طاقت سان آهي ته اوس ئي مرد جي ڀيٽ ۾ استري گهڻو طاقتور آهي. ڇا زال ۾ مرد جي مشابهت ۾ زياده تيج ناهي؟ ڇا هنجو آتم تياڳ مرد کان وڌيڪ ناهي؟ هن ۾ برداشت ڪرڻ جي طاقت جي ڪمي آهي؟ همت ڪانهيس؟ بنا استريءَ جي پرش ٿي نٿو سگهي جيڪڏهن اهنسا اسانجي زندگيءَ جو منتر آهي ته ڀوڳو پوندو ته ملڪ جو مستقبل زالن جي هٿ ۾ آهي.

*   *   *   *

مان تسليم ڪريانٿو ته مرد صابر ڪم ڪندڙ آهي مگر مان انهيءَ ڇوڙ جي جرئت ڪري سگهان ٿو ته انهيءَ ڳالهه ۾ استريون ڪانئن گهٽ ڪين آهن. منهنجي سکيا اها آهي ته هرهڪ عورت کي بهادر، سچي ۽ پوتر ٿيڻ سکڻ گهرجي، پوءِ دنيا ۾ ڪوبه انهيءَ استريءَ جي برابر ٿي نٿو سگهي، ڇا صاف دل ۽ پوتر آهي.

زال مرد جو ناتو

منهنجي لاءِ آدرشي زال سيتا آهي ۽ آدرشي گهوٽ رام. پر سيتا ڪڏهن به رام جي غلام نه رهي. ٻئي هڪٻئي جا غلام هئا. جتي سچو پيار آهي، اتي اهي سوال اٿندا ئي نه آهن. پر ڪيترن هندو گهرن ۾ زال کي مرد پنهنجي ملڪيت ڪري سمجهندو آهي ۽ زال ٻانهکي ڍبي وهندي آهي.

منهنجي خيال ۾ زال کي هرکو حق آهي پنهنجي رستي اختيار ڪرڻ جو. ميران ٻائيءَ اسانکي اها واٽ ڏيکاري آهي. پوءِ انهيءَ واٽ وٺڻ ۾ جيڪي اُگرا نتيجا نڪرن، سي اسانکي سهڻائي آهن.

* * *

گهوٽ جي گناهن ۾ زال ڀاڱي ڀائي ٿيڻ لاءِ ٻڌل ناهي. جيڪڏهن زال ڪا ڳالهه گناه ڪري ٿي ليکي ته کيس صحيح ڳالهه ڪرڻ جي جرئت ڌارڻ گهرجي. ٻي هڪ ڳالهه خيال ۾ رکڻي آهي. مرد جو ڪم آهي ڪمائڻ. زال جو ڪم آهي گهر سنڀالڻ. انهيءَ ڪري جيڪڏهن ڪٽنب اڳيئي گوشت کائو آهي ته زال ڪٽنب لاءِ رڌڻ لاءِ ٻڌل آهي پر جيڪڏهن ڪٽنب سمورو ويشنو آهي ۽ رڳو مرد گوشت کائو ٿئي ٿو ۽ زال کي زوريءَ گوشت رڌڻ لاءِ مجبور ٿو ڪري ته زال کي گوشت رڌڻ کان انڪار ڪرڻ جو هرڪو حق آهي.

* * * *

استري مرد جي غلام ناهي، هوءَ ارڌانگني (اڌ سريري) سهڌرمڻي آهي. اُنکي ساٿي سمجهڻ گهرجي.

* * * *

زال ۽ مرد جا ڪم جدا:- زال ۽ مرد جي هڪجهڙائيءَ جي اها معنيٰ نه آهي ته ٻئي ساڳيو ڪم يا ڌنڌو ڪن. زال کي پالي هلائڻ يا جنگ جي ميدان ۾ ڪوس ڪرڻ جي قاعدي ۾ منع نه هئڻ ڪپي پر زال ازخود انهيءَ ڪم

ڪان مٿهن موڙيندي، جو ڪم مرد جي ڏانو جو هوندو.
قدرت زال مرد کي پيدا ڪيو آهي، انهيءَ لاءِ ته ٻئي
هڪٻئي جي گهٽتاين جي پورائي ڪن. پر زال ۽ مرد
جي جهڙيءَ طرح بناوت نرالي آهي، تهڙيءَ طرح هنن
جا ڪم به علحدا آهن. اِها هڪ حقيقت آهي ته هندستان
۾ لکها زالن لاءِ ڪتڻ هڪ سپاويڪ ڪم آهي. منهنجي
دلي چاهنا اِها آهي ته منهنجي مستقبل جي لشڪر ۾
مردن کان گهڻو گهڻو وڌيڪ زالون هجن. مردن جي هنسا
ڪان دماٻ جان ٿو. زالن جي لشڪر ۾ مونکي خاطري
آهي ته هنسا ٽيڪي ئي ڪانهي.

ست جي رکيا

سڀ ڪان مکيه ڳالهه آهي ته استريون بيخوف ٿيڻ
سکن. منهنجو اهو پڪو ويساه آهي ته ڪا به استري جا
بي ڊپي آهي ۽ جا چڱيءَ طرح ائين سمجهي ٿي ته سندس
پوترتائي ست جي سڀ کان اعليٰ ڍال آهي، ته اُنجو
ست بلڪل محفوظ رهي ٿو. اهڙيءَ استريءَ جي تيج
کان ئي "حيوان مرد" منجهي ويندو ۽ شرم ۾ ٻڏي
ويندو. هن ليک جي پڙهندڙ ڀينرن کي منهنجي سفارش
آهي ته هو پاڻ ۾ اهڙي همت پيدا ڪن.

*　　　*　　　*　　　*

سچو ست ته اُن استريءَ جو ٿئي ٿو، جا اُنهن شاملراءِ
ٿئي ٿي، مگر جا مخالفت ڪندي به زخمي ٿئي ٿي،

اُن پيسبت ست نتڻ بجاء ائين چوڻ وڌيڪ مناسب آهي ته اُنتي زوري ٿي. ست نتڻ يا ويچار لفظ بدنامي ڪندڙ آهن، اُنهي ڪري اُهي زوريءَ ست نوڙڻ جي معنيٰ وارا نٿا چئي سگهجن.

ڇوڪرين ۽ حفاظت

... مونکي اهو به ٻڌ پ آهي ته اڄ ڪلهه جي ڇوڪريءَ کي به ته انيڪ مجنن جي لعليٰ ٿيڻ پسند آهي. اڄ ڪلهه جي ڇوڪري برسات يا اُس کان بچڻ جي خيال کان نه بلڪ ماڻهن جو ڌيان پاڻ طرف ڇڪڻ لاءِ طرح طرح جا ڪپڙا پهري ٿي. هوءَ پاڻکي رڱي، قدرت کي به مات ڪري ۽ غير معمولي حسين ٿـي ڏيکارڻ چاهي ٿي. اهڙين ڇوڪرين لاءِ ڪو اهنسڪ رستو ڪونهي... مگر جيڪڏهن کين معلوم ٿيڻ لڳي ته سندن شرم ۽ ڌرم تي حملي ٿيڻ جو خطرو آهي ته مڃهن اُنهيءَ حيوان انسان اڳيان پاڻ سؤنپڻ بجاء مرڻ جي به همت هئڻ جڳائي.

زال جي عزت ڪيئن ٿي بچائي سگهجي؟

انهيءَ سوال تي ٻن خيالن کان بحث ڪري سگهجي ٿو. پهريون ته زال پنهنجي عزت پاڻ ڪيئن ٿي بچائي سگهي ۽ ٻيو ته مرد ڪيئن ٿا سندس عزت بچائي سگهن.

(۱) هاڻي جتي جتي اهنسڪ وايوُ منڊل آهي يا جتي اهنسا جو پرچار آهي، اُتي زال پاڻکي ڪڏهن به ٻئي جي اُڌين يا ڪمزور يا بيوس لئي سمجهي. جيڪڏهن

زال سچ پچ پوتر آهي ته پوءِ هوءَ ڪڏهن به بيوس ڪانهي. سندس پوترتائي ڪيس سندس طاقت جي شناس ڪرائي ٿي.

مون سدائين ائين پئي سمجهيو آهي ته اهو ناممڪن آهي ته زال کي سندس مرضيءَ برخلاف ڪو به ڀرغلائي سگهي ٿو. اهو فقط تڏهن ٿي سگهي ٿو، جڏهن زال يا ته ڪنهن ڏپ جي اثر هيٺ آهي يا ته پنهنجي اخلاقي جرئت يا قوت کان غير واقف آهي. جيڪڏهن هوءَ اتياچاريءَ جي جسماني ٻل سان نٿي پڄي سگهي ته پوءِ سندس پوترتائي ڪيس ايترو ٻل ڏيندي، جو اڳلو ڪجهه ڪري ئي ڪري، تنهنکان اڳ هوءَ پنهنجا پران تياڳي ڏيکاريندي.

توهين سيتا جو مثال وٺو. بدني طور هوءَ راوڻ جي ڀيٽ ۾ گهڻو ڪمزور هئي پر سندس پوترتائيءَ اڳيان راوڻ جي راڪسي طاقت به ڪجهه نه سگهي. راوڻ ڪيتري ئي ڪوشش ڪئي ته ڪيس ڏيکاريان پر سيتا جي مرضيءَ کانسواءِ هو ڪيس ڇهي به نه سگهيو. پر پئي پاسي جيڪڏهن زال رڳو پنهنجي بدني ٻل تي ئي ڀاڙي يا هٿيارن کان ئي ڪم وٺي ته پوءِ شايد هوءَ گهڻو ڏک نه جهلي سگهي.

(٢) ٻئي سوال جو جواب ته تمام سولو آهي. پيءُ، ڀاءُ، گهوٽ يا سنگتي، حملي ڪندڙ ۽ زال جي وچ ۾ بيهي وڃي. پوءِ هو يا ته حملي ڪندڙ کي سندس خراب

خيال کان روڪيندو يا تہ زال کي بچائڻ ۾ پاڻ کي مارائڻ لاء تيار ٿيندو. ائين پنهنجي حياتيءَ ڏيڻ سان نہ رڳو هو پنهنجو فرض ٿو پورو ڪري پر زال کي بہ بيٺي همت ٿو ڏئي.

پردو ۽ پوتّرتا

پوتّرتا کو پردي جي اوٽ ۾ رکڻ سان ڪين ٿي قري ڦُولي. ٻاهران اها مڙهي نٿي سگهجي. پردي جي ديوار سان اُنجي حفاظت نٿي ڪري سگهجي. اُها تہ اندران ئي پيدا ٿيندي ۽ اُنجو جيڪڏهن ڪجهہ ملهہ آهي تہ اُها هرقسم جي ري ڪونيل ڪشش جي مقابلي ڪرڻ لائق هئڻ کپي. اُها تہ سيتا جي پوترتا جهڙي مضبوط ٿيندي. جيڪڏهن اُها مردن جي نظر سهي نہ سگهي تہ اُنکي تمام معمولي ڳالهہ ڄڻبو.

*   *   *   *

پردي جي خرابيءَ بنسبت مان لکي چڪو آهيان. اها رسم هر طرح ڏکدائي آهي. تجربي مان اهو ثابت ٿي چڪو آهي تہ استريءَ جي رکيا ڪرڻ بجاء اها استريءَ جي تن ۽ من کي نقصان پهچائي ٿي.

زيور

زيورن جي پيدائش جو مون جيڪو خيال ڪيو آهي، اُهو جيڪڏهن نيڪ آهي تہ اَهي چاهي ڪهڙا ب[illegible]ڪ، ۽ خوبصورت ڇو نہ هجن، تہ بہ هر حالت ۾ تياڳڻ لائق

آهن. هٿڪڙي سون جي هجي يا هيرن موتين سان جڙيل هجي، آخر ته هٿڪڙي ئي آهي. اونداهيءَ ڪوٺيءَ ۾ بند ڪريو يا محل ۾ رکو، ٻنهي ۾ رکيل ڙالون - مرد قيدي ته چيا ئي ويندا.

*　　*　　*　　*

جن عام ميڙن ۾ مان ويندو آهيان ۽ جتي ڙالون اچي گڏ ٿينديون آهن، اُتي مان ڪوشش ڪندو آهيان ته ڙالن کان جي سپ نه، ته به گهٽي قدر سندن زيور هٿ ڪريان. هن ملڪ ۾ جتي ٨٠ سيڪڙو کان وڌيڪ ماڻهو بکه ۾ پيا پاه ٿين، ۽ ٻين کي اڌو گاٻرو هڪ وقتو ڪاڌو ڏو ملي، اُتي ڙالن کي زيورن سان جهنجهيل ڏسندي ارمان پيو ٿئي. هندستاني ڙال کي ڪجهه به نقد ڪونهي، جنهن کي هوءَ پنهنجو سڏي سگهي ۾ جواهرات جيڪا هوءَ پائي ٿي، سا سندس آهي. جيتوڻيڪ هنکي همت ڪانهي، جو هوءَ پنهنجي مڙس جي موڪل کانسواءِ ڪي به زيور ڪنهنکي به ڏيئي سگهي. اهي زيور ئي آهن، جي هوءَ ڪنهن سني ڪم لاءِ ڏيئي سگهي ٿي. ڪيترا زيور ته بد زيبا آهن.

زيورن ونڃ مهل مان ڙالن کي هڪڙو شرط وجهندو آهيان ته هو اهي زيور وري ٻيهر نه ٺهرائينديون. سچ پچ ڙالن ٻاڻ مونکي آسيس پئي ڪئي آهي، جو مون کين الهن شين کان ڇڏايو آهي، جن کين ڪيتري وقت

ڪان غلام ٿي رکيو آهي. ڪيترن ئي مردن مهذبا شڪرانا ٿي مڃيا آهن، جو مون سندن گهرن ۾ سادگي آندي آهي.

ڏيتي ليتيءَ جي ڪڌي رسم

سنڌ جا عامل سنڌ ۾ سڀني ڪان سڌريل ليکيا ويندا آهن پر تڏهن به اُنهن ۾ ڪي اهڙيون خاميون آهن، جنهنجو چٽڪ هنن نيڪو ڪيو تو ڏسجي. ڏيتيءَ ليتيءَ جي رسم اُنهن خامين مان هڪ آهي ... مونکي هڪ به عامل نه سڄهي، جو هن خراب رسم جي فائدي ۾ هجي پر تڏهن به اها ڪڌي رسم هلندي ٿي آئي آهي، چاڪاڻ ته پڙهيل جوان اُنجي پنيرائي ٿي ڪني آهي... نوجوان پڙهيل عامل جوان ڇوڪرين جي مائٽن ڪان ٿيسا پيڙي وٺي سگهن ٿا، چاڪاڻ ته انهيءَ رسم خلاف اڃا ڪو به زبردست عام رايو ڪوانهي. انهيءَ ڳالهه لاءِ اسڪولن ڪاليجن ۽ ڇوڪرين جي مائٽن ۾ پرچار ٿيڻ کپي. مائٽن کي پنهنجي ڌيئن کي اهڙي سکيا ڏيڻ کپي، جيئن جيڪو به ڇوڪرو شاديءَ لاءِ قيمت گهري، تنهن سان ڇوڪريون شادي ڪرڻ کان انڪار ڪن ۽ اهڙن بي عزتيءَ جي شرطن قبولڻ کان ڪنوارو رهڻ پسند ڪن. شاديءَ لاءِ عزت ڀريا شرط رکيو اهي ئي ٿي سگهن ٿا نه ٿي ڏيون هڪبئي لاءِ پيار ڌارين ۽ هڪبئي لاءِ قبولدار هجن.

زالن جو سينگار

جيڪڏهن مان زال هجان ها ته مان جيڪر انهيءَ خيال جي خلاف بلوو ڪريان ها ته زال مرد جو هڪ رانديڪو آهي. مان سرير ڪ نه ته به مالسڪ طرح زال ٿي ويو آهيان ۽ انهيءَ ڪري ٿي زالن جو گهڻو ڏيان چڪي سگهيو آهيان.

... گهڻو ناه ٿوه نه ڪريو. عطر ۽ لويعڊر ڪم نه آڻيو. عطر جهڙي خوشبوء توهان جي دل مان پيدا ٿيڻ گهرجي. جيئن نه فقط مرد ڪي همت ڪري سگهو پر سڄي انسان ذات به توهان جي وس ۾ رهي. اهو توهان جي جنم جو حق آهي. مرد زال جي پيدائش آهي هڏجوئي رت آهي. وري انهيءَ درجي تي چڙهو ۽ پنهنجو پيغام پهچايو.

باب پنجون

شاگرد

"جيڪڏهن توهان کي لوڪ - سيوا ۾ پنهنجي تعليم جو، پنهنجي ڄاڻ جو استعمال ڪرڻو آهي ته توهان ۾ لڳاتار جو هئڻ تمام ضروري آهي."

شاگرد ۽ هٿ جو پورهيو

هر ڪنهن شاگرد کي گهرجي ته گهٽ ۾ گهٽ اڌ ڪلاڪ هر روز سٽ ڪتي - تڪلي ڦيرائي يا چرخو هلائي. ائين ڪرڻ ڪري ڪو اسين ايترو سٽ ڪونہ ڪتي سگهنداسين، جو گهڻو ناڻو ڪمائي سگهون. پر اسان ۾ ڏن بدن هٿ جي پورهئي ڪرڻ واسطي چاهنا وڌندي رهندي ۽ نفرت دور ٿي ويندي. هن وقت تعليم جو سرشتو اهڙو آهي، جو وڏي هوندي هٿ جي پورهئي ڪرڻ ۾ عار پيو لڳي. هٿ جي پورهئي ڪرڻ کانسواءِ ديس جي مالي حالت جو واڌارو ڪنهن به صورت ۾ ڪونہ ٿيڻو

آهي. يورپ ۾ ته شروعات کان وٺي شاگردن کي هنر سيکاريندا آهن پر هندستان ۾ فقط ڪتابي تعليم تي زور ڏنو وڃي ٿو.

شاگرد جيستائين پڙهندو رهي ٿو، تيستائين ته کيس شاديءَ جو خيال هرگز نه ڪرڻ گهرجي. مائٽ جيڪڏهن سندس شاديءَ جو سعيو ڪن، ته به کين روڪي ڇڏڻ گهرجي. ننڍي هوندي شادين جو رواج ته رڳو هندوستان ۾ ئي آهي. ڪيترا شاگرد ته شاديءَ کانپوءِ پڙهڻ ڇڏي ڏين ٿا. هو ڪم جي وس تي وڃن ٿا. ٿوري وقت ۾ ئي هو اولادي ٿين ٿا ۽ کين پيٽ گذران واسطي ڌن ڪمائڻ جي چنتا لڳي ٿي. هو واپار يا نوڪريءَ جي گولا ۾ لڳن ٿا. نتيجو اهو نڪري ٿو، جو کين تعليم وٺڻ کان محروم رهڻو پوي ٿو.

انگريزي يا هندستاني؟

انگريزيءَ ۾ چوندا آهن ته "نقل ڪرڻ سان اڳلي کي سمجهوتي ۾ پڏائي سکجي ٿو." جيتوڻيڪ پنهنجي مانپتر ۾ توهان منهنجي گهڻي ساراه ڪئي آهي پر جن به ڳالهين جو مان خواهان آهيان، عمل ۾ انهن جي پچڪڙي

* انگريزي يا هندستاني، هنت ڦاڙ خرچن لاءِ تنبيهه ۽ همت ڏاريو ٽڪرا ١٩٣٥ع ۾ ڊي. جي. سنڌ ڪاليج ڪراچيءَ ۾ مهاتما گانڌيءَ کي شاگردن جي ڏنل مانپتر جي جواب مان کنيل آهن.

پٽي ڪئي آهي. انهن پيو لڳي ڇڏڪ توهان کي انهن چوڻو هو ته اسان کي خبر آهي ته توهان کي چاچا ڪپي پر تڏهن به اسان اوهان جي اُبتڙ هلندا سين. توهان جي چاڻي ٻجهي منهنجي بي عزتي ڪرڻ جي مرضي نه هوندي، تڏهن به توهان جو مطلب ٿي ڪهڙو هو، جڏهن توهان مونکي انگريزيءَ ۾ مانپترڙ ڏنو؟ توهان کي منهنجي خيالن جي چاڻ هئي، انهيءَ ڪري اُهو هندستانيءَ ۾ ٿيي ڏيڻ ڪپندو هو، پر جي سنڌيءَ ۾ ڏيو ها ته به مان توهان جي قدم کي ساراهيان ها. ڏاريا به جڏهن جڏهن مولوت ايندا آهن، تڏهن ڪوشش ڪري جيترو ٿي سگهندو اُٿن، اوترو هندستانيءَ ۾ ڳالهائيندا آهن. چاڪاڻ جو کين خبر آهي تـه اها ڳالهه مونکي وڏيڪ وڻي ٿي. توهان کي پنهنجي مادري ٻولي نه ڳالهائڻ لاءِ ڪهڙو سبب ٿي سگهيو ٿي؟

نيهرو ڪاميٽيءَ جي رپورٽ ۾ انهن چاڻايل آهي ته سوراج ملڻ وقت هندستاني ٻولي ئي سڄي هندستان جي هڪڙي ٻولي ٿيندي. پر توهين شايد اوڏيءَ مهل چوندا ته اسان خود مختيار آهيون، جيئن وڻندو، تيئن ڪندا سين. مان توهان کي جنرل بوٿا جي ڳالهه ٻڌايان ٿو. هن بوئر لڙائيءَ کانپوءِ بادشاه جي حاضريءَ ۾ به انگريزي ٻولي ڳالهائڻ کان انڪار ڪيو؛ ڊچ ٻولي ڳالهائڻ لڳو، فقط هڪ ترجمان جي مدد ورتائين. اهائي هڪ ڳالهه هئي،

جا آزادي پسند انسان جو عيوضي ڪري سگهيو ٿي.

هٿ ڦاڙ خرچن لاءِ تنبيه

توهين ملڪ جي مالي ڳالهين جي جاچ رکندي به اِهو ڪو سوچيو ٿا. ته توهان جيڪا في پريو ٿا، تنهنکان ڪان گهٽو گهٽو عام خزاني مان اوهان جي تعليم تي خرچ اچي ٿو. توهان ڪڏهن اِها ڳالهه خيال ۾ آندي آهي ته اِهو وڌيڪ پئسو ڪٿان اچي ٿو؟ اهو سمورو اُنهن غريب ماڻهن وٽان ٿو اچي، جيڪي جيئرا جاڳندا هڏن جا پڃرا آهن، جيڪي چانورن جي هڪ گنديءَ مٺ ۽ لوڻ جي چپٽيءَ تي گذران ڪن ٿا. اُها چپٽي به شاهوڪار پنهنجي مغروريءَ سان مهرباني فرمائي هٿن اڳيان اُڇلائين ٿا. سندن اکين ۾ تجلو ڪونهي. نااميدي هنجي چهرن مان پيئي بکي. سندن پيٽ ۾ بکيا چڪ آهن. اهڙن ماڻهن جي پئسن مان ئي اوهين ڪاليجي ـ وديا پرائي رهيا آهيو.

توهان پنهنجي اُنهن غريب ڀائرن لاءِ ڇا ڪيو آهي؟ ڪاديءَ بدران توهان ولائتي شيون ٿا وٺو، جنهنجي ذريعي ڀائرن ۽ ڀيڻن جو گرهه وات مان کسيو ٿا. شاگردن کي اِها ڳالهه نه وسارڻ کپي ته هندستان ۾ لکها غريبن جي رت مان ئي سرڪاري خزانو پريو ٿو وڃي. اهڙي خزاني مان ئي اوهانجي تعليم تي پئسا ڏنا وڃن ٿا. نه رڳو ايترو پر تعليم تي جيڪو خرچ اچي ٿو، تنهنجي گهٽي

اُپيءِ شراب جي وڪري مان ٿئي ٿي. اوهين اُلهيءَ پئسي مان تعليم وٺي رهيا آهيو. ايشور اڳيان هڪ ڏينهن اوهان کي انهيءَ جو حساب ڏيڻو پئي آهي.

همت ڌاريو

سوراج ڪاڻڻ لاءِ ڪونهي پر اُنهن لاءِ آهي جي مشڪندي سوريءَ لاءِ سر سهسائيندا ۽ ڦاسيءَ تي لٽڪڻ وقت اکيون بند ڪرڻ کان بہ انڪاري ٿيندا. انجام ڪريو تہ توهين پنهنجي ملڪ تان ڏيتي ليتيءَ جو داغ لاهيندا ۽ پنهنجون جانيون ڏيئي بہ پنهنجي ڀينرن ۽ زالن کي اڳيئن اعليٰ هنديءَ تي پهچائيندا ۽ تڏهن مان سمجهندس تہ توهين پنهنجي ملڪ جي آزادي هٿ ڪرڻ لاءِ تيار آهيو.

سنڌي شاگردن ڏانهن

مونکي انهيءَ ۾ شڪ ڪونهي تہ ناٽڪ، سنگيت، رانديون روندون وغيره وڏي پئماني تي ڪيا ويا هوندا *

* سنڌ جي ڇهين ودياٿي ڪانفرنس جي سيڪريٽريءَ هڪ چٺيل خط موڪلي، مهاتما گانڌيءَ کان ڪانفرنس لاءِ سنيهو گهريو هو. جنهن ۾ ڪانفرنس جو پروگرام بہ جاڻايل هو تہ ناٽڪ، رانديون ۽ زناني تعليم تي ليڪچر وغيره ڪيا ويندا. مهاتما کي اُهو گشت ۾ هٿڙ ڪري ڪانفرنس ڪانپوءِ پهتو هو، اُن خط بسبب پنهنجي اخبار ۾ جيڪو ليک لکيو هئائون. اُنمان هي ٽڪر ڪڍيل آهي.

مونکي انهيءَ ۾ به شڪ ناهي ته اُنهيءَ ڪانفرنس ۾ زناني تعليم تي موهيندڙ مضمون پڙهيا ويا هوندا پر جيتري قدر هن خط سان واسطو آهي، اوتري قدر اُن ۾ اُنهيءَ شرمناڪ ڏيتي ليتيءَ جي ڪرسم جو ڪٿي به بيان ڪونهي، جنهنڪان شاگردن پاڻکي اجا تاءِ آزاد نه ڪيو آهي ۽ جا سنڌي ڇوڪرين جي زندگيءَ کي نرڪ واس ۽ سندن ماتا پتائن جي زندگيءَ کي گهور سختيءَ جو سمو بنائي ڇڏي ٿي. خط مان اها به خبر ڪانه ٿي پوي ته ڪانفرنس شاگردن جي چرتر ۽ اخلاق جي مسئلي کي حل ڪرڻ چاهي ٿي. اُهو خط اِهو به نٿو چوي ته ڪانفرنس شاگردن کي بي ڊ پا راشٽر جا اَڏيندڙ ٿيڻ جي راه ٻڌائڻ لاء ڪجهه ڪندي. سنڌ ڪيترين ئي سنستائن کي تيجسوي پروفيسر ڏنا آهن. بيشڪ اها اُللاء هڪ فخر جي ڳالهه آهي. پر جيڪي زياده ڏين ٿا، تنڪان هيڪاري وڌيڪ ملڻ جي اُميد ڪئي ويندي آهي.

مان پنهنجي دوستن جو شڪرگذار آهيان، جن گجرات وديا پيٺ ۾ مون سان گڏ ڪم ڪرڻ لاء عمدا ڪم ڪندڙ ڏنا آهن پر مان پروفيسر ۽ ڪادي ڪم ڪندڙ وٽي راضي ٿي وهڻ وارو انسان ڪين آهيان. سنڌ ۾ ساڌو واسواڻي آهي. سنڌ بين به پنهنجي ڪيترن وڏن سڌارڪن تي ايمان ڪري سگهي ٿي پر سنڌ جا شاگرد غلطي ڪندا، جيڪڏهن پنهنجي ساڌن ۽ ساڌارڪن کان

ڳيان ۽ گڻ حاصل ڪري راضي ٿي ويهي رهندا. ڪين راشٽر-اَڏيندڙ ٿيڻو آهي. مغرب جي نيچ پيرويءَ سان خواه انگريزيءَ ۾ صحيح نموني ســـان لکڻ، پڙهڻ ۽ ڳالهائڻ سان آزاديءَ جي مندر جي هڪ به سر ڪين جڙندي. وديارٿي هن وقت اهڙي سکيا حاصل ڪري رهيا آهن، جا بک مرندڙ ڀارت لاءِ تمام مهانگي آهي. اها نه تمام ٿورا ماڻهو حاصل ڪرڻ جي اميد ڪري سگهن ٿا. انهيءَ ڪري هندستان شاگردن ۾ اِها اُميد رکي ٿو ته هو راشٽر کي پنهنجي زندگي ڏيئي پاڻ کي لائق ثابت ڪن. ودیارٿين کي راشٽر ۾ جيڪي چڱيون ڳالهيون هجن، تنهجي رکيا ڪندي سماج سنڌي سڌاري ۾ گهڙي ويل بيشمار برائين کي دور ڪرڻ ۾ بي ڊپائيءَ سان لڳي وڃڻ کپي.

نئڙت ضروري

شاگردن کي سڀ کان اول نئڙت جو اڀياس ڪرڻ گهرجي * بنا نئڙت ۽ نهنائيءَ جي هو پنهنجي تعليم جو ڪو به چڱو استعمال نه ڪري سگهندا. ڀلي توهان وڏا وڏا امتحان پاس ڪريو ۽ وڏا وڏا عهدا ماڻيو پر جيڪڏهن توهان کي لوڪ-سيوا ۾ پنهنجي تعليم جو، پنهنجي گيان جو استعمال ڪرڻو آهي ته توهان ۾ نئڙت جو هئڻ تمام

* مهاتما گانڌيءَ جي ڪراچي ڪاليج ۾ ڪيل تقرير مان ڪڍيل ٽڪر.

ضروري آهي. مان توهان کان پڇان ٿو ته پارت جي انهن ٻکين، ڏکين ڪروڙن جي شيوا ۾ توهان جي گيان جو اڄ ڪهڙو استعمال ٿي رهيو آهي؟ ساريءَ دنيا ۾ آدرش ته اِهو آهي ته انسان جي دماغي ۽ روحاني گڻن جو مکيه مقصد لوڪ - شيوا ٿي ٿئي. پڙهڻ جو پيٽ گذران ته ڪيس پڙهيا هٿ پير هلائي ڪري گهرجي. گيان پيٽ پالڻ جو وسيلو ناهي مگر لوڪ شيوا جو ذريعو آهي.

وديارٿي جيڪڏهن شيوا ڪرڻ چاهين ٿا ته سوٽ بوٽ ۽ ٽوپلو پائي نقلي صاحب بڻجڻ سان ڪم ڪين هلندو. توهان ڪي اهڙي راشٽر جي شيوا ڪرڻي آهي، جنهن هر هڪ ماڻهوءَ جي سراسري ڪمائي ۴۰ رپيه مس آهي. اِهو حساب مهنجو نه بلڪ لارڊ ڪرزن جو لڳايل آهي. هن مفلس ملڪ جي توهان تڏهن شيوا ڪري سگهندا، جڏهن تلهيءَ ڪاديءَ مان توهان کي سنتوش ٿئي ۽ يوروپين ڍنگ سان رهڻ جو هي سارو موه تياڳيو.

هريجن ڪاريه لاءِ توهان جيڪا هيءَ ڳوٺڙي ڏني آهي، اُهو ملهه ته تڏهن ڪٿي سگهبو، جڏهن اُن ۾ هريجن - شيوا جو سنڪلپ به پورو پورو سمايل هجي. توهان جي زندگيءَ ۾ جيڪڏهن نمرتا ۽ سادگي ناهي ته توهان غريب هريجن جي شيوا ڪيئن ڪري سگهندا؟ هي عمدا عمدا ريشمي سوٽ پائي توهان گندين هريجن بستين صاف ڪري سگهندا؟ توهان کي ولٽيشن جو

جيترو وقت ملي، اُن ۾ هر ڀڄڻ جي خدمت توهان تمام چڱي طرح ڪري سگهو ٿا.

اعليٰ تعليم بابت ويچار

١. دنيا ۾ پراپت ٿيندڙ اعليٰ ۾ اعليٰ تعليم جو به مان مخالف ڪين آهيان.

٢. حڪومت کي جتي به گهربل انداز ۾ اُنجي ضرورت هجي، اُتي اُنجو خرچ هموار ڪرڻ کپي.

٣. رواجي آمدنيءَ مان سموريءَ اعليٰ تعليم جو خرچ هلائڻ جي مان برخلاف آهيان.

٤. منهنجو اِهو پڪو وشواس آهي ته اسان جي ڪاليجن ۾ ساهتيه جي جيڪا ايتري ڀاري ۽ اکري تعليم ڏني وڃي ٿي، اُها سموري اجائي آهي ۽ اُنجو نتيجو پڙهيلن جي بيروزگاريءَ جي صورت ۾ اسان اڳيان آهي. نه فقط ايترو بلڪ جن ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين کي اسان جي ڪاليجن جي چڪيءَ ۾ پيسجڻ جي ڪم نصيبي حاصل ٿي آهي، تنجي مانسڪ خواهه بدني صحت ۽ اُنهيءَ چٽ ڪري ڇڏي آهي.

٥. ڌاريءَ ٻوليءَ جي ماڌيم (وسيلي)، جنهنجي ذريعي ڀارت ۾ اعليٰ تعليم ڏني وڃي ٿي، تنهن اسان جي راشٽر کي بيحد دماغي ۽ اخلاقي نقصان رسايو آهي.

باب ڇهون

چرخو ۽ کادي

”سوراج جيان کادي به قومي زندگيءَ لاءِ ساه جيتري ضروري آهي. جهڙيءَ طرح سوراج کي اسين ڇڏي نٿا سگهون، تهڙيءَ طرح کاديءَ کي به ڇڏي نٿا سگهون. کاديءَ کي ڇڏڻ جي معنيٰ ٿيندي هندستاني جنتا کي وڪڻڻ - هندستان جي روح کي وڪڻڻ.“

چرخي جي مهما

چرخو هڪ مرڪزي سج آهي، جنهن جي چوڌاري ٻيا سيئي گره گهمن ٿا. اوڪ ڏلي وڻ جو ٻج ڪيترو ننڍو ٿيندو آهي، مگر جنهن هڪ پيرو انهي ٻاڙ لڳي، اُتي پوءِ اُهو وڏندو آهي ۽ اُهو ڪيترن اُڃ ونسپتين کي اجهو ڏيندو آهي. جيڪڏهن چرخي جي ورتي

ڦُلجي ويٺي تہ فقط چرخو ٿورو ئي رهندو، اُنهي ڇايا ۾ بيشمار هنرن کي جڳه ملندي. اُنهي خوشبوءِ سان ساري دنيا خوشبوئدار ٿي ويندي.

اهو سچ آهي تہ سيئي ڳالهيون چرخي مان ٿي نڪتيون آهن. گرام اُديوگ سنگهہ (ڳوٺاڻن هنرن جي ائسوسئيشن) اُنمان نڪتو آهي. اڇوتپڻو دور ڪرڻ ۽ نئين بنيادي تعليم، اُنجا ڦل آهن. مدهجي لاڙن جي گره مالها جو اُهو ئي سچ آهي.

*   *   *   *

ايڪاگرتا لاءِ چرخو ئي مدهجي مالها آهي.

*   *   *   *

چرخو تہ لنگڙي جي لٺ آهي - آذار آهي بکئي کي کاڌي ڏيڻ جو وسيلو آهي. ڪنگال استرين جي ستت جي رکيا ڪندڙ قلعو آهي.

*   *   *   *

چرخي مان جيڪا ڪجهہ تند نڪري ٿي، سا لکها هندستانين کي اڻ ٽٽندڙ پريم جي ڌاڳي ۾ ٻڌي ٿي.

*   *   *   *

مونکي سيئي ڳالهين ۾ چرخو اڻو اچي ٿو، ڇاڪاڻ تہ مان چوطرف مفلسي ۽ ڪنگالپڻو ئي ڏسان ٿو. هندستان جي ماڻهن کي جيستاءِ اَن ۽ ڪپڙو نٿو ملي، تيستاءِ اُنهن لاءِ دنيا ۾ "ڌرم" نالي ڪا چيز ئي ڪانهي. هو اڄ

حيوانن وانگر زندگي گذاري رهيا آهن ۽ انهيءَ ۾ اسان جو هٿ آهي. انهيءَ ڪري چرخو اسان جي پرائشچت جو وسيلو آهي. پنگلي جي شيوا هڪ ڌرم آهي. ڏٺي اسان کي هڪ پنگلي جي روپ ۾ هميشه درشن ڏني ٿو پر اسان تلڪ جو نشان لڳائيندي به اُنجو ۽ ايشور جو نراد ر ڪريون ٿا.

*   *   *   *

جڏهن مالها مونکي رام نام جپڻ ۾ مدد ڪريٿي، تڏهن مالها ڦيريان ٿو. جڏهن ايترو ايڪاگر ٿي وڃان ٿو، جو مالها وڳهن وجهندڙ معلوم ٿئي ٿي، تڏهن اُها ڇڏي ڏيان ٿو. سمجهندي سمجهندي جيڪڏهن چرخو ڪتي سگهان ۽ مونکي رام نام وٺڻ ۾ اُنجي مدد جي ضرورت معلوم ٿئي ته هوند اوس مالها بجاءِ چرخو هلايان. جيڪڏهن مالها ۽ چرخي ٻنهي کي هلائڻ جي طاقت هجيم ۽ ٻنهي مان ڪنهن هڪ کي پسند ڪرڻو هجيم ته جيستاءِ هندستان ۾ فاقه ڪشي جاري آهي، تيستاءِ مان ضرور چرخي روپي مالها کي پسند ڪندس. مان هڪ اهڙي وقت جي اچڻ راه تڪي رهيو آهيان، جڏهن رام نام جو جپ ڪرڻ به هڪ اُپاڌي معلوم ٿيڻ لڳي. جڏهن اهو اليوءَ ٿيندو ته "رام" واڻيءَ کان به پري آهي، تڏهن نام وٺڻ جي ضرورت ئي ڪانه رهندي. چرخو، مالها ۽ رام نام اهي مون لاءِ جدا جدا چيزون ڪين آهن.

ڊونگي ته اِهي ٽيئي شيوا - ڌرم جي تعليم ڏين ٿيون شيوا - ڌرم جي پالن ڪرڻ ڪانسواءِ مان اهنسا - ڌرم جي پالنا نٿو ڪري سگهان. اهنسا - ڌرم جي پالن ڪرڻ ڪانسواءِ مان سچ جي کوج نٿو ڪري سگهان. سچ ئي رام آهي، نارائڻ آهي، ايشور آهي، خدا آهي، الله آهي، گاڊ (God) آهي.

اهنسا جو اُهڃاڻ چرخو

مهاڀارت ۾ ايڪلويه جي ڪٿا آئي آهي. اُها فقط ڪاويه ڪين آهي. اُن ۾ سچ سمايل آهي. مٽيءَ ۾ چيتنتا ڪا نه ٿيندي آهي، مورتيءَ ۾ طاقت ڪا نه هوندي آهي؛ ليڪن ايڪلويه لاءِ دروڻ آچاريه جي مورتي مٽي ڪا نه هئي. اُن ۾ ته هو ساکيات گرو دروڻ آچاريه کي ڏسندو هو. پوءِ سندس اکنڊ شرڌا ڇو نه سڦلي ٿئي؟ جيڪڏهن اسين چرخي ۾ اهڙي شرڌا رکي سگهنداسين ته اسان لاءِ اُهو زنده مورتي ٿي پوندو. چرخو ته اسان لاءِ اهنسا جو اُهڃاڻ (نشان) آهي. اصل ڳالهه مورتي ڪانهي؛ اسان جي نظر آهي. هڪ نظر کان سنسار سچ آهي، ٻيءَ نظر کان فقط ايشور ئي ستيه آهي. پنهنجي پنهنجي نظر کان ٻئي ڳالهيون سچ آهن. جيڪڏهن اسان پنهنجي نشان ۾ ايشور جو ساکياتڪار ڪري سگهون ته اسان لاءِ اِهو به سچ آهي.

کادي مهما

هرهڪ وال کاديءَ جو، جيڪو توهان خريد ڪندا سو هڪ غريب کي روٽي ڏئي ٿو، پر هرهڪ مشين جي ڪپڙي جو وال جو توهان وٺو ٿا، سو غريب جي وات مان روٽي کسي وٺي ٿو.

کاديءَ جو راز

کادي هڪ تڪراري مسئلو آهي. ڪيترا سمجهن ٿا ته کاديءَ جي حمائت ڪرڻ ۾ مان وهڪري جي خلاف بيڙي هاڪاري رهيو آهيان ۽ مدهمچي هندستان سوراج جي بيڙي ٻڏڻ واري ٿي آهي، مان ملڪ کي پراڻي اندڪار جگ طرف گهلي وڃي رهيو آهيان. جوڙجڪي ڪم جي مختصر سمجهاڻيءَ ۾ مان کاديءَ جي طرف جا دليل ڏيڻ ڪين ٿو چاهيان، مان اهي دليل اڳي انيڪ ڀيرا ڪافي وستار سان ڏيئي چڪو آهيان. هتي ته مونکي اهوئي ٻڌائڻو آهي ته کاديءَ جي ڪم اڳتي وڌائڻ ۾ هرهڪ ڪانگريسي نه، بلڪ هرهڪ هندستاني ڪهڙي خدمت ڪري سگهي ٿو. ڪهڙو حصو وٺي سگهي ٿو. کادي ملڪ جي ساري عوام جي مالي آزادي ۽ برابريءَ جي شروعات جو اُهڃاڻ آهي. چوڻي آهي ته وڻ جي پرک اُنجي ميوي مان معلوم ٿيندي آهي. هرهڪ زال مرد آزمائي ڏسي ته اُنکي خود پتو پوندو ته مان جيڪي چوان ٿو اُنمر ڪيتري سچائي آهي. کاديءَ

کي قبولڻ سان گڏ اُنهي گروپ ۾ موجود سيني ڳالهين کي به قبولڻ گهرجي. کاديءَ جي معنيٰ آهي عالمگير سوديشي ڀاونا، زندگيءَ جون سيپيئي ضرورتون هندستان مان ـــ ۽ اُهي به ڳوٺاڻن جي محنت ۽ سمجهه ذريعي ـــ حاصل ڪرڻ جو نشچو. انجو مطلب هي آهي ته جو وهڪرو اڄ جاري آهي، اُنکي ڦيرڻ. ايتري قدر جو اڄ جو هندستان جا ۽ گريٽ برٽن جا ٦ شهر هندستان جي ستن لکن ڳوٺن کي چوسي، سندن بربادي‌ءَ جي سهاري جيئن ٿا، اُنهي عيوض ۾ اهي ڳوٺ گهڻي قدر پاڻ تي آڌار رکندڙ ۽ خود مڪمل ٿي ويندا ۽ پنهنجي مرضيءَ موجب هندستان جي شهرن کي ۽ جيتري قدر ٻنهي طرفن کي فائدېمند هوندو، اوتري قدر باهرينءَ دنيا کي به مال پهچائي، اُنجي شيوا ڪندا.

ڪانگريسين جو فرض

کاديءَ جي گروپ ۾ ڇا ڇا لکل آهي، انهيءَ ٻڌائڻ بعد کاديءَ کي اڳتي وڌائڻ لاءِ ڪانگريسي ڇا ٿا ڪري سگهن ۽ کين ڇا ڪرڻ گهرجي، اهو مونکي چوڻ گهرجي. کاديءَ جي پيدائش ۾ ڪپهه پيدا ڪرڻ، چونڊڻ، پڃڻ، پوڻيون ناهڻ، ڪتڻ، رڱڻ، اُڻڻ ۽ ڪپڙي جو ڌئڻ وغيره سيپيئي ڪم شامل آهن. رڱاوت ڪانسواءِ ٻيا سيپيئي ڪم لازمي آهن. انهن ۾ هرڪو ڪم ڳوٺن ۾ چڱي طرح ٿي سگهڻ جهڙو آهي ۽ ساري هندستان ۾ وڏي

تعداد ۾ جن ڳوٺن کي چرخاسنگهه هٿ ۾ ڪيو آهي، اُنهن ۾ اهي ڪم خوبصورتيءَ سان ٿي به رهيا آهن. چرخاسنگهه جي آخرين (١٩٤٠ جي) ساليانيءَ رپورٽ ۾ هيٺ ڄاڻايل انگ اکر ڏنا ويا آهن:-

سنه ١٩٤٠ع ۾ ١٣،٤٥١ کان زيادہ ڳوٺن ۾ رهندڙ ١٤٦، ٧٥، ٢ ڳوٺاڻن (جن ۾ ٦٤٥، ١٩ هريجن ۽ ٣٧٨، ٥٧ مسلمان هئا)، ڪتائي، پڃائي، اُٽائي وغيره مان ڪل ٦٠٢، ٨٥، ٣٤ روپيه ڪمايا هئا. ڪتڻ جو ڪم ڪندڙ ...هڻي قدر استريون هيون.

انهيءَ هوندي به جيڪڏهن ڪانگريسي سڀئي من ...ان کاديءَ جو پروگرام کڻن ها ته جيترو ڪم ٿي سگهي ...ا، اُنجي سوين پتيءَ جيترو هي ڪم آهي. هن مکيه ...وناڻي هنر ۽ اُنجي سهڪاري هٿ جي هنرن جو جڏهن ...ن بيرحميءَ سان ناس ڪيو ويو، تڏهن کان ڳوٺن مان ...ڪل ۽ تيج غائب ٿي ويا آهن. ڳوٺ تيج هيڻ ۽ بيجان ... ويا آهن.

...ل جو ڪپڙو پهريندا يا کاڌي؟

اَڌ سير ڪپهه مان مل جي ڪپڙي ٺهڻ ۾ ساڍا اٺ آنه ...چ ٿئي ٿو پر ساڳيءَ ڪپهه مان کادي ٺهڻ ۾ ٽيه آنه ...چ ٿئي ٿو. مل جي ڪپڙي ۾ ڪتيندڙ ۽ ڪوريءَ کي ...ط ساڍا چار آنه ملن ٿا پر کاديءَ جي حالت ۾ ٻنهي کي آنه ملن ٿا. ديش کي فائدو ڇا مان ٿيو؟

ان سرٽيفائيڊ کادي وڻڻ اتياچار

جيڪڏهن ڪروڙن جو درد کاديءَ سبب ميٽجي سگهي ٿو ته کاديءَ تي ضابطو ضرور ڪنهن سنستا يا حڪومت جو هئڻ گهرجي. چاڪاڻ ته ڪروڙين ست ڪتيندڙ پنهنجو پيٽ ڀرڻ ٿا چاهين: اُهي ته هڪ پئسي تي ٨ ڪلاڪ ڪم ڪرڻ لاءِ تيار آهن. اها به ته کادي چٽي سگهجي ٿي. پر اهڙي کادي پائي اسان غريبن ۽ دکين جي ته ڪا شيوا ڪا نه ڪري سگهنداسين. انهيءَ ڪري ئي چرخاسنگهه ڪتيندڙن جي مزوري هڪدم وڌائي آهي. جيڪي به انسرٽيفائيڊ کادي وڪڻن ٿا، اُهي غريب ڪاريگرن جي چوري ڪن ٿا. اهڙي کادي وڻڻ چوريءَ جي مال وٺڻ مثل آهي. اِهو تہ اتياچار آهي، انهيءَ ڪري چرخاسنگهه ته اهڙن واپارين کي به وينتي ڪري ٿو ته اُهي کاديءَ جو واپار ڇڏي ٻيو ڪو ڌنڌو اختيار ڪن ۽ عام ماڻهن کي وينتي ٿي ڪجي ته اُهي چرخاسنگهه جي پيدارن تان کادي خريد ڪن.

باب ستون

اهنسا

„منهنجو مذهب مونکي تعليم ڏئي ٿو ته ٻين
جي حفاظت لاءِ پنهنجي جان ڏي پر ٻئي کي مارڻ لاءِ
هٿ به نه کڻ. بلڪ منهنجو ڌرم اهين چوڻ جي به
اجازت ڏئي ٿو ته جيڪڏهن اهڙو موقعو اچي، جو
شهر ۾ آيل ماڻهن يا سؤنپيل ڪم کي ڇڏي ڀڄي
وڃڻ يا حملي ڪندڙ کي مارڻ ٻنهي مان ڪا هڪ
ڳالهه پسند ڪرڻي هجي ته اهو هر شخص جو فرض
آهي ته هو ماريندي، اتي مري وڃي مگر پنهنجي
جاءِ نه ڇڏي.“

اهنسا جي مهما

سچ ڪالپوءِ درحقيقت اهنسا ئي سنسار ۾ وڏي ۾
وڏي عملي شڪتي آهي. اُها اڪيارڻي ته ڪڏهن

وچي ئي ڪين ٿي. هنسا فقط ٻيروني طرح ڪامياب معلوم ٿئي ٿي.

*　*　*　*

اهنسا جي شڪتي اپار آهي. اهڙيءَ طرح اهنسڪ جي شڪتي بہ لاثاني آهي. اهنسڪ پاڻ ڪجهہ نٿو نٿو ڪري. سندس پريرڻا ڪندڙ ايشور ٿئي ٿو. پورن ستياگرهي معنيٰ ايشور جو پورن اوتار. انهيءَ ۾ ذرو بہ وڌاءُ ناهي تہ هي سنسار اهڙي قسم جي اوتار ناهڻ جو تجربہ خانو (ليبارٽري) آهي.

*　*　*　*

منهنجو يقين آهي تہ اهنسا هنسا کان وڌيڪ اعليٰ چيز آهي. ڪميا سزا کان وڌيڪ انساني طرح نيڪ آهي، ڪميا وير جو ڳهڻو آهي.

*　*　*　*

سچ ۽ اهنسا جي راهہ تلوار جي ڌار مثل آهي. خوراڪ چڱيءَ طرح کائڻ سان سريرِ جي پالنا ڪريٿي. اهڙيءَ طرح اهنسا جي نيڪ طرح پالنا ڪئي وڃي تہ اُها آتما جي پالنا ڪندي.

*　*　*　*

اهنسا هڪ مهاورت آهي. تلوار جي ڌار تي هلڻ کان بہ مشڪل آهي. ديہ ڌاريءَ لاءِ اُنجي سورهن ئي آنہ پالنا ڪرڻ ناممڪن آهي. اُنجي پالنا ڪرڻ لاءِ گهور تپسيا

جي ضرورت آهي. تسپيا جو مطلب، هتي لياڳ ۽ گيان سمجهڻ گهرجي.

* * * *

مون لاءِ سچ کان وڌيڪ ڪو مذهب ناهي ۽ اهنسا کان زياده ڪو وڏو فرض ڪونهي. ”سچ کان مٿي ڪو ڌرم ڪونهي“ ۽ ”اهنسا پرم ڌرم آهي“ انهن ٻنهي سوٽرن ۾ ڌرم لفظ جون معنائون نراليون آهن. انهن جي معنيٰ آهي سچ کان سرس ڪو مقصد ڪونهي ۽ اهنسا کان سرس ڪو فرض ڪونهي. اهو فرض پاليندي پاليندي ئي ماڻهو سچ جي پوڄا ڪري سگهي ٿو. سچ جي پوڄا جو ٻيو ڪو وسيلو ڪونهي.

* * * *

اهنسا مهاشاستر آهي. اُن وڏو پرشارٿ آهي. اها ڪانئر کان پري ڀڄي ٿي اُها سورمي شخص جي سونهن آهي، ۽ اُنجو سڀ ڪجهه آهي. اها خشڪ، ٻي رس، جڙ پدارٿ ڪين آهي. اها چيتن آهي. اُها آتما جو خاص گڻ آهي.

اهنسا جو راز

اهنسا ڪانئر جو هٿيار ناهي. اُها ته پرم پرشارٿ آهي، بهادرن جو ڌرم آهي. ستياگرهي ٽيٺو اٿو ته توهان جو سارو اڳيان ۽ آلس دور ٿي وڃڻ گهرجي. توهان ۾ سانده سجاڳي اچڻ کپي. تڏهن ئي اهنسا هلي سگهي

ٿي. سچي اهنسا اچڻ بعد توهان جي واٽيءَ مان، ويچار مان ۽ وهنوار مان امرت ئمڻ لڳندو.

*   *   *   *

هڪبئي ۾ وشواس رکڻ ۽ سرل چت سان بين جي ڳالهه سمجهڻ لاءِ تيار رهڻ، اهائي اهنسا جي شاهي راه آهي.

*   *   *   *

سخاوت ته اهنسا جو عضوو آهي. اُن کانسواءِ اهنسا پنگلي آهي، انهيءَ ڪري اُها هلي نٿي سگهي.

*   *   *   *

جيڪو ٻجي هنسا نٿو ڪري، اُهو ته هنسا ڪري ئي چڪو. ڪئو ٻليءَ ڏانهن اهنسڪ ڪين آهي. اُنجو من ته هميشه ٻليءَ جي هنسا ڪندو رهي ٿو. هيٺي هٿڻ ڪري هو ٻلڻيءَ کي ماري نٿو سگهي. هنسا ڪرڻ جي پوري طاقت رکندي ٻ جو هنسا نٿو ڪري اُهوئي اهنسا-ڌرم پالڻ ۾ طاقتور ٿئي ٿو. جو ماڻهو پنهنجي مرضيءَ سان ۽ پريم ڀاوَ سان ڪنهنجي هنسا نٿو ڪري، اُهوئي اهنسا-ڌرم پالڻ ۾ طاقتور ٿئي ٿو. اهنسا جو اُرٿ آهي محبت، ديا، ڪميا. شاستر اُنجو بيان بهادر جي گڻ جي صورت ۾ ڪن ٿا. اها بهادري بدن جي نه مگر دل جي آهي.

*   *   *

۽ جي پڇڻ ڪانئرتا آهي ۽ ڪانئرتا سان نڪي ته ناه ٿي سگهندو ۽ نڪي اهنسا کي ئي ڪا مدد ملي سگهندي. ڪانئرتا هنسا جو هڪ قسم آهي ۽ اُنکي جيتڻ ڏايو مشڪل آهي. هنسا ڏانهن مائل ماڻهوءَ کي هنسا ڇڏي، اهنسا جي اعليٰ طاقت حاصل ڪرڻ لاءِ سمجهائڻ ۾ سقل تيڻ جي اُميد رکي سگهجي ٿي، ليڪن ڪانئرتا ته هر قسم جي شڪتيءَ کان خالي آهي.

اُهي جي مرڻ ڄاڻن ٿا، تنکي مان پڪهجي اهنسا ڪاميابيءَ سان سيکاري سگهان ٿو؛ پر جي مرڻ کان ڊڄن ٿا، تنکي مان اهنسا نٿو سيکاري سگهان.

* * * *

اهنسا ۽ ڪانئرتا هڪٻئي جي اُبتڙ لفظ آهن. اهنسا سڀ کان اعليٰ گڻ آهي ۽ ڪانئرتا خراب ۾ خراب خرابي آهي. اهنسا جو بنياد محبت ۾ آهي ۽ ڪانئرتا جو نفرت ۾. اهنسڪ سدائين ڪشٽ برداشت ڪندڙ ٿئي ٿو ۽ ڪانئر سدائين پيڙا پهچائي ٿو. مڪمل اهنسا اعليٰ بهادري آهي.

* * * *

منهنجو مطلب آهي ته اسان جي اهنسا اُنهن ڪانئرن جهڙي نه ٿئي، جي لڙائيءَ کان ڊڄن ٿا، خون کان ڇرڪن ٿا، ۽ خونين جي آواز سان جنجي دل ڏهلجي ٿي. اسان جي اهنسا ته پناڻن جي اهنسا ٿيڻ گهرجي.

* * * *

گيدڙپڻي جي هلت کان ته مان هنسا ڪرڻ بهتر ٿو سمجهان. گيدڙيءَ کي اهنسا جو اُپديش ڏيڻ آهي، گويا انڌي کي نظارا ڏيکارڻ. اهنسا ته حد درجي جي بهادري آهي.

اهنسا جو عمل

جڏهن ڪو ماڻهو اهنسڪ تيڻ جي دعويٰ ڪري ٿو، تڏهن اُن کان اُميد ڪئي وڃي ٿي ته اُهو اُنهيءَ ماڻهوءَ تي به ڪروڌ نه ڪندو، جو کيس چوٽ رسائي. اُهو سندس برائي ۽ نقصان ڪين چاهيندو. اُهو سندس ڪلياڻ چاهيندو، متس ڏند ڪين ڪرٽيندو ۽ لکي هو کيس ڪنهن به قسم جي بدني چوٽ رسائيندو. هو غلطي ڪندڙ ذريعي هر قسم جي سختي سهندو. اهڙيءَ طرح اهنسا مڪمل طرح بي عيب آهي. مڪمل اهنسا سڀني جيوَ دارين لاءِ سڀني خراب ڀاونائن کان آجي آهي. انهيءَ ڪري اُها انسان کانسواءِ ٻين ساهوارن، اينتري قدر جو زهريلن ڪيڙن ۽ هنسڪ جانورن کي به گلي لڳائي ٿي... اهنسا عملي طرح ساريءَ زندگيءَ لاءِ هڪ سٺي ڀاونا آهي. اها پوتر پريم آهي.

* * *

انهيءَ ڪري مون ڀارت اڳيان خود قربانيءَ جي پراڻي قانون رکڻ جي همت ڪئي آهي. ستياگره ۽ اُنمان اڪنل سول نافرماني ٻيو ڪجهه ناهي، فقط ڪشٽن سهڻ

جي قانون جا نوان نرالا آهن. جن رشين هنسا جي وچ ۾ اهنسا جي نيم جي کوج ڪئي، اُهي نيوٽن کان زياده تيجسوي هئا. هو ويلنگٽن کان وڌيڪ وير هئا. شاسترن جي تجربي بعد هنن انهي نڪمائي محسوس ڪئي ۽ ٻڌايو ته دنيا کي ڇوٽڪارو هنسا جي رستي ۾ ناهي بلڪ اهنسا جي راه ۾ آهي.

اهنسا ۽ ملڪ

مان ائين چوڻ جي جرئت ڪريانٿو ته جيڪڏهن اسان جي اهنسا اهڙي نه ٿي، جهڙي ٿيڻ گهرجي ته ملڪ کي اُنمان ڏاڍو نقصان پهچندو، ڇاڪاڻ ته اُنهي آخري تابش ۾ اسين بهادر بجاء ڪانئر ثابت ٿينداسين ۽ آزاديءَ لاء لڙندڙن لاء ڪانئرتا کان وڌيڪ ڪا بي عزتي ڪانهي.

* * * *

جيڪڏهن اسان اهو محسوس ڪريون ته هنسا جي لڙائيءَ ڪانسواء اسان پنهنجي طاقت کي هٿائي نٿا سگهون ته اسان کي يعني ڪانگريس کي ملڪ کي صاف اهو ٻڌائڻ ۽ اُنکي انهيءَ ڪرڻ لاء تيار ڪرڻ گهرجي. ان بعد جيڪي ساريءَ دنيا ۾ ٿي رهيو آهي، اُهوئي اسان به ڪريون، يعني جڏهن ضرورت هجي تڏهن خاموش رهون ۽ جڏهن موقع هجي، تڏهن وار ڪريون.

* * * *

جيستاء رعيتي راڄ جو آڌار هنسا تي آهي، تيستاء

اُهو غريبن ۽ ڪمزورن جي رکيا نٿو ڪري سگهي.
رعيتي راڄ جي معنيٰ مان اِها سمجهان ٿو ته اُنهيءَ راڄ
۾ نيچ ۾ نيچ ۽ اعليٰ ۾ اعليٰ ماڻهوءَ کي اڳتي وڌڻ جو
برابر موقع ملڻ گهرجي. مگر سواءِ اهنسا جي ائين ڪڏهن
ٿي ئي نٿو سگهي.

* * * *

سوراج ڪيئن آڻي سگهبدا:- هندستان کي جيڪڏهن
سچو لوڪشاهي اصول هٿ ڪرڻو آهي ته پوءِ هنسا ۽
ڪوڙ کي تياڳ ڪرڻو آهي. جيڪڏهن هڪ ڪروڙ
مرد ۽ استريون ڪانگريس ميمبر ٿيا، جنکي اندر ۾ هنسا
۽ ڪوڙ ڀريل آهي ته اُهي سچي لوڪشاهي متي وارو
سوراج نه آڻي سگهندا پر جيڪڏهن اهڙا ۱۰ هزار
ڪانگريسي ملن، جي سچ ۽ اهنسا تي قائم هجن ته اُهي
پنهنجن ڪمزور ساٿين جو بوجو به سر تي کڻي، سوراج
آڻي سگهندا.

بزدليءَ جي اهنسا کان بهادريءَ جي هنسا بهتر

منهنجي اهنسا- ڌرم ۾ خطري وقت پنهنجي عزيزن
کي مصيبت ۾ ڇڏي ڀڄي وڃڻ لاءِ جڳهه ڪانهي. مارڻ
يا نامردن سان گڏ ڀڄڻ، انهن مان جيڪڏهن مونکي ڪا
ڳالهه پسند ڪرڻي پوي ته منهنجو اصول چوينئو ته مرڻ
جو يا هنسا جو رستو پسند ڪريو.

* * * *

ٻ جي پچڻ، مدد ڪرڻ يا ٻاجهه وچائڻ بند ڪرڻ يا پنهنجي حفاظت نہ ڪرڻ، اِها انسانيت ناهي، اها تہ نامردي آهي. اهنسا ويرتا جو اُهڃاڻ آهي. ٻ جڻو ڪانئر ماڻهو اهو نٿو ڄاڻي سگهي تہ اهنسا ڪهڙيءَ ڄهرڪيءَ جو نالو آهي.

* * * *

منهنجي گذر ڪري وڃڻ بعد ڪو ائين نہ چئي سگهي تہ گانڌيءَ ماڻهن کي نامرد ٿيڻ سيکاريو هو. جيڪڏهن توهان خيال ڪندا هجو تہ منهنجي اهنسا ڪانئرتا برابر آهي يا اُنمان ڪانئرتا ڏي پيدا ٿيندي تہ توهان کي اُن کي ڇڏڻ ۾ ذرو بہ هٻڪڻ نہ گهرجي. توهان بلڪل بزدليءَ سان مرو، اُنهي پيٽ ۾ توهان جو بهادريءَ سان وار ڪندي ۽ وار سهندي مرڻ گهڻو بهتر سمجهندس. منهنجي سپني جي اهنسا جيڪڏهن ممڪن نہ هجي تہ اهنسا جو سانگ ڪرڻ عيوض اهو بهتر ٿيندو تہ توهان اهو اصول ئي تياڳي ڇڏيو.

هنسا ۽ اهنسا ۾ فرق

جيئن هنسا جي تعليم ۾ مارڻ سکڻ ضروري آهي، تيئن اهنسا جي تعليم ۾ مرڻ سکڻو پوي ٿو. هنسا ۾ ڀپ کان آزادي نٿي ملي، مگر ڀپ کان بچڻ جو علاج ڳولڻ جي ڪوشش رهي ٿي. اهنسا ۾ خوف کي ڪا جڳهہ ئي ڪانهي. ڀپ کان آزاد ٿيڻ لاءِ اهنسا جي پوڄاريءَ کي

اعليٰ درجي جي تياڳ-ورتي وڏائڻ گهرجي. زمين وچي، زر وچي، سرير وچي، ته به انهن جي ڪا پرواهه ئي نه ڪري. جنهن هر قسم جي ڀؤ کي نه جيتيو آهي، اهو پورن اهنسا جي پالنا ئي ڪين ڪري سگهي. انهيءَ ڪري اهنسا جي شيدائيءَ کي کپي ته ايشور جو ئي ڀؤ رکي ۽ ٻين سڀني خوفن کي جيتي. ڏٺيءَ جي شرن ونندڙن کي آتما، سرير کان الڳ آهي، اها ڄاڻ هئڻ کپي ۽ آتما جو گيان ٿيندي ئي فاني سرير جو موهه مٽجي وڃي ٿو. اهڙيءَ طرح اهنسا جي تعليم، هنسا جي تعليم کان نپٽ نرالي آهي. ٻاهر جي حفاظت لاءِ هنسا جي ضرورت پوي ٿي پر آتما جي ۽ سؤمان جي رکيا لاءِ اهنسا جي ضرورت آهي.

* * * *

ڀؤ کان آزادي:- موت کان آزاد هر هڪ نر ناريءَ کي کپي ته خود مري پنهنجي ۽ ٻين جي رکيا ڪري. سچ ته اهو آهي ته مرڻ اسان کي پسند ناهي. انهيءَ ڪري آخر اسان گوڏا کڻي ٿا جهڪايون. ڪو مرڻ بجاءِ سلام ڪرڻ پسند ڪريٿو. ڪو ڏن ڏيئي جند ڇڏائي ٿو، ڪو گاهه وات ۾ وجهي ٿو ۽ ڪو ڪٺليءَ وانگر گهيسيون پائڻ پسند ڪريٿو. اهڙيءَ طرح ڪا استري لاچار ٿي، چون چرا ڪرڻ ڇڏي، مرد جي وحشانيت وس ٿي وڃي ٿي... سلاميءَ کان وٺي سڀ نٺڻ تائين سڀيئي فعل

هڪ ئي ڳالهه جو اُهڃاڻ آهن. زندگيءَ جي لالچ ماڻهوءَ کان ڇا ڇا نٿي ڪرائي! انهيءَ ڪري جيڪو زندگيءَ جو ڊپ ڇڏي ڇڏي ٿو، اُهوئي جئي ٿو. "تين تيڪتين ڀنجيٿا،" هرهڪ پڙهندڙ کي اهو شلوڪ ياد ڪري ڇڏڻ گهرجي. پر انهيءَ ڏانهن صرف زباني وفاداريءَ مان ڪو ڪم ٿي نٿو سگهي. اُنکي ڪيس پنهنجي دل جي گهرائيءَ ۾ آڻڻ گهرجي. زندگيءَ جي سواد وٺڻ لاءِ اسان کي زندگيءَ جي لالچ تياڳڻ گهرجي.

گوندي ڪان ٻچڻ لاءِ زال ۽ ڏسندڙ ڇا ڪري؟

"ڪو دئت جهڙو ماڻهو راه ويندي ڪنهن ڀيڻ تي حملو ڪري زوري ڪرڻ جي ڪوشش ڪري ته اُنهيءَ حالت ۾ اُها استري ۽ ڏسندڙ ڇا ڪن؟" انهيءَ سوال جي جواب ۾ مهاتما ظاهر ڪيو هو تہ "بي ڊ ٻائيءَ ۽ ايشور وشواس جي سکيا ته هڪ ڏينهن ۾ ملي نٿي سگهي. انهي ڪري اِهو سمجهڻ گهرجي ته انهيءَ وچ ۾ ڇا ٿو ڪري سگهجي. جڏهن زال تي اهڙي قسم جو حملو ٿئي، اُها حملي وقت هنسا يا اهنسا جو ويچار نه ڪري. اُن وقت پنهنجي رکيا ڪرڻ ئي سندس وڏو فرض آهي. اُن وقت جيڪو اُپاءُ ڪيس سجهي، اُنجو استعمال ڪري. هوءَ پنهنجي پوترتا ۽ سرير جي رکيا ڪري. ايشور ڪيس نهن ڏنا آهن، ڏند ڏنا آهن ۽ طاقت ڏني آهي. هوءَ اُنهن جو استعمال ڪري ۽ اُنهيءَ ڪندي

ڪندي ٻيلِ نہ مري وڃي، موت جي ڊپ کان آزاد ٿيل هرڪو مرد يا زال پاڻ مري پنهنجو ۽ پنهنجن جو بچاءُ ڪري.

*　　*　　*　　*

اِهو نہ اِستريءَ جو فرض ٿيو. ليڪن ڏسندڙ مرد ڇا ڪري؟ اُن کي ڏسندڙ ٿيڻ بدران بچاءُ ڪندڙ ٿيڻ گهرجي. اُهو بيٺو ڪين ڏسندو، پوليس کي ڳولڻ ڪين ويندو، هو ريل جي زنجير ڇڪي پنهنجي فرض جي بجاوري ٿيل ڪين سمجهندو. جيڪڏهن اهنسا ڄاڻندو هوندو تہ اُنجو استعمال ڪندي ڪندي مري سر ڏيندو ۽ آفت ۾ ڦاٿل ڀيڻ کي بچائيندو. اهنسا سان نہ تہ هنسا سان ئي ڀيڻ جي رکيا ڪندو. اهنسا هجي يا هنسا آخرين ڳالهہ تہ موت آهي. مون جهڙو پيريءَ سبب ضعيف ۽ بدا ڏندن وارو ڪو پوڙهو جيڪڏهن اهڙي اهڙي وقت ائين چئي ڇڏڻ گهري تہ ”مان تہ ڪمزور آهيان، مان هتي ڇا ٿو ڪري سگهان، مونکي تہ هتي اهنسڪ ئي رهڻو آهي،“ تہ اُنهيءَ گهڙيءَ اُنجو مهاتماپڻو ناس ٿي ويندو ۽ هو ندڻ لائق ٿيندو، ڇاڪاڻ تہ جيڪڏهن اهڙي وقت مري مٽجڻ جو نشچو ڪري ۽ ٻنهي جي وچ ۾ وڃي بيهي تہ ڀيڻ جو تہ بچاءُ ٿيندو ئي ۽ هو سندس ست نٽڻ جو شاهد بہ نہ رهندو.

اهنسا جو سوداگر

ڪيترا ماڻهو چون ٿا ته مان واڻيو آهيان. نيڪ آهي. مان ڇا ڪريان؟ واڻيو ٿي پيدا ٿيس ۽ واڻيو ٿي ٿي رهندس. واڻيو هوندي ٿي مرندس. سوداگري مذهبجو ڏنو آهي. توهان ۽ دنيا اڳيان مان سوداگر آهيان، جڏهن مولانا صاحب چيو ته مون وٽ هڪ تمام قيمتي شيءِ آهي. موتيءَ، گاه ۽ ماڻهوءَ بلڪ هر چيز جي تور وٺڻ لاءِ الڳ الڳ تارازي گهرجي. مان اهنسا جو سوداگر آهيان، جنهنکي اُها شيءِ وٺڻي هجي، سو مون کان وٺي.

اهنسا بهادرن جو ڌرم

اهنسا ڏ چڻن ۽ ڪمزورن جو ڌرم ڪين آهي. اُهو بهادر ۽ جان سان کيليندڙ جو ڌرم آهي. تلوار سان لڙندي جيڪو وڙهي ٿو، اُهو اوس ٿي بهادر آهي، مگر جو مارڻ بنا ڌيرج سان ڪڙو ٿي مري ٿو، اُهو وڌيڪ بهادر آهي... مار جي ڊپ کان جيڪو پنهنجي استرين جي بي حرمتي سهي ٿو، اُهو مرد نه رهي، نامرد بڻجي ٿو. اُهو نڪي ته پتي ٿيڻ لائق آهي، نڪي پتا يا ڀاءُ ٿيڻ لائق. جتي نامرد وسن ٿا، اُتي بدمعاش ته ٿيندا ئي.

باب ائون

سچ ۽ ايشور

"سچ هڪ وڏو وڻ آهي. اُنجي جيئن جيئن خدمت ڪئي وڃي ٿي، تيئن تيئن اُنهہ اليڪ ڦل لڳندا نظر اچن ٿا. اُنهن جو انت ئي ڪونہ ٿو ٿئي. جيئن جيئن اسان اونها گهڙون ٿا، تيئن تيئن اُنمان رتن نڪرن ٿا، خدمت جا موقعا هٿ ايندا رهن ٿا."

سچ جي صفائي

عام طرح سچ جي معنيٰ اسين فقط سچ ڳالهائڻ ئي سمجهون ٿا. مگر اسان سچ لفظ جو ڪشاديءَ معنيٰ ۾ استعمال ڪيو آهي. ويچار ۾، واڻيءَ ۾ ۽ وهنوار ۾ سچ ئي سچ هجي. انهيءَ سچ کي پوريءَ طرح سمجهڻ واري لاءِ دنيا ۾ ٻيو ڪجھ ڄاڻڻ لاءِ ڪونہ ٿو رهي، ڇاڪاڻ تہ سمورو گيان اُنهہ سمايل آهي. انهيءَ ۾ جو نہ سمائجي، اُهو سچ ناهي، گيان ناهي. پوءِ اُنمان سچي راحت تہ

ملي ٿي ڪيئن ٿي سگهي؟ جيڪڏهن اسين انهيءَ ڪسوٽيءَ کي ڪم ۾ آڻي سگهي وڃون ته اسان کي ترت اهو معلوم ٿي ويندو ته ڪهڙو ڪم ڪرڻ لائق آهي ۽ ڪهڙو تياڳڻ جهڙو، ڇا ڏسڻ لائق آهي ۽ ڇا نه، ڇا پڙهڻ لائق آهي ۽ ڇا نه.

* * * *

جو ماڻهو پنهنجي زبان کي قبضي ۾ نٿو رکي سگهي، اُن ۾ سچ جو واسو ڪونهي.

* * * *

جتي سچ ناهي، اُتي شڌ گيان ممڪن ٿي نٿو سگهي. جتي سَتيہ گيان آهي، اُتي آنند ٿي ٿيندو، شوڪ ٿيندو ئي ڪونه ۽ سچ جٽادار آهي، انهيءَ ڪري آنند به بقادار آهي.

سچ جي شڪتي

ڌرتي سچ جي سگهه تي ڪڙي آهي. «است»- استيہ جي معنيٰ آهي «نہ»، «ست»- سَتيہ يعني «آهي». جتي اَست يعني هستي ئي ڪانهي، اُنجي ڪاميابي ڪيئن ٿي سگهي ٿي؟ ۽ جو «ست» يعني «آهي»، اُنجو ناس ڪير تو ڪري سگهي؟

* * * *

جو سچ جاڻي ٿو، مَن سان، وچن سان ۽ بدن سان سچ جي پيروي ڪري ٿو، اهو پرميشور کي سڃاڻي ٿو. ۽ انهيءَ ڪري اهو ٽنهي ڪالن جو ڄاڻو ٿي پوي ٿو-

أنکي هن ئي ديه ۾ مکتي حاصل ٿئي ٿي.

* * * *

اسانکي ته پنهنجي زندگي سچ واري ڪرڻي آهي. اسين ڏسون ٿا ته سچ جي نالي تي ڪوڙ ماڻهن جي آدر جو پاتر ٿي رهيو آهي. ڌرم جو مقصد ته آهي پاپين ۽ جو وڌائڻ، ۽ انسان ذات ۾ جيڪي بعاوني ويڇا آهن، أهي گهٽ ڪرڻ. مگر اڄ اِنهي نالي تي اڇوتن سان گندو وهنوار ٿي رهيو آهي. مان چئي چڪو آهيان تہ ڪوڙ پاڻ ڪمزور آهي، غلام آهي. سچ جي آڌار کانسواءِ أهو بيهي نٿو سگهي. ليڪن مان توهان کي ٻڌائڻ ٿو چاهيان تہ سچ جي نالي تي جيڪڏهن ڪوڙ بہ اينترو ڪامياب ٿي سگهي ٿو تہ خود سچ ڪيترو ٿيندو، انجو اندازو ڪير ٿو لڳائي سگهي؟

* * * *

سيئي ورت سچ جي گرڀ ۾ بيٺل آهن. أهي هن طرح ڏيکاري سگهجن ٿا:-

سچ

|

اهنسا

برهمچريہ	آسواد	استيہ	أپريگره	أڀيہ
	(لذتن کان ڪنارو)	(چوري نہ ڪرڻ)	(لوڀ جو تياڳ)	(بي ڊپائي)

سچ جو انعام

سچ جي پالنا ۾ ئي شانتي آهي. سچ ئي سچ جو انعام آهي. قيمتيءَ کان قيمتي وستو وڪڻندڙ کي جيئن اُنکان وڌيڪ قيمتي وستو نٿي ملي سگهي، تيئن سچار ۾ سچ کان وڌيڪ ٻي ڪهڙي چيز چاهيندو؟

سچ ئي پرميشور

پرميشور ستيه آهي، ائين چوڻ بجاءِ ستيه ئي پرميشور آهي، ائين چوڻ وڌيڪ ٺيڪ آهي.

* * *

... هن محدود سچ کانسواءِ هڪ شد سچ آهي، اهو اکنڊ آهي ۽ سڀ ۾ سمايل آهي. پر اُهو بيان ڪرڻ کان ٻاهر آهي، ڇاڪاڻ ته سچ ئي ايشور آهي يعني پرميشور ئي سچ آهي. ٻيون سڀ چيزون مٿيا آهن يعني ٻين ۾ انهيءَ انداز ۾ جو ڪجهه سچ هجي، اُهوئي ٺيڪ آهي.

ايشور هستي

منهنجي اهڙا دعوا آهي ته مان ايمان ۽ بندگيءَ وارو شخص آهيان. جيڪڏهن مان ٽڪرا ٽڪرا ڪري ڪٽيو وڃان، ته به ايشور مونکي طاقت ڏيندو، جو مان هن کان انڪاري نه ٿيندس ۽ دعوا سان چوندس ته ايشور آهي. مسلمان چوندو ته خدا آهي ۽ ٻيو ڪو به ناهي. ڪرستان به ساڳي ڳالهه چوندو ۽ هندو پڻ. مان ته جيڪر ائين به

چوان ته خود ٻوڌ ڌرم وارو به ساڳي ڳالهه رڳو ڦريل لفظن ۾ چوي ٿو. اسان مان هرهڪ «ايشور» اکر کي ڪٽي پنهنجي معنيٰ ڏيندو هجي پر اهو ايشور نه رڳو اسان جي ذرڙي ٻرهمنڊ ۾ رمي رهيو آهي پر اهڙن ڪروڙن ۽ عربن ٻرهمنڊن ۾ سمائجي رهيو آهي. اسين پتڪڙا، ريڙهيون پائيندڙ، جيتامڙا ۽ بلڪل بيوس آهيون، اسان کي پاڻ بدايو اٿس، سو اسين ڪيئن هنجي وڏائي، هنجو انعت پيار ۽ هنجي اپار ديا ماپي سگهنداسين؟ ايشور ته انسان کي اها به ڇڙواڳ ڏئي ٿو ته پلي بي ادبيءَ ۽ شوخيءَ سان ڪو ڪالڪس به انڪاري ٿئي! پرماتما اهڙو جو ڪميا ڪندڙ ۽ رحماني آهي، تنهنجي وڏائي اسين ڪيئن ڪٿي سگهنداسين؟

*　　*　　*　　*

ايشور نه ڪعبي ۾ آهي ۽ نه ڪاشيءَ ۾ آهي. هو ته گهر گهر ۾ سمايل آهي- هر دل ۾ موجود آهي.

منهنجو ايشور ته منهنجو سچ ۽ پريم آهي. نيتي ۽ سداچار منهنجو مالڪ آهي. بي ڊ پائي ڌڻي آهي. ايشور زندگيءَ ۽ روشنيءَ جو مول آهي ۽ تڏهن به هو انهن کان مٿي آهي. اسان پاڻ جيترو پرڪي ڄاڻون ٿا، اُن کان گهڻو وڌيڪ هو انسان کي ۽ اسان جي دلين کي ڄاڻي ٿو.

ايشور وشواس

بدن کي پيڙ ڪجهه به اهڙو نقو ڳاري، جهڙوڪ چينتا،

۽ جڏهنڪي ايشور ۾ ذرو به وشواس آهي، تڏهنڪي ڪڏهن به ڳالهه لاءِ چنتا ڪرڻ ڪان شرم اچڻ کپي. لاشڪ اهو ڏکيو نيم آهي پر انجو سبب اهو آهي، جو گهڻن لاءِ ايشور وشواس يا ته صرف دماغي اعتقاد آهي يا ته انڌ وشواس آهي. انڌ وشواس معنيٰ هڪ قسم جو ڪنهن وستوءَ لاءِ وهمي ڊپ. پر چنتا کان صفا آجي رهڻ لاءِ زنده ۽ سچي وشواس جي ضرورت آهي. زنده يقين هڪ بوٽي مثل آهي، جو ڏيمي ڏيمي ۽ ذري ذري اڻ لکي نموني ۾ وڌي ۽ ويجهي ٿو ۽ انهيءَ بوٽيءَ کي هر وقت سچيءَ دلي پرارٿنا وقت جيڪي لڙڪ وهن ٿا، تن لڙڪن سان پاڻي ڏيڻ جي ضرورت آهي. اهي ڳوڙها هڪ پريميءَ جا آهن، جو پنهنجي پريتم جو وڇوڙو هڪ گهڙي به سهي نٿو سگهي يا اهي ڳوڙها هڪ پڇتاءُ ڪندڙ جا آهن، جو ڄاڻي ٿو ته مون ۾ اڃا پاپ پريل آهي، جنهڪري ئي پنهنجي محبوب کان جدا ٿيل آهيان.

قادر ڪٿي؟

مان انسان ذات جي خدمت سان سائينءَ جو ساڪياٽ درشن ڪرڻ چاهيان ٿو، ڇاڪاڻ ته مان ڄاڻان ٿو ته ايشور نڪي آسمان ۾ آهي ۽ نڪي پاتال ۾ ٿو وسي، پر هو اسان مان هر هڪ ۾ وسي رهيو آهي.

* * * *

مان هندستان جي ڪروڙين بکين ۽ ڏکين کي سڃاڻان.

٤٤ ئي ڪلاڪ مونکي أنهن جو خيال رهي ٿو، ڇاڪاڻ ته منهنجو أنهن ڪانسواءِ ٻيو ڪو ڀڳوان ڪونه آهي. ڪروڙين غريبن جي شيوا ۾ مان ايشور پسان ٿو. ايشور مون لاءِ سچ جو روپ آهي ۽ سچ عام ماڻهن جي شيوا ۾ آهي. منهنجو ايشور هندستان جي ڪروڙين گونگين آتمائن ۾ آهي.

پرارٿنا جو پرتاب

اسان هڪ ماڻهوءَ کي خط لکون ٿا، أنجو ڇگو منو جواب ملي به ٿو ۽ نه به ملي ٿو. أهو خط آخر ڪاغذ جو ٽڪرئي آهي. ايشور کي خط لکڻ ۾ نه ڪاغذ گهرجي، نه قلم مس ۽ نه لفظ، ايشور کي جو پتر لکيو وڃي ٿو، أنجو جواب نه ملي، اهو ممڪن ئي ناهي. أنهيءَ پتر جو نالو پتر نه، بلڪ پرارٿنا آهي، پوڄا آهي.

* * * *

ڏنو آهي ته جڏهن حيلا وسيلا ڇڏي، آسون أميدون لاهي، ٻانهون گوڏن تي رکي ويٺو آهيان، تڏهن ڪٿان نه ڪٿان غئبي مدد ملي آهي. ايشور جي أستتي، أپاسنا ۽ پرارٿنا آهي وهم ناهن. بلڪ جو ڪجهه اسين کائون ٿا، پيئون ٿا ۽ هلون چلون ٿا، تنکان به وڌيڪ سچا آهن ۽ ٻيو سڀ مٿيا آهي، انهن چوڻ ۾ وڌاءُ ڪونهي.

اهڙي أپاسنا ۽ اهڙي پرارٿنا ڪا زبان جي چترائي ڪانهي. سچي پرارٿنا دل جي آهي ۽ نه زبان جي.

جنهنجي دل پوتر آهي، جنهنجي تن ۾ هڪ ئي تنوار آهي، تنهن مان رڳو سرڳ جا سر پيا نڪرن ۽ پرارٿنا هڪ عجيب وستو آهي، انهيءَ ۾ زبان جي ضرورت ڪانهي. من جو مئل ڪيڻ لاءِ، من جا وڪار دور ڪرڻ لاءِ سچيءَ دل سان پرارٿنا هڪ اڪثير علاج آهي پر تنهن سان گڏ مڪمل نمرتا ۽ هئڻ گهرجي.

پرارٿنا ڇا هي؟

پرارٿنا پڇتاءُ جو هڪ اُهڃاڻ آهي. پرارٿنا اسان جي وڏيڪ چڱي، وڏيڪ سٺي ٿيڻ جي اپلاڪا جو اظهار ڪري ٿي.

* * * *

پرارٿنا يا ڀڄن زبان سان نه بلڪ هردي سان ٿئي ٿو. انهيءَ سان گونگا، ٻاتا، مورک به پرارٿنا ڪري سگهن ٿا. زبان تي امرت هجي ۽ هردي ۾ زهر ته جيڀ جو امرت ڪهڙي ڪم جو؟ ڪاغذ جي گلاب مان ڪيئن تي سڳند نڪري سگهي؟... پرارٿنا لازمي ٿي نٿي سگهي. پرارٿنا تڏهن پرارٿنا آهي، جڏهن اُها ازخود هردي مان نڪري ٿي.

رام نام جي مهما

ڪروڙن جي هردي جي کوج ڪرڻ ۽ اُنهن ۾ ايڪتا ڀاو پيدا ڪرڻ لاءِ، گڏجي رام نام جي ڌنيءَ لڳائڻ سمان

پيو ڪو سندر ۽ مضبوط وسيلو ڪونهي. ڪيترا نوجوان انهيءَ تي اعتراض آڻيندا آهن ته وات سان رام نام چوڻ مان ڪهڙو لاڀ، جڏهن دل ۾ زبردستيءَ رام نام جي ڏانهن جاڳرت ڪري ٿي نٿي سگهجي؟ مگر جهڙيءَ طرح گائن ودِيا جو آچاريه جيستائين سر نه ملائيندو آهي، تيستائين تار چڪيندو رهندو آهي ۽ ائين ڪندي، جيئن اُنکي لائق آواز ملي ٿو وڃي، تيئن اسان به اُمنگ پيدا ڪرڻ لاءِ هردي سان رام نام اُچارڻ ڪندا رهون ته ڪڏهن نه ڪڏهن وقت اوچتو هردي جون اڪل تارون هڪ سر ۾ اچي ويندي. اهو اڻيوءَ مون اڪيلي جو ڪين آهي، ڪيترن ٻين جو به آهي. مان خود انهيءَ ڳالهه جو شاهد آهيان ته ڪيترن ڪيچلن ڇوڪرن جو طوفاني سياءَ لاڳيتو رام نام جي اُچارڻ سان دور ٿي ويو ۽ اُهي رام - ڀڳت ٿي ويا آهن. ليڪن اُنجو هڪ شرط آهي ته وات سان رام رام چوڻ وقت واڻيءَ کي هردي جو سهڪار ملڻ گهرجي، ڇاڪاڻ ته پاونا کان خالي لفظ ايشور جي دربار تائين نٿا پهچن.

باب نائون

اخلاق، ڌرم ۽ روحانيت

„لکي لکي ڳجهه ڳوهه ۾ جيڪي ننڍا ننڍا شيوا جا ڪرم ڪريون ٿا، سي ئي اسان جو اخلاق ناهين ٿا. وڏن وڏن ڪمن جي خواهش ڌارڻ ڪري ڪڏهن ڪڏهن اهنڪار وڌي ٿو، جنهن ڪري پنهنجي زواليت اسين پاڻ آڻيون ٿا."

اخلاق

اپوتر ويچار ڪيئن دٻائجن؟

ائين سمجهو ته جيڪو اپوتر ويچارن کان آزاد ٿئي ٿو اُنکي مڪتي ملي ٿي. اپوتر ويچار وڏيءَ تپسيا سان پوريءَ طرح دٻجي وڃن ٿا. **اُنهو هڪڙو** اُپاءُ آهي ته جڏهن اپوتر ويچار اچي، تڏهن جلدئي اُن سان گڏ سٺو ويچار من ۾ پيدا ڪيو وڃي. پرڀوءَ جي مهر بنا ائين ٿي

نٿو سگهي. اُنجي اها مهر ٢۴ ئي ڪلاڪ سندس ناليٰ
وٺڻ ۽ ائين سمجهڻ سان پراپت ٿئي ٿي ته هو انترياميُ
آهي. ٿي سگهي ٿو ته شروعات ۾ زبان تي رام جو نالو
هجي ۽ من ۾ بيا خيال ايندا رهن. تڏهن به رام جو نالو
ايتري ڪوشش سان وٺڻ گهرجي، جو اُنت ۾ جيڪي
زبان تي آهي. اُهو دل ۾ به جڳهه وٺي.

بيو، من ڪيترو ئي چوَ نه ڪٿي ڦٿڪي، تڏهن بہ
پنهنجي هڪ اندري به اُنجي وس ٿيڻ نه ڏيڻ کپي.
جو ماڻهو من سان گڏوگڏ پنهنجي اندرين (حواسن) کي
ڇڪڻ ڏئي ٿو، اُهو ناس ٿي وڃي ٿو. مگر جيستاءِ
ماڻهو اندرين کي طاقت سان پنهنجي وس رکي ٿو،
اها اُميد آهي ته هو ڪنهن نه ڪنهن ڏينهن اپوتر
ويچارن تي سوڀ پائيندو. جڏهن من ۾ اپوتر ويچار اچن،
تڏهن حفي ٿيڻ بجاءِ اُتساهت ٿيڻ کپي. ڪوشش جو
سارو ميدان اسان جي اڳيان آهي. نتيجي جو ميدان
مالڪ پنهنجي هٿ ۾ رکيو آهي. انڪري اُنجي چنتا
نه ڪرڻ کپي.

وهڻ سڪو

توهان* جنهن نموني همت اچي وينا، اُن باري ۾
مونکي ڪجهه چوڻو آهي. اسان اڳيان جيڪو ڪم آهي،

---

* هي لفظ مهاتما گانڌيءَ کادي - شيوڪن کي چيا
هئا، جي ڪجهه پڙڻ لاءِ وٽس ويا هئا.

اُهو اَيترو وڏو ۽ ايترو شد آهي، جو اُنجو اثر اسان جي اُٿڻ، وهڻ، ڳالهائڻ، ٻڌڻ ۽ گهمڻ ڦرڻ جي طريقن ۽ اسان جي ويچارن تي ٻه پورو ڪيٻي. جڏهن اسين ڪنهن جي تقرير ٻڌڻ لاءِ گڏ ٿيون ته اسان کي ترتيب سان الڳه الڳه وهڻ گهرجي ۽ وهڻ وقت سڌو ۽ ڪڙو ٿي آسڻ لڳائي وهڻ جو ڌ ان رکڻ کپي. جنهن نموني توهان هڪٻئي سان لڳي ڳاهت تي ويٺا آهيو، اُها تهذيب (سڀيتا) ناهي.

پَل پاسڻ

پَل پاسڻ ڪري مونکي ڪڏهن آرمان ڪونه ٿيو آهي. منهنجي مجتا آهي ته ٻين جا هاٿيءَ جيڏا عيب اسان کي ڪٽليءَ جيڏا سمجهڻ گهرجن ۽ پنهنجا ته جيڏا عيب جبل جيڏا ڏسڻ کپن. تڏهن ئي اسان کي پنهنجن پراون جي خامين جي پروڙ پوندي. انهيءَ رواجي غلطون جي پونواري سنياگرهيءَ کي سوکيم دشٽيءَ سان ڪرڻ گهرجي.

ماڻهو وڏو ڪيئن ٿئي ٿو؟

تيستائين ماڻهو مرونءَ کان پري ڇٽيو، جيستائين هو خود غرض آهي ۽ ٻين جي سک جو خيال نٿو رکي. هو حيوانن جي درجي کان تڏهن ٿو مٿي چڙهي، جڏهن هو پنهنجي ڪٽنب جو ڀلو چاهي ٿو. هو اُنهيءَ کان ٻه مٿي تڏهن ٿو چڙهي، جڏهن پنهنجيءَ سچيءَ نياٽ يا ذات کي پنهنجو ڪٽنب ڪري ٿو سمجهي. اڃا ٻه اُنهيءَ

کان اوچو تڏهن ٿو وڃي، جڏهن هو جهڪي اسين اُنائڙي قومون چڙون ٿا، تنکي به پنهنجي گهر جو ڀاتي ڪري سمجهي ٿو. مطلب ته جيتري قدر هو پنهنجن ڀائرن جي ڀلي لاءِ پورهيو ڪري ٿو، اوتري قدر هو وڏو ۽ بلند ٿئي ٿو.

عمل ۾ شڪتي

عمل جي شڪتي ڇا آهي؟ رام نام ته هڪ ئي آهي مگر هڪڙو ماڻهو رام نام اُچاري ٿو ته اثر پوي ٿو پر ٻئي جو نه. انجو ڪهڙو ڪارڻ آهي؟ هڪڙو اُنکي اختيار ڪري ٿو، ٻيو ستار يا دلربا وانگر فقط آواز ڪيلدو رهي ٿو. طوطي جي گلي مان به رام نام نڪري ٿو پر اهو اُنجي دل تاءِ ٿوروئي ٿو پهچي؟ هو ته اُنجي اهميت سمجهي ئي ڪين ٿو.

بدني پورهيو

بدني پورهيو ذات خلقت لاءِ ضروري آهي ... روٽيءَ لاءِ هر هڪ ماڻهوءَ کي هٿ پير هلائڻ گهرجن، اهو ايشوري نيم آهي ... مالڪ مزدور جو ڀيد عام ٿي ويو آهي ۽ غريب امير سان ايرکا ڪري ٿو. جيڪڏهن سڀئي پنهنجي روٽيءَ لاءِ خود محنت ڪن ته اوچ نيچ جو ويڇو دور ٿي وڃي. جنهنکي اهنسا جي آراڌنا ڪرڻي آهي، جنهنکي سچ جي بندگي ڪرڻي آهي، برهمچريه کي

جيڪڏهن سچاوڪ ڪرڻو آهي ته أللاء بدني پورهيو ته رام باڻ آهي.

اندرين تي ضابطو

اندرين جا پوڄي پوڄڻ ڌرم ناهي، اندرين تي ضابطو ڌرم آهي. وڪارن جي واڌاري يا پورائيءَ ۾ ئي دنيا جو ڪلياڻ آهي، اهڙو خيال ڪرڻ تمام ضرر ناڪ آهي، اهڙو منهنجو ويچار آهي. وڪار روڪي نٿا سگهجن يا اُنهن کي روڪڻ ۾ نقصان آهي، ائين چوڻ تي بلڪل هاڃيڪار آهي.

ڪروڌ = شراب + آفيم

ڪروڌ جا لڪشڻ شراب ۽ آفيم ٻنهي سان ميل کائين ٿا. شرابيءَ وانگر ڪروڌي ماڻهو به پهرين ڪاوڙ وس لعل پيلو ٿئي ٿو. پوءِ جوش جي گهٽ ٿيڻ تي به ڪروڌ نه گهٽيو ته اُهو آفيم جو ڪم ڪريٿو ۽ ماڻهوءَ جي بڌي گهٽ ڪري ڇڏي ٿو. آفيم وانگر اُهو دماغ کي کوٽي ڇڏي ٿو. ڪروڌ جون وصفون سلسلوار موه، حافظي جو ڇٽ ٿيڻ ۽ عقل جو ناس ٿيڻ ليکيا ويا آهن.

برهمچريه

برهمچريه جو مطلب آهي من، وچن ۽ تن سان سڀني اندرين جو سنجم. جيستاءِ پنهنجي ويچارن تي ايترو قبضو نه ٿي وڃي، جو پنهنجي خواهش کانسواءِ هڪ به

ويچار نه اچي سگهي، تيستائين اهو مڪمل برهمچريه ناهي. جيڪي به ويچار آهن، اهي هڪ قسم جا وڪار آهن. انهن کي وس ۾ ڪرڻ جو مطلب آهي من کي وس ۾ ڪرڻ ۽ من کي وس ڪرڻ هوا کي وس ڪرڻ کان به مشڪل آهي. الهيءَ هوندي به جيڪڏهن آتما ڪا چيز آهي ته پوءِ اهو به سڌ ٿي سگهندو.

* * * *

برهمچريه کان خالي زندگي مونکي خشڪ ۽ مروڻ مثل معلوم ٿئي ٿي. حيوان سڀيئي کان ڇڙواڳ آهي پر انسانيت انهيءَ ڳالهه ۾ آهي ته ماڻهو پنهنجي مرضيءَ مطابق پاڻ کي ڪنهن حد ۾ رکي. برهمچريه جي ساراهه جيڪا ڌرمي ڪتابن ۾ ڪئي ويئي آهي، اُن ۾ پهريائين مونکي وڌاءُ نظر ايندو هو. پر هاڻي ڏينهان پوءِ صاف ٿيندو وڃي ٿو ته اُها تمام مناسب ۽ آزمايل آهي.

ڌرم ۽ روحانيت

ڌرم جي ڪشادگي

مان ائين ڪڏهن ٿو ته ڌرم ۾ مالي، سياسي وغيره ڳالهيون اچي وڃن ٿيون. جو ڌرم شڌ - ڌن جو مخالف آهي، اهو ڌرم ناهي. جو مذهب شڌ سياست جو مخالف آهي، اهو مذهب ناهي. ڌرم بنا ڌن ليائڻ لائق آهي. ڌرم بنا حڪومت راڪسي آهي. شخص يا سماج ڌرم سان زنده رهن ٿا ۽ اَڌرم سان ناس ٿين ٿا. سچ جي

آڌار سان ڌن ميڙڻ يعني واپار رعيت جي پالنا ڪريٿو. سچ ڪوڙ جي ويچار کان خالي واپار پرجا کي ناس ڪريٿو.

ڌرمن جو جهيڙو

منهنجو هندو ڌرم سڀ ۾ سمايل آهي. اُن ۾ ڪنهن ڌرم لاءِ حسد آهي ۽ نه نفرت. سڀيئي ڌرم هڪٻئي سان ڳنڍيل آهن. هر ڌرم ۾ ڪيترين ئي خاصيتون آهن. ليڪن هڪ ڌرم ٻئي ڌرم کان اعليٰ ناهي. جو هڪ ۾ آهي، اهو ٻئي ۾ ناهي. انهيءَ ڪري هڪ ڌرم ٻئي ڌرم جي پوراڻي ڪندڙ آهي ۽ انهيءَ هڪ مذهب جي خاصيت ٻئي ڌرم جي برخلاف ٿي نٿي سگهي.

ورڻ - ڌرم جو سچو مطلب

ورڻ اصل ۾ فرض آهي، حق ناهي. انهيءَ ڪري ورڻ جي هستي فقط شيوا لاءِ ٿي سگهي ٿي ۽ نه خود غرضيءَ لاءِ. انهيءَ ڪري نڪو ڪو اوچ آهي ۽ نڪو نيچ. گياني هوندي به جو پاڻ کي ٻين کان اعليٰ مڃي ٿو، اهو بيوقوف کان به بدتر آهي. وڏي هٺڻ جي ايمان سان هو ورڻ کان خارج ٿي وڃي ٿو. هتي اهو به سمجهڻ ضروري آهي ته ورڻ - ڌرم ۾ اهڙي ڪا به ڳالهه ناهي ته شودر تعليم نه وٺي يا ملڪ جي حفاظت نه ڪري. هائو، شودر گيان جي ڏي وٺ کي يا ملڪ جي حفاظت کي پنهنجي روزگار جو وسيلو نه بڻائي. ائين به ناهي ته

برهمڻ يا کتري خدمت نہ ڪري پر خدمت ذريعي گذران نہ ڪري انهيءَ سهج سياويڪ ڌرم جي جيڪڏهن پوريءَ ريت پالنا ڪئي وڃي تہ سماج ۾ جيڪي بکيڙا اڄ ٿي رهيا آهن، هڪبئي ڏانهن جا ايرکا وڌي رهي آهي، ڌن ڪني ڪرڻ جا جيڪي ڏاڪڙا هموار ڪيا وڃن ٿا، ڪوڙ جو جيڪو پرچار ٿي رهيو آهي ۽ جيڪي لڙائيءَ جا وسيلا تيار ڪيا پيا وڃن، اهي هوند ختم ٿي وڃن.

انهيءَ نيتيءَ جي پوئواري سڄو سنسار ڪري يا نہ ڪري، سيئي هندو ڪن يا نہ ڪن پر جيترا ماڻهو انهيءَ انتظام پٺاندر هلندا، اوترو لاڀ تہ سنسار کي ٿيندو ئي. منهنجو عقيدو وڌندو ئي وڃي ٿو تہ ورڻ-ڌرم سان ئي جڳت جو اُڌار ٿيندو. ورڻ-ڌرم جو سڄو مطلب شيوا ڌرم آهي. جيڪي ڪجھہ ڪيو وڃي، اهو شيوا ڀاوَ سان ئي ڪيو وڃي. شيوا ۾ سودو ڪٿي؟

اڇوتپڻو زهر

جهڙيءَ ريت هڪ رتيءَ سنکئي سان کير جو سڄو لوٽو خراب ٿي وڃي ٿو، اهڙيءَ ريت اڇوتپڻي سان هندو ڌرم ناس ٿي رهيو آهي.

ڌرمي لڙائي

اڇوتپڻي سان لڙائي هڪ ڌرمي لڙائي آهي. اها لڙائي انساني-عزت جي رکيا لاءِ آهي. اها لڙائي هندو

ڌرم ۾ تمام زبردست سڌار واسطي آهي. اها لڙائي سناتنين جي ڪاهيءَ وارين ڪڌن جي خلاف آهي.

پاڪنڊ جي گندگي

منهنجي ٿوريءَ سمجهه پٽاندر ته پنگيءَ تي جيڪا گندگي چڙهي ٿي، سا بدني آهي ۽ اها ترت دور ٿي سگهي ٿي پر جن تي ڪوڙ ۽ پاڪنڊ جي گندگي ڄمي ويٺي آهي، اُها ايتري ته سوکيم آهي، جو دور ڪرڻ بلڪل مشڪل آهي. ڪنهنکي جيڪڏهن اڇوت شمار ڪري سگهجون ٿا ته اُهو ڪوڙ ۽ پاڪنڊ سان ڀريل ماڻهوءَ کي.

زندگيءَ جو مقصد

منهنجي زندگي ڇا هي؟ هيءَ ته سچ جي هڪ پريوگ شالا (لئبارٽري) آهي. منهنجي سچيءَ زندگيءَ ۾ رڳي هڪ ئي ڪوشش جاري پئي رهي آهي- اُها آهي موکش جي پراپتي، ايشور جو ساکيات درشن. مان ڪٿي سمهان ٿو يا جاڳان ٿو، اُٿان ٿو يا وهان ٿو، کان ٿو يا پيان ٿو پر منهنجي اڳيان هڪ ئي مقصد آهي، اُن لاءِ مان زنده آهيان. منهنجا ليکچر ۽ ليک ۽ منهنجي سچي سياسي هلچل، سڀ انهيءَ مقصدکي نظر ۾ رکندي ٿيندا رهيا آهن. منهنجي اها دعويٰ ڪانه آهي ته مان چوڪون ڪونه ٿو ڪريان. مان انهن ڪولڪ ٿو چوان ته مون جيڪي به ڪيو آهي، سو بي عيب آهي. پر مان هڪ اها ئي دعويٰ ڪريان ٿو ته مون جنهن وقت جيڪا ڳالهه نيڪ

پڻ سمجھي آهي، اُن وقت اُها ڪندو رهيو آهيان. جنهن وقت مونکي جيڪو ڌرم سمجھه ۾ آيو، اُن کان مان ڪڏهن به ڪين هٽيو آهيان. مهنجو پورو وشواس آهي ته شيوا ئي ڌرم آهي ۽ شيوا ۾ ئي ايشور جو ساکياتڪار آهي. مونکي نه راڄ جي خواهش آهي نه سرڳ چاهيان ٿو، رڳو اِهائي اِڇا اٿم ته ذات خلقت جا ڏک دور ٿين.

اندر جو آواز

هر ڪنهن انسان کي پنهنجا پنهنجا فرض ۽ پنهنجون پنهنجون جوابداريون آهن. پنهنجي دل ۾ هو هميش ننڍڙو جهيڻو آواز پيو ٻڌي، جو کيس پيو چوي ته هيءَ تنهنجو ڪرم آهي ۽ هيءَ تنهنجو فرض آهي. تون ئي پنهنجي ڪاميابيءَ يا ناڪاميابيءَ لاءِ جوابدار آهين ۽ نه پيو. جيڪڏهن تون پنهنجي فرض ادائي پاڻ نه ڪندين ته ڪو تنهنجي بدران پيو ڪو نه اچي ڪندو.

مکتي ڇا ۾؟

ائين برابر آهي ته ڪي سمجھن ٿا ته دنيا ۾ ڪو به ڪرم ڪرڻ اجايو آهي پر مهنجي خيال ۾ ڪرم ڪرڻ يا ڪرم لاءِ ڪوشش ڪرڻ ماڻهو جي واداري لاءِ تمام ضروري آهي. راماڻ يا گيتا جو اڀياس انهيءَ لاءِ ٿو ڪجي ته من پوتر ٿئي ۽ ڪرم ڪرڻ لاءِ من آتساهت

ٿئي. ڪنهن جي سنڀال يا وقتي غريبن جي پرگهور اسين ڇو ٿا لهون؟ قوم جي خدمت جو ٻج انهيءَ ننڍي ڪٽنب جي شيوا ۾ سمايل آهي. ڪٽنب جي نشڪام شيوا ازخود ماڻهوءَ کي قومي شيوا جي کيتر ۾ گهلي ويندي. منهنجي راءِ ۾ جيستائين اسين غريبن جي شيوا ڪري نٿا سگهون ۽ غريبن سان پاڻ کي هڪ نٿا ڪريون، تيستائين مڪتي ملڻ ناممڪن آهي.

سنتوش ۾ سک

ڏسڻ ۾ اچي ٿو ته زندگيءَ جي ضرورتن کي وڌائڻ سان ماڻهو آچار ويچار ۾ پوئتي پئجي وڃي ٿو، تواريخ ائين ٿي ٿي ٻڌائي ٿي. سنتوش ۾ ئي ماڻهوءَ کي سک ملي ٿو. چاهي ڪيترو به ملي ٿي جڏهن ماڻهوءَ کي اسنتوش رهي ٿو، اُنکي ته پنهنجي عادتن جو غلام ٿي سمجهڻ گهرجي. پنهنجي ورتيءَ جي غلاميءَ کان وڌيڪ ڪا ٻي غلامي اڄ تاءِ نه ڏٺي ويئي آهي. سڀئي گيانين ۽ آزمودگارن بلند آواز سان چيو آهي ته انسان پنهنجو پاڻ دشمن آهي ۽ اهو چاهي ته پنهنجو دوست به ٿي سگهي ٿو. بنڌن ۽ مڪتي (غلامي ۽ آزادي) ماڻهوءَ جي پنهنجي هٿ ۾ آهن. جيئن اها ڳالهه هڪ لاءِ سچي آهي، تيئن گهڻن لاءِ به سچي آهي. اها فقط ساديءَ ۽ شڌ زندگيءَ سان ئي ملي سگهي ٿي.

پريم

هر ڪو ڌرم بلند آواز سان پڪاري چوي ٿو ته پريم جي ڳنڍ سان ئي جهان ٻڌل آهي. وڏوان اهو سيکارين ٿا ته جيڪڏهن پريم-ٻنڌن نه هجي ته پرٿويءَ جو هڪ هڪ اڻو الڳ الڳ ٿي وڃي ۽ پاڻيءَ ۾ به جيڪڏهن سنيهه نه هجي ته انجو هڪ هڪ ڦڙو الڳ الڳ ٿي وڃي. اهڙيءَ طرح جيڪڏهن ماڻهوءَ ماڻهوءَ جي وچ ۾ پريم نه هوندو ته اسان مردي وانگر ٿي پيداسين.

* * * *

جتي شڌ پريم ٿئي ٿو، اتي اڌيرتا لاءِ جڳهه نٿي ٿئي. شڌ پريم ديهه جو ناهي، آتما جو ئي ممڪن آهي. بدني- پريم وشيه ئي آهي. آتم پريم کي ڪو به ٻنڌن رنڊڪ- روپ نٿو لڳي پر انهيءَ پريم ۾ تپسيا ٿئي ٿي ۽ ڌيرج نه اپترو ٿئي ٿو، جو موت تائين وڇوڙو رهي تڏهن به ڇا ٿيو؟

شرڌا

شرڌا جي معنيٰ آهي آتم وشواس ۽ آتم وشواس جو مطلب آهي ايشور تي ويساه. جڏهن چوطرف ڪارا ڪڪر نظر ايندا هجن، ڪنارو نظر نه ايندو هجي ۽ ائين معلوم ٿيندو هجي ته اجهو ڪي اجهو ٻڏس، تڏهن به جنهنکي اهو وشواس لئي ٿو ته مان هرگز نه ٻڏندس، انکي چون ٿا شرڌالو.

جڏهن کي پنهنجي ڪم ۾ اصول ۾ اٽل شرڌا آهي، اهو ٻئي جي اشرڌا سان يا ٻئي جي هٺ ۽ وچڻ سان ڇو ڊڄي؟... جو شرڌا وان ٿئي ٿو، اهو نه ٻئي جي اشرڌا ڏسي هيڪاري پيڙهو مضبوط ٿئي ٿو. شرڌا وان ماڻهو پنهنجي ساٿين کي پڇندو ڏسي پاڻ مضبوط ٿئي ٿو ۽ شينهن وانگر اڪيلو لڙي ٿو ۽ پهاڙ وانگر اٽل ٿئي ٿو.

سچي ڀائپي

ڀائپيءَ جو مطلب اهو ناهي ته جيڪو توهان جو ڀاءُ ٿئي ۽ توهان سان پريم ڪري، انجا عزيز ٿيو ۽ ان سان پريم ڪريو. اهو نه سودو ٿيو. ڀائپيءَ ۾ واپار اٿو ٿئي ۽ مهنجو ڌرم ته مونکي اهو سيکاري ٿو ته ڀائپي فقط انسان ذات نه بلڪ پراڻي ماتر سان هئڻ گهرجي. اسان پنهنجي دشمن سان به پريم ڪرڻ لاءِ تيار نه ٿينداسين ته اسان جي ڀائپي فقط هڪ ڍونگ ليکبي. ٻين لفظن ۾ چوان ته جڏهن ڀائپيءَ جي ڀاونا هردي سان هنداڻي آهي، اهو انهن چوڻ نه ڏيندو ته سندس ڪو دشمن آهي.

باب ڏهون

راشٽر ڀاشا

”انهيءَ ۾ ڪوبہ شڪ ڪونهي تہ هندستانيءَ ڪانسواءِ ڪا بہ ٻي ٻولي راشٽر ڀاشا ٿي نٿي سگهي. جيڪا ٻولي ڪروڙين هندو مسلمان ڳالهائي سگهن ٿا، اُهائي ساري هندستان جي عام ٻولي ٿي سگهي ٿي.“

انگريزي يا هندستاني؟

... جيستائين اوهان کي خيالن جي ڏي وٺ ڪرڻ لاءِ ٻيءَ عام ٻوليءَ جو وسيلو هٿ نہ لڳو آهي، تيستائين ٻين پرڳڻن سان اوهان جي لهہ وچڙ ٿي ڪين سگهندي. هڪ ڪرناٽڪي ماڻهو ڪڏهن سنڌيءَ يا گڏيل علائقن کان آيل شخص سان ڪيئن رلي ملي سگهندو؟ گهڻا ماڻهو اٿين ٿا سمجهن تہ انگريزي ٻولي تہ گهٽ ۾ گهٽ انهيءَ

ڪم لاءِ هڪي حاضر آهي. جيڪڏهن هتي ڪن ٿورن هزارن ماڻهن جو سوال هجي ها ته هوند انگريزي بيشڪ سولائيءَ سان اهڙو هتيو يا وسيلو بڻجي سگهي ها. مونکي پڪ آهي ته اوهان مان ڪو به اهڙي وسيلي سمجهان راضي نه هوندو. آءٌ ۽ اوهين سڀئي پرڳڻن جي لکها ۽ ڪروڙها ماڻهن جو هڪبئي ۾ جو ميل ميلاپ ٿا چاهيون، سو انگريزيءَ جهڙيءَ مهانگيءَ ٻوليءَ هٿان ڪيئن ٿي سگهندو؟ گڏري ويندا، تڏهن به ٿي ڪين سگهندو، ههڙي مفلس ملڪ ۾ لوڪن کي وسعيت ڪٿي آهي، جو انگريزي سکن، جا ورهين جي اڀياس ڪانپوءِ به صحيح ڳالهائي نه سگهندا؟ هونئن به ڌاريءَ ٻوليءَ ۾ اڪابر تيرڻ هڪ وهمي ويچار آهي. پر وڏي ڳالهه ته ٿوري وقت ۾ ڪروڙها لوڪن جو انگريزي سکڻ ناممڪن آهي، چو ته اهو سرشتو ئي مهانگو ۽ فضول خرچ آهي. آءٌ ته چوندس ته سڀني لاءِ انگريزي سکڻ جو ضرورئي ڪهڙو آهي؟ اسان هر ڪنهن کي گذران جو پورو ۽ پڪو وسيلو ٿورو ئي هٿ اچي سگهندو. جيئن ئي گهڻي ۾ گهڻا ماڻهو انگريزي سکڻ شروع ڪندا، تيئن روزگار هٿ ڪرڻ جي مدنظر تي انجو ملهه گهٽبو ويندو. تنهن ڪانسواءِ انگريزي سکڻ ۾ جا گهڻي مشڪلات ٿئي ٿي، سا هندي- هندستاني سکڻ ۾ نٿي ٿئي. هندي سهڄيئي ٿي سکجي ۽ انگريزيءَ لاءِ ورهيه کپن.

* * * *

انگريزي ٻولي سکڻ واسطي ڪيترا شاگرد پاڻ تمام گهڻو پتو ين ٿا. رات ڏينهن ڪتابن کي چهٽيا رهن ٿا. پنهنجي هندستاني ٻولي (هندي يا اُرڊو) ته هنن کي سپني ۾ به ياد ڪانهي. انگريزي ٻولي ڳالهائڻ ۾ ئي هو وڏو فخر سمجهن ٿا. هاڻوڪين حالتن هيٺ ته سرڪاري نوڪرين وٺڻ واسطي انگريزي ٻولي سکڻي پوي ٿي. ڇوڪريون وري انگريزي انهيءَ لاءِ ٿيون سکن ته کين سٺا گهوٽ ملن! انگريزي ٻولي سکڻ ڪو پاپ ڪونه آهي پر ساڳئي وقت اسان کي پنهنجي هندستاني ٻولي وسارڻ نه کپي- اها اوڻائي ته تعليم جي سرشتي جي آهي، جو اسڪولن ۾ هندستاني ٻولي سيکاري نٿي وڃي. تنهن هوندي به شاگردن کي پاڻ ئي پاڻ گهرجي. واند ڪائيءَ جي وقت ۾ هندستاني ٻولي خانگي طرح سکڻ جي ڪوشش ڪرڻ گهرجي.

هندي + اُرڊو = هندستاني

هندي ۽ اُرڊو يا هندستانيءَ جي وچ ۾ تفاوت خير ڪو آهي؛ گرامر ٻنهي جو ساڳيو آهي، باقي فقط لپي ٻنهي جي ڌار ڌار آهي، جي ويهي ويچار ڪجي ته هندي، هندستاني ۽ اُرڊو ٽيئي حرف هڪ ئي ٻوليءَ جا نالا آهن. جيڪڏهن انهن زبانن جي لغتن (ڊڪشنرين) ڏانهن ڌيان ڪبو ته لفظن جو وڏو ڀاڱو ٻنهي ۾ ساڳيو ئي آهي. تدهن ڪري لپيءَ جو سوال ڇڏي (جو سوال

وقت سر پاڻيهي ٺيڪ ٺاڪ ٿي ويهندو) ٻنهي ٻولين جي ميلاپ ۾ ڪجهه مشڪلات ڪان ٿينديون.

جپان جي ترقيءَ جو راز

جپان اڄ آمريڪا ۽ انگلنڊ سان مقابلو ڪري رهيو آهي، ماڻهو انلاءِ سندس تعريف ڪري رهيا آهن. مان نٿو ڪريان. تڏهن به جپان جون ڪجهه ڳالهيون سچ پچ اسان لاءِ پيروي ڪرڻ جهڙيون آهن. جپان جي ڇوڪرن ۽ ڇوڪرين يورپ وارن کان جو ڪجهه حاصل ڪيو آهي، سو پنهنجي مادري ٻولي جپانيءَ ذريعي ئي حاصل ڪيو ڪيو آهي ۽ نه انگريزيءَ ذريعي. جپاني لپي تمام ڪي آهي، تڏهن به جپانين رومن لپي ڪم نه آندي آهي. سندن سڄي تعليم جپاني لپيءَ ۽ جپاني ٻوليءَ ذريعي ٿي ٿئي ٿي

هيڏانهن* هت ويٺي ويٺي جو ڪجهه مون ڏٺو، اهو ڏسي مان حيران ٿي ويو آهيان. جا ڪارروائي هت ٿي، جو ڪجهه چيو يا پڙهيو ويو، اهو (انگريزيءَ ۾ هئڻ ڪري) پبلڪ سمجهي نه سگهي. اهڙيءَ مان ڪهڙو فائدو؟

اسانجي راشٽر ڀاشا

ڏسجي ٿو ته انگريز عالمن جي برابريءَ جي انگريز

---

* مهاتما ڪاشيءَ ۾ تقرير ڪندي هي لفظ چيا ه

ن جي ناڪام ڪوشش ۾ ٻين ٻولين سکڻ جي ساري طاقت کپي وئي ٿي. انجو نتيجو تمام خطرناڪ ٿيو آهي. اسان جون پرانتڪ ٻوليون ڪنگال ۽ ڪمزور ٿي ويئون آهن ۽ راڄڀاشا هندستاني پنهنجي درجي کان ڪري پيئي آهي. اهوئي سبب آهي، جو اڄ ديس جي لکن ڪروڙن ماڻهن سان مٺ جيترن انگريزي تعليم يافتن جو ڪو سمبنڌ نه رهيو آهي، جيتوڻيڪ اُهي تعليم يافته ئي سياوِيڪ پبلڪ جا رهنما آهن. سرڪاري اسڪولن کانسواءِ ديس ۾ عام ماڻهن جي تعليم جو بيو ڪو خاص بندوبست ڪونهي. انگريزيءَ جي جاءِ تي هندستانيءَ کي آڻڻ جو ڪم ڪانگريس جي سامهون آهي.

ملڻ جا هنڌ

گانڌي ويچار، باپوءَ جا خط، چونڊس مکي گانڌي
۽ قومي جهنڊو ڪتاب هيٺين هنڌان ملي سگهندا:-

١. ”لوڪ ساهتيه“ (قومي ٻولي ڪتاب گهر)
حيدرآباد سنڌ.

٢. ڪوڙومل سنڌي ساهتيه منڊل،
حيدرآباد سنڌ.

٣. هندستاني ساهتيه آستان،
روڊ اي. ايم ١٠- ڪراچي ١.

٤. مهاشيه وطڻمل نيوز ايجنٽ،
ميرپور خاص.

٥. ” گيانچند ٻگهڙومل نيوز ايجنٽ
شهداد پور.

٦. ” رامچند نيوز ايجنٽ
نواب شاه

٧. شري پريتداس برهمچاري،
نوشهرو فيروز.

٨- پارس اسٽورس، نزديڪ پنچائتي ٽلهو
سکر سنڌ.

٩. هاٽ اُديوگ ڀنڊار
شڪارپور سنڌ.

١٠. شري لوڪرام همراجاڻي،
دادو سنڌ.